GOETHE

GENÇ WERTHER

İN ACILARI

roman

VARLIK YAYINLARI

GOETHE

Genç Werther'in Acıları

Çeviren:
ARİF GELEN

Üçüncü Basılış

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI : 19

Bu kitabın ilk baskısı, şubat 1960'ta, ikinci baskısı şubat 1967'de yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı : 1735
İstanbul'da Gençlik Matbaasında dizilmiş,
Bahar Matbaasında basılmıştır.
Mart, 1973

GENÇ WERTHER'İN ACILARI

Zavallı Werther'in hikâyesine dair ne bulabildimse, büyük bir gayretle topladım, size sunuyorum. Bana teşekkür edeceğinizi biliyorum. Onu ve karakterini de beğenip sevecek, alınyazısından gözyaşlarınızı esirgemiyeceksiniz.

Onun gibi aynı sıkıntıyı çeken iyi kalpli insan! Onun acılarında teselli bul! Bahtın veya kendi kusurun yüzünden daha yakın bir dost bulamıyorsan, bu kitapçık senin dostun olsun!

BİRİNCİ KİTAP

4 Mayıs 1771

Ayrıldığıma bilsen ne seviniyorum! İnsan kalbi neymiş meğer, aziz dostum. Seni öylesine sever, senden hiç ayrılamazken, ayrıldığıma nasıl da seviniyorum, bilmem. Beni affedeceksin, biliyorum. Kader benim bütün öbür dostluklarımı, şu kalbimi yaralamak için karşıma çıkarmadı mı? Zavallı Leonore! Ama benim bu işte suçum yok. Kardeşinin cilveleri gönlümü eğlendirirken, ötede onun bana tutulmasını önleyebilir miydim? Ama hiç de suçum yok mu acaba? Onun duygularını ben beslemedim mi? Aslında pek gülünç olmadığı halde, çok zaman bizi güldüren o saf duygularını ifade ediş tarzından hoşlanmadım mı? Ama nasıl oluyor da, insan kendinden şikâyet edebiliyor? Sana söz veriyorum, sevgili dostum, artık yola geleceğim. Eskisi gibi, kaderin önümüze çıkardığı acıları sonuna kadar çekip durmayacağım. Günümü gün etmeye bakacağım. Geçmişi unutacağım. Şüphesiz sen haklısın dostum. İnsanlar - neden böyledirler bilinmez - durmadan geçmiş acıları hatırlamaya çalışacak yerde hâlden hoşnut olsalar, daha az acı çekerlerdi.

Ne olur, anneme söyle; işlerini yoluna koyacağım ve en yakın zamanda ona haber göndereceğim. Teyzemle konuştum. Herşeyden önce, evde söylediği gibi hiç de kötü bir kadın olmadığını gördüm. Çok iyi kalpli, şen ve zorlu bir kadın. Miras payı konusunda annemin şikâyetlerini ona anlattım. O da bana kendi görüşünü ve geri kalanı hangi şartlar altında verebileceğini açıkladı. İstediğimizden fazlasını bile verecek. Kısacası, şimdi bundan fazlasını yazmak istemiyorum. Anneme, herşeyin düzeleceğini söyle. Bu küçük iş dolayısiyle, anlaşmazlıkların ve gevşekliğin dünyada belki de hile ve şeytanlıktan daha fazla yanılmaya sebep olduğunu anladım, dostum. Hiç olmazsa bu son ikisine daha seyrek rastlanıyor.

Beni sorarsan, iyiyim. Bu cennet gibi güzel yerde yalnızlık benim için bulunmaz bir şifa kaynağı oluyor. Herşeye canlılık veren baharın türlü güzellikleri ürkek kalbimi coşturuyor. Her ağaç, her çalılık bir çiçek demeti. Bu güzellik denizinde yüzmek, ondan alabildiğine beslenmek için insanın kelebek olacağı geliyor.

Şehrin kendisi hoş değil ama, etrafını eşsiz bir tabiat güzelliği çevirmiş. Bu yüzden Kont ve M, türlü şekillerde yanyana sıralanarak aralarında güzel vadiler meydana getiren tepelerin birinde sağlığında bir bahçe yaptırmış. Pek gösterişli bir bahçe değil. İçeri girer girmez, bahçe plânını usta bir bahçıvanın değil, oranın tadını çıkarmak isteyen duy-

gulu bir insanın çizdiği anlaşılıyor. Yıkılan odasında Kontu düşünerek birçok kereler ağladım. Eskiden onun çok hoşlandığı bu yer, şimdi de benim en sevdiğim yer oldu. Yakında bahçe benim olacak. Birkaç günden beri bahçıvan bana dostça davranıyor. Bu dostluktan hoşlanacak da.

10 Mayıs

İçimde büyük bir ferahlık var. Doya doya tadını çıkardığım güzel bahar sabahlarına benziyor bu. Yalnızım. Benim gibi duyanlar için yaratılmış bu yerlerde bulunmak beni sevindiriyor. Çok mesudum, dostum. Sâkin benliğime öyle gömülmüşüm ki, sanatım bundan zarar görüyor. Şimdi resim yapamam, bir çizgi bile çizemem. Ama, hayatımda şimdiki kadar büyük bir ressam hiç olmadım. İçinde bulunduğum vâdiyi sisler basar, tepedeki güneş ormanımın yol vermez karanlığını aydınlatamayıp ancak birkaç ışın bu derin mâbede girerken, şırıldayan derenin kenarında yüksek çimenlerin içine otururum. Toprağa böylece daha çok yaklaşınca o binbir çeşit otlar bana acaip görünür. Otlar arasındaki küçük âlemin kaynaşmasını, küçük kurtların ve böceklerin bilinmiyen sayısız şekillerini daha yakından içimde duyarken, bizi kendine uydurarak yaratmış olan büyük

varlığa, sonsuz sevinçler içinde bizi yaşatıp devam ettiren sevgi kaynağının soluğuna yaklaşırım. Evet dostum! Gözlerimin önündeki sis kaybolup, çevremdeki âlem ve gökyüzü ruhumda bir sevgilinin hayali gibi aksedince, derin bir ah çeker ve düşünürüm: Bu duyduklarını bir söyliyebilseydin, içindeki gibi dolu dolu, sıcak sıcak kâğıda dökebilseydin. Öyle ki, ruhun nasıl ulu Tanrının aynası ise bunlar da senin ruhunun aynası olsaydı. Ama dostum, bunlar beni mahvedecek. Ben bu duyguların yükü altında eziliyorum.

12 Mayıs

Bilmem buralarda aldatıcı periler mi dolaşıyor, yoksa içimi sıcak tanrısal duygular mı doldurdu nedir, etrafım bana cennet gibi geliyor. Şehrin kenarında bir pınar var; Melusine ile kızkardeşleri gibi ben de bu pınara gönül verdim. Küçük bir tepeden aşağı inince bir kemerin önüne gelirsin. İçeri girip yirmi basamak inince, mermer kayalıkların arasından sızan dünyanın en duru suyunu bulursun. Yukarda burayı çevreliyen küçük duvar, orayı dört yandan gölgeliyen yüksek ağaçlar, etrafın serinliği, insanı güzelliği ile kendine çeker ve ürpertir. Bir saat için olsun orada oturmadığım gün yoktur. Şehrin kızları

oraya su almaya gelirler. Böyle bir boş ve gerekli işi eskiden kral kızları bile yaparlardı. Burada otururken büyük düşüncelere dalar, atalarımızın çeşme başlarında nasıl tanışıp evlendiklerini düşünür, çeşme ve pınar başlarında iyi ruhların dolaştığını sanırım. Sıcak bir yaz gününde uzun uzun dolaştıktan sonra böyle benim gibi çeşmenin serinliğinde hararetini söndürüp benim duyduklarımı duyan hiç olmamıştır.

13 Mayıs

Kitaplarını göndereyim mi, diye soruyorsun. Allah aşkına dostum, onları bana yaklaştırma! Ben artık yönetilmek, coşmak istemiyorum. Kendi coşkunluğum bana yeter. Bana şimdi ninni gerek. Onu da Homer'imde bol bol buluyorum. Durmadan kanım kaynadıkça onu susturmak için ninni söylüyorum. Benimki gibi hoppa ve uçarı bir kalp görülmemiştir. Bunları sana mı söylüyorum, dostum? Sen benim kederden sevince, tatlı bir hüzünden tehlikeli bir çoşkunluğa düştüğümü görüp de az mı acı çektin? Ben de kalbimi hasta bir çocuk yerine koyuyorum; onun her istediği olacak. Sakın bunları başkasına söyleme! Bu yüzden beni kınayacak insanlar vardır,

15 Mayıs

Buranın insanları beni artık tanıyor ve seviyorlar. En çok seven de çocuklar. Üzücü bir şeye rastladım. Başlangıçta yanlarına gidip kendilerine dostça birşeyler sorsam, bazıları onlarla alay ettiğimi sanır, cevap vermezlerdi. Ama ben buna gücenmezdim. Yalnız, vaktiyle edindiğim bir düşünce iyice kafama yerleşti. Asâlet sahibi bazı kimseler halktan kendilerini daima uzak tutuyorlar. Ona yaklaşmakla kendilerinden birşeyler kaybedeceklerini sanıyorlar. Bazı sığıntılar ve kötü alaycılar da vardır, kendi azametlerini zavallı halka daha yakından duyurmak için onun arasına karışırlar.

Hepimiz bir değiliz, bir olamayız, biliyorum. Ama bence, kendini saydırmak için halktan uzak kalmak gerektiğini sananlar, yenilmekten korktuğu için düşmandan saklanan bir ödlek kadar yerilmeye değer kimselerdir.

Geçenlerde pınar başına gittim. Bir hizmetçi kız, merdivenin en alt basamağına oturmuş, destiyi başına koymaya yardım edecek bir arkadaşı geliyor mu diye çevresine bakınıyordu. Merdivenden indim ve ona baktım. "Size yardım edeyim mi, küçük hanım?" dedim. Yüzü kıpkırmızı oldu. "Yoo, hayır, efendim!" dedi. "Haydi gel, oluversin!" derken başın-

daki yastığı düzeltiyordu. Ona yardım ettim. Teşekkür ederek merdivenleri çıkmaya başladı.

17 Mayıs

Birçok kimselerle tanıştım ama, henüz bir çevrem yok. İnsanları çeken tarafım nedir, bilmiyorum. Herkes benden hoşlanıyor, benimle dost oluyor. Ama onlarla yollarımızın birazcık yanyana gidince tekrar ayrılması beni üzüyor. Buranın insanları nasıl diye sorarsan, heryerdekiler gibi derim. İnsanoğlu nereye gitsen hep aynı. Çoğu, zamanın büyük kısmını karın doyurmak için çalışmakla geçiriyor. Geri kalan birazcık boş zamanda öyle sıkılıyorlar ki. Ondan kurtulmak için türlü yollar arıyorlar. Ah, şu insanların alınyazısı!

Ama bunlar gerçekten çok iyi insanlar. Bazen kendimi unutur, onlarla birlikte zevke dalarım. İnsanlar için zevk olarak kalan, güzel bir sofrada tatlı bir sohbet, bir gezinti, hoş bir eğlenti ve buna benzer şeyler bana çok iyi geliyor. Yalnız, işlenmediği için dumura uğrayan ve dikkatle korumak zorunda olduğum birçok kuvvetlerin içimde saklı bulunduğu hatırıma gelmemeli. Bu benim soluğumu kesecek gibi olur. Fakat yanlış anlaşılmak, hepimizin alınyazısı.

Yazık, gençliğimin biricik sevgilisi yok artık. Keşke onu hiç tanımamış olsaydım. Kendi kendime, sen bir delisin, diyorum. Artık hiçbir yerde bulunmıyan bir şey arıyorsun. Fakat o sevgili bir zaman kollarımın arasındaydı. Kalbinin atışını duymuştum. Bu büyük varlığın yanında benliğimin üstüne çıkmış gibiydim. Çünkü onun yanında gücümün yettiği kadarına ulaşmıştım. Ulu Tanrım! O zaman varlığımın işlenmemiş tek bir gücü kalmış mıydı? Kalbimin bütün dünyayı kucaklıyacak kadar büyük kudretini onun önünde göstermedim mi? Onunla olan konuşmalarımız en ince duygularla, bazen pek ileri giden ve hepsi de yaratıcı özelliğini taşıyan en iğneli nüktelerin devamlı bir dokunuşu değil miydi? Ya şimdi! Benden biraz yaşlı olduğu için daha önce göçüp gitti. Onu, onun sağlam karakterini ve tanrısal sabrını hiç unutmıyacağım.

Birkaç gün evvel genç V.'yi tanıdım. Mesut görünüşlü, açık yürekli bir delikanlı. Akademiden yeni çıkmış. Pek bilgili görünmüyor ama, herkesten daha çok şey bildiğini sanıyor. Anladığıma göre epeyce gayret göstermiş, birşeyler öğrenmiş. Çok resim yaptığımı, Yunanca bildiğimi (bizde en çok rağbet gören iki şey) duyunca, bana geldi. Batteux'dan Wood'a, de Piles'den Winckelmann'a kadar bütün bildiklerini ortaya döktü. Sulzer teorisinin birinci kısmını sonuna kadar okuduğunu, eski eserler üzerindeki çalışmalara dair Heynen'den bir metine sahip ol-

duğunu tekrar tekrar söyledi. Ben konuyu değiştiriverdim.

Burada iyi bir adam daha tanıdım: Prensin yargıcı. Temiz ve samimi bir insan. Onu, dokuz çocuğunun arasında görmek çok hoş oluyor, diyorlar. Hele büyük kızını anlata anlata bitiremiyorlar. Beni dâvet etti. İlk fırsatta onu ziyaret edeceğim. Buradan bir buçuk saat uzakta, prensin bir av köşkünde oturuyor. Şehirde evinde oturmak sıhhatına dokunduğu için, karısının ölümünden sonra buraya taşınmak izni almış.

Bunun dışında, bazı gülünç kimseler de karşıma çıktı. Bunların her hâli, hele dostlukları hiç çekilmiyor.

Allahaısmarladık! Bu mektup hoşuna gidecek; içinde çok havadis var.

22 Mayıs

Bazı kimseler, hayatın bir rüyadan başka bir şey olmadığını sanmışlar. Bu duygu benim de peşimi bırakmıyor. İnsanın yaratıcı ve araştırıcı kudretinin dar bir çerçeve içine sıkıştırıldığını anlıyorum. Şu zavallı varlığımızı sürdürmekten başka hedefi olmayan ihtiyaçlarımızı gidermekle uğraşıyoruz, başka şey yaptığımız yok. İçimizin rahat ettiği za-

manlardaki sükûnet, tevekküle sığınmaktan ileri geliyor. Böylelikle zindanlarının duvarlarına güzel resimler, iç açıcı manzaralar çizen hapislere benziyoruz. Bunları düşündükçe aklım duruyor, Wilhelm Kendi içime dönüyorum ve orada bir âlem buluyorum. Bu âlemde, hayat ve hareketten çok sezişler ve karanlık istekler var. Karşımda türlü türlü şeyler dolaşıyor. Ben ise gülümseyerek derin düşüncelere dalıyorum.

Çocuklar ne istediklerini bilmezler. Bütün eğitimciler bu konuda aynı düşüncede. Ama yetişkinler de bu dünyada çocuklar gibi sendeliye sendeliye dolaşır, onlar gibi nereden gelip nereye gittiklerini bilmez ler. Gerçek ülkülere doğru koşmaz, bisküviler ve çöreklerle avunurlar. Kimse buna inanmak istemez ama, bence bunun kadar açık bir şey yoktur.

Ne diyeceğini bildiğim için sana itiraf ediyorum; bebeklerini sürükleyen, onları soyup giydiren, annenin pastaları sakladığı dolabın etrafında ağır ağır dolaşan, bu pastalardan biraz elde edince açgözlülükle yiyip, "daha isterim!" diye bağıran çocuklar gibi yaşıyanlar en mutlu kimselerdir. Bunlar talihli yaratıklardır. Değersiz meşguliyetlerine veya basit heveslerine büyük pâyeler veren, bunları insanlığın kurtuluşun ve selâmeti için yapılmış büyük fedakârlıklar gibi gösterenlere ne mutlu! Ne mutlu böyle olabilene! Alçakgönüllülüğü içinde, herşeyin nereye varacağını anlayan; bahçesini cennete çevirmesini

bilen mutlu insanları, bir bahtsızın bile ağır bir yük altında yılmadan nasıl yolunda yürüdüğünü, herkesin hep birlikte güneş ışığını bir dakikacık daha görmeye çalıştığını farkeden kimse sükûnete erişmiştir. O da kendine göre bir dünya kurar. O da insan olduğu için mesuttur. Gücü sınırlı ise de, yine de içinde tatlı bir hürriyet duygusu taşır. Bu duygu içinde, istediği zaman aydınlığa kavuşabilir.

26 Mayıs

Eskiden beri tabiatımı bilirsin. Hoşuma giden bir yer buldum mu, orada bir kulübecik kurar, masrafsızca yaşarım. Burada da hoşuma giden bir yer buldum.

Şehirden bir saat kadar uzakta Wahlheim denilen bir yer var. Bir tepenin yamacında, çok güzel bir yer. Köye giden patikadan çıkar, bütün vâdi bir bakışta görülebiliyor. Yaşına göre dinç ve hamarat görünen bir meyhaneci kadın, gelenlere şarap, bira, kahve veriyor. Evler, samanlıklar ve ambarlarla çevrili küçük kilise meydanını büyük dallariyle gölgeliyen iki ıhlamur ağacı hepsinden de güzel. Bu kadar güzel ve huzur verici bir yeri kolay kolay bulamazdım. Meyhaneden masamı ve iskemlemi buraya çıkartıyorum. Kahvemi içerken Homer'imi okuyorum.

Bir gün öğleden sonra tesadüfen ilk olarak ıhlamurların altına geldiğim zaman meydan pek tenhaydı Anlaşılan herkes tarlasına gitmişti. Sadece, dört yaşlarında bir erkek çocuğu yerde oturmuş, başkalarının arasında oturan altı aylık başka bir çocuğu iki kolu arasında göğsüne bastırmıştı. Kendini sanki ona sandalye yapmıştı. Sessizce otururken, siyah gözleriyle etrafı dikkatle araştırıyordu. Manzara hoşuma gitti. Karşıda duran bir sabanın üstüne oturdum. Bu kardeşlik manzarasını büyük bir zevkle kâğıt üstüne çizmeye başladım. Arkadaki çiti, bir samanlık kapısını, birkaç kırık araba tekerleğini ve daha görünen ne varsa resime kattım. Bir saat sonra, kendimden bir şey katmadığım, güzel ve ilgi çekici bir resim meydana geldi. Bu, ileride sadece tabiatı örnek almak konsundaki kararımı kuvvetlendirdi. Zenginliği sonsuz olan, büyük sanatkârları yetiştiren sadece o. Toplumsal hayat için olduğu gibi, sanat kuralları için de birçok iyi şeyler söylenebilir. Sanat kurallarına göre yetişen bir insan hiçbir zaman yavan ve değersiz eserler vermez. Bunun gibi, kanun ve usulleri kılavuz edinen kimse de çekilmez bir komşu, kötü bir kişi olmaz. Buna karşılık, herkes ne derse desin, bütün kurallar tabiattan gelen gerçek duyguları ve tabiatın gerçek ifadesini boğar. Diyeceksin ki, "çok ileri gidiyorsun. Kurallar sadece sınır çizer, hızlı süren filizleri budar." Buna benzer başka şeyler söyleyeceksin. Aziz dostum, sana bir örnek ve-

reyim mi? Aşkı ele alalım. Bir genç, kızın birine bağlanır, bütün zamanını onun yanında geçirir, ona kendini iyice verdiğini her an göstermek için bütün gücünü ve kudretini harcar. Dar kafalı biri, sözü dinlenen bir adam çıkar, ona der ki: "Güzel delikanlı! Sevmek insanlara mahsustur. Sen de insanca sevmelisin. Zamanını ikiye ayır. Bir kısmını işe, dinlenme zamanını da sevgiline ver. Gücünü hesapla, ihtiyacından arta kalanı bil. Ara sıra, doğum ve isim günü gibi hallerde sevgiline bir hediye vermekten seni menetmiyorum." Bu yolda yürüyen makul bir gençtir. Bütün prenslere tavsiye ederim, onu bir meclise soksunlar. Ama artık onun aşkı ölmüştür. Sanatçı ise, sanatını kaybetmiştir. Dostlar! İlham dereleri neden böyle seyrek kabarıyor? Onun dalgaları neden seyrek coşuyor, ruhlarınızı böyle seyrek sarsıyor? Neden biliyor musunuz, aziz dostlarım? Çünkü o derenin iki tarafında ağır başlı beyler otururlar; bahçelerini, lâleliklerini, bostanlarını sular basmasın diye setler yapar, böylelikle tehlikeyi önlerler.

27 Mayıs

Anladığıma göre, heyecana, benzetişlere ve güzel sözlere kapılıp, sana çocukların hikâyesini sonu-

na kadar anlatmayı unutmuşum. Dünkü mektubumun orasına burasına serpiştirilmiş olarak anlatılan ressamlık duygularına gömülmüş halde tam iki saat sabanın üstünde oturdum. Akşama doğru genç bir kadın çocuklara doğru geliyordu. O yaklaşırken çocuklar yerlerinden kıpırdamıyorlardı. Kadının kolunda bir sepet vardı. Uzaktan bağırdı. "Philipps, sen çok iyi çocuksun." Beni selâmladı. Ben de ona teşekkür ettim. Ayağa kalkarak yanına yaklaştım ve "çocukların annesi misiniz?" diye sordum. "Evet", dedi. Büyüğüne yarım beyaz ekmek verip, küçüğünü kucağına aldı ve tam bir anne sevgisi ile öptü. Sonra bana dönerek, "küçüğü Philipps'e bırakıp, en büyük oğlanla, beyaz ekmek, şeker, küçük bir de tava almak için şehre inmiştim." dedi. Kapağı düşmüş olan sepetin içinde bu dediklerini gördüm. "Akşama Hans'ıma (bu en küçüğünün adıydı) bir çorbacık pişireceğim," diye devam etti; "öbür koca yaramaz, dün Philipps ile lapanın başında çekişirken toprak tavayı kırdı." En büyüğünün nerde olduğunu sordum. Çayırda kızları kovaladığını söylerken sözü yarıda kaldı. Büyük oğlan koşa koşa geldi, elindeki fındık dalını küçük kardeşine uzattı. Kadınla konuşmama devam ettim. Öğretmenin kızı olduğunu, kocasının, bir yeğeninden kalan miras işi için İsviçre'ye gittiğini öğrendim. "Onu aldatmak istediler." dedi, "mektuplarına hiç cevap vermediler. Onun için kendisi gitti. Allah vere de başına bir şey gelmese. Çoktandır

haberini almadım." Kadından ayrılmak bana zor geldi. Çocuklara biraz para verdim. Şehre inince en küçüğüne de beyaz ekmek alsın diye kadının eline de biraz para sıkıştırdım. Sonra onlardan ayrıldım.

Sevgili dostum! Duygularım coşunca, kendi dar çevresi içinde günlük rızkını arayarak tasasızca yaşayan, yaprakların döküldüğünü görünce kışın yaklaşmakta olduğundan başka bir şey düşünmeyen böyle bir varlığa rastlamak bütün taşkınlığımı yatıştırıyor.

O günden beri bu yere sık sık gidiyorum. Çocuklar bana iyice alıştılar. Kahve içerken şekerini onlara veriyorum. Akşamleyin tereyağlı ekmekle sütü de paylaşıyoruz. Her pazar onlara para veririm. Kiliseden sonra oraya gitmezsem, benim yerime meyhaneci kadın onlara parayı dağıtır.

Çocuklar çok cana yakın. Bana türlü şeyler anlatırlar. Köyün öbür çocukları da etrafımıza toplanınca onların kıskançlıklarını belli etmeleri çok hoşuma gidiyor.

Beni rahatsız ediyorlar diye annelerinin duyduğu endişeyi dağıtıncaya kadar çok zahmet çektim.

30 Mayıs

Bundan önce resim için söylediklerim, şiir için de doğrudur. Bütün mesele, güzel olanı bulup çıkar-

mak ve onu anlatmaya çalışmaktır. Az sözle çok şey söylemiş olmaktır. Bugün bir sahneye rastladım; hakkiyle anlatılsa, dünyanın en güzel manzarası olur. Fakat şiir, sahne, manzara ne demek? Bir tabiat olayını içimizde duymak için daima bazı kalıplara girmek şart mı?

Bu başlangıca göre benden yüksek ve güzel şeyler beklersen aldanırsın. Beni bu coşkun duygulara sürükleyen, bir köylü delikanlısından başka bir şey değil. Her zamanki gibi, söylemek istediklerimi yine iyi anlatamıyacağım. Sen de yine aşırılığa kapıldığımı düşüneceksin. Söz konusu yine Wahlheim. Böyle olmayacak şeylere hep Wahlheim'da rastlanır.

Bir kalabalık, kahve içmek için ıhlamurların altına toplanmıştı. Böyle şeylerden hoşlanmadığımdan bir bahane bularak oradan ayrıldım.

Oradaki evlerden birinden bir köylü delikanlısı çıktı ve geçenlerde anlattığım sabanın bir yerini tamire başladı. Görünüşü hoşuma gittiği için ona yaklaştım. Hâl hatır sordum. Hemen ahbap olduk. Bu türlü insanlarla çabucak içli dışlı olurum. Dul bir kadının yanında çalıştığını, onun çok iyi bir insan olduğunu anlattı. Kadından o kadar çok söz etti, onu öyle övdü ki, ona adamakıllı tutkun olduğunu hemen anladım. Kadının artık pek genç sayılamıyacağını söylüyordu. İlk kocası ona kötü davranmış. Bir daha evlenmek istemiyormuş. Delikanlının anlattıklarından anlaşıldığına göre, kadını çok güzel ve se-

yimli buluyor, ona varmasını çok istiyordu. İlk kocasının kötülüklerini ona unutturacaktı. Bu insanın temiz duygularını, sevgi ve bağlılığını anlatmak için onun söylediklerini sana birer birer tekrarlamalıyım. Onun tavırlarını, sesinin âhengini, gözlerindeki gizli ateşi sana bütün canlılığıyle anlatabilmem için büyük bir şairin kudretine sahip olmam gerek. Ama onun tavır ve ifadesindeki inceliği anlatacak söz bulunamaz. Benim bütün söylediklerim buna yetmiyor. Bana en çok dokunan, kadına olan ilgisini kötüye çekeceğimden ve kadının iyiliğinden şüphe edeceğimden korkmasıydı. Kadının güzelliğini, tazeliğini kaybettiği halde onu cezbedip büyüleyen yosmalığını ne güzel anlatıyordu. Onun söylediklerini ancak içimden tekrarlayabiliyorum. Ateşli duyguların, sıcak ve yakıcı isteklerin bu kadar temiz anlatıldığını hayatımda görmedim. Hattâ diyebilirim ki, onların bukadar temiz olabileceğini hiç düşünmemiştim. Bu mâsumiyeti ve gerçeği hatırladıkça içimin derinden yandığını, bu bağlılığın ve ince duyguların beni hiç bırakmadığını, bu ateşle yanıp tutuştuğumu sana söylersem, bana kızma.

Şimdi en kısa zamanda o kadını görmek istiyorum. İyi düşününce de bunu yapmamalı diyorum. En iyisi, onu sevgilisinin gözleriyle göreyim. Belki kendi gözümle şimdiki kadar güzel bulmam. Böyle güzel bir hayali niçin bozayım?

16 Haziran

Çoktandır sana neden yazmıyorum? Bunu bana soracaksın. Madem aklı başında bir adamsın, vücutça iyi olduğumu anlamalısın. Bunun yanında, kısacası, gönlümü çelen biriyle tanıştım. Bilmem ki, nasıl anlatayım?

Kızların en sevimlilerinden birini nasıl tanıdığımı gerektiği gibi sana anlatmak güç olacak. Sevinçliyim, mesudum ama, iyi bir hikâye yazarı değilim.

Bu kız bir melek. Vazgeç, bu olmadı. Herkes sevdiği için bunu söyler. Değil mi? Ama yine de, onun ne kadar kusursuz olduğunu, neden kusursuz olduğunu sana anlatmak elimden gelmiyor. Şu kadarını söyliyeyim, ona bütün kalbimle tutuldum.

Onda, anlayışının derinliği yanında büyük bir sâdelik, demir gibi bir sağlamlık yanında okşayıcı bir yumuşaklık var. Birçok gaileye işe güce rağmen yine de tam bir gönül rahatlığı içinde.

Ona dair bütün bu söylediklerim boş sözler; onun en ufak bir özelliğini anlatamayan pek bayağı genellemeler. Başka bir kere... Hayır, başka kere olmaz. Bunu sana şimdi anlatmalıyım. Şimdi yapmazsam, bir daha hiç olmaz. Çünkü, lâf aramızda, kalemi fırlatarak, atımı eğerleyip dışarı çıkmaya, mek-

tuhuma başlıyalı beri üç defa niyetlendim. Oysa nabahleyin, bugün dışarı çıkmamaya kendi kendime yemin etmiştim. Böyle iken, ikide bir pencereye yaklaşıp, güneşin ne kadar yükseldiğine bakıyorum.

Bu isteğimi bir türlü yenemedim. Gidip onu görmeliydim. Görüp geldim. Sevgili Wilhelm, bir yandan tereyağlı ekmeğimi yerken, bir yandan da sana bunu yazacağım. Onu, hepsi sevimli ve canlı olan sekiz kardeşinin arasında görmek benim için ne sevinç vericiydi!

Böyle anlatırsam, hikâyenin ne sonunu anlıyacaksın, ne de başını. Öyleyse dinle, şimdi daha ayrıntılı anlatmaya çalışacağım.

Geçenlerde sana, yargıç S. ile nasıl tanıstığımı yazmıştım. Onu en kısa zamanda, ücra kır evinde, vehut da o küçük krallığında ziyaret etmemi rica etmisti. İhmal ettim bunu. O ıssız yerde gizli kalmıs hazineyi bir rastlantı bana buldurmasaydı, oraya bel ki de hiç gitmezdim.

Bizim delikanlılar bir kır balosu tertiplemişlerdi. Bu baloya ben de gittim. Sehrin kızlarından iyi kalpli, güzel, fakat önemsiz birini koluma taktım. Aramızda kararlaştırdık; bir araba bulup, arkadasımla yeğenini eğlence yerine götürecek, yolda Charlotte S..'ye uğrayıp onu da alacaktım. Geniş ve seyrek ağaçlı ormanın içinden av köşküne doğru giderken arkadaşım, "güzel bir kızla tanısacaksınız," dedi. Yeğeni de, "dikkat edin, ona tutulmayasınız," di-

ye ekledi. "Neden?" dedim. "Çok iyi bir gençle sözlü," diye cevap verdi; "nişanlısı, babası öldüğü için, işlerini yoluna koymak, kendine iyi bir iş bulmak üzere seyahata çıktı." Havadis beni pek ilgilendirmemişti.

Güneşin, tepelerin arkasında kaybolmasına çeyrek saat kala, avlu kapısına vardık. Havada bir ağırlık vardı. Küçük hanımlar, ufukta beliren açık gri kalın bulutlardan bir fırtına kopacak diye korkmaya başladılar. Havadan anlarmış gibi onları teselli ettim. Halbuki eğlencenin tadının kaçacağını ben de seziyordum.

Arabadan indim. Kapıya gelen bir hizmetçi kız, bayan Lottchen'in inmek üzere olduğunu söyliyerek biraz beklememizi rica etti. Avluyu geçip bu güzel eve girdim. Önümdeki merdivenleri çıkıp da kapıdan içeri girince, şimdiye kadar eşini görmediğim güzel bir manzara ile karşılaştım. Ön salonda iki ile onbir yaşları arasında altı çocuk, orta boylu, endamlı, sade bir beyaz elbise giymiş bir kızın çevresini sarmıştı. Elbisesinin kollarında ve göğsünde soluk kırmızı fiyonglar vardı. Çocukların yaşına ve iştahına göre, elindeki siyah ekmekten birer parça koparıp hepsine teker teker veriyordu. Pek sevimli bir tavırla ekmeği dağıtıyor, çocuklar da ona içten teşekkür ediyorlardı. Daha ekmek kesilirken küçücük ellerini uzatıyorlardı. Ekmeğini alanların bazısı sevinçle sıçrayarak uzaklaşıyor, daha ağır başlı olanlar da, ya-

bancılara ve Lotte'lerinin gideceği arabaya bakmak için avlu kapısına koşuyordu. Lotte, "Sizi yukarıya kadar yorduğum ve küçük hanımları beklettiğim için affınızı dilerim," dedi. "Giyinmekle, bazı ev işlerini bitirmekle uğraşırken çocukların ikindi kahvaltısını unutmuşum. Benden başka da kimsenin elinden ekmek almak istemezler?" Ona basit bir iltifatta bulundum. Aklım fikrim onun simasında, sesinde ve davranışındaydı. Eldivenleri ile yelpazesini getirmek üzere odasına koştuğu zaman bu şaşkınlıktan kurtulacak zaman bulmuştum. Çocuklar biraz uzaktan bana yan yan bakıyorlardı. Çocukların en küçüğü ve en güler yüzlü olanına yaklaştım. Geriye doğru çekildi. Lotte kapıya çıkınca ona, "ver elini dayına, Louis!" dedi. Çocuk samimiyetle elini uzattı. Küçücük sümüklü burnuna bakmadan onu içten öpmekten kendimi alamadım. Sonra elimi Lotte'ye uzatarak, "Dayı mı?" dedim; "Sizinle akraba olmak saadetine lâyık olduğumu sanıyor musunuz?" Hafif bir gülümseme ile, "Oh," dedi, "bizde akrabalık çerçevesi çok geniştir. Sizin bunun dışında kalmanız bana üzüntü verir." Gideceğimiz sırada, kendisinden sonra çocukların en büyüğü ve onbir yaşlarında bir kız olan Sophie'ye, çocuklara iyi bakmasını, babaları gezmeden dönünce onu karşılamalarını tenbih etti. Çocuklara da, sanki kendisiymiş gibi ablalarını dinlemelerini söyledi. Bazıları buna açıkça söz verdi. Altı yaşlarında, konuşkan bir sarışın kız, "ama sen o değilsin ki,

Lottchen; biz seni isteriz," dedi. Daha büyüklerinden iki oğlan çocuğu arabanın arkasına tırmandı. Benim ricam üzerine, birbirlerini rahat bırakmaları ve sıkı sıkı tutunmaları şartiyle, ormandan çıkıncaya kadar bizimle gelmelerine Lotte izin verdi.

Arabaya yerleşir yerleşmez, hanımlar birbirlerini selâmladılar, birbirlerinin elbisesini, bilhassa şapkalarını övdüler. Gideceğimiz toplantı üzerinde de durulduktan sonra Lotte arabayı durdurdu ve kardeslerini indirtti. Çocuklar bir daha elini öpmek istediler. Büyüğü. ablasının elini öperken onbeş yaşındaki bir çocuk kadar nazik, öteki ise adamakıllı sert ve çevikti. Lotte, küçüklere bir daha selâm yolladı. Biz de yola koyulduk.

Arkadasımın veğeni. Lotte've. son yolladığı kitabı bitirip bitirmediğini sordu. Lotte, "hayır," dedi, "kitap hoşuma gitmedi. Onu size geri verebilirim. Bundan önceki de güzel değildi." Bunların ne biçim kitaplar olduğunu sorunca sasakaldım. Lotte söyle cevap verdi: (*) Lotte'nin bütün sözlerini cok mânalı buluyordum. Her sözünde baska bir güzellik vardı. Gözlerinden durmadan zekâ kıvılcımları parıldıyordu. Onu anladığımı hissettiği için, gittikçe neşeleniyor ve daha çok açılıyordu .

(*) Aslında her yazar için. bir kızın. genç ve uçarı bir insanın verdiği hüküm pek az değer taşımakla beraber. hiç kimseye şikâyet fırsatı vermemek için mektubun burası atlanmak zorunda kalınmıştır.

"Küçükken," dedi, "en çok romanları seviyordum. Tanrı bilir ya, pazar günleri bir köşeye çekilip, Miss Jenny'nin saadetini ve bahtsızlığını içimde duymak ne kadar hoşuma giderdi. Bu çeşit şeylerin bazı yanlarını bugün de sevdiğimi inkâr etmiyorum. Ama kitap okumak için pek az zaman bulabildiğime göre, elime aldığım kitap da tam zevkime göre olmalı. Bana kendi dünyamı veren, benim çevremdekine benzeyen olayları anlatan yazarı severim. Onun anlattıkları benim için, şüphesiz bir cennet değilse de bütünüyle târifsiz bir mutluluğun kaynağı olan kendi ev hayatım kadar ilgi çekici ve güzeldir."

Bu sözlerin bende yarattığı heyecanı gizlemeye çalışıyordum. Ama bu uzun sürmedi. Von Wakefield ve daha başkalarından (*) derinliğine söz ettiğini duyunca kendimden geçtim. Düşüncelerimi ona aynen anlattım. Lotte bir süre sonra ötekilerle konuşmaya başlayınca, onların yanımızda bulunduğunu iyice unuttuğumu farkettim. Bizim yeğen, alaylı bakışlarla beni seyrediyordu, ama hiç umursamadım.

Danstan hoşlanmaktan söz açıldı. Lotte, "dansa düşkün olmak bir kusur da olsa, kendi payıma danstan üstün bir şey bilmediğimi söyleyebilirim. Ne za-

---

(*) Burada da memleket yazarlarından bazılarının isimleri çıkarılmıştır. Lotte'nin düşüncesine katılan kimse, şüphesiz bunu kendi içinde duyacaktır. Bu kadarını okumak ona yetecektir. Bunun dışında kimsenin bu isimleri bilmesine lüzumyok.

man içimde bir sıkıntı olsa, akortsuz piyanomda bir dans havası çalınca hiçbir şeyim kalmaz." dedi.

Konuşurken siyah gözlerini derin bir hoşnutluk içinde seyrediyordum. Canlı dudakları, taze yanakları bütün benliğimi sarıyordu. Sözlerinin derin anlamı içinde kendimi kaybetmiş, çok zaman kullandığı kelimeleri ayırdedemiyordum. Beni tanıdığın için bu söylediklerimi anlarsın. Sözün kısası, eğlence yerinin önünde durduğumuz zaman ben rüyada gibiydim. Öyle dalmıştım ki, aydınlık salondan gelen müzik sesini güçlükle farkettim.

Yeğen ile Lotte'nin kavalyeleri olan iki bay, Audran ile N.N. - bütün adları kim hatırında tutacak - bizi kapıda karşıladılar ve hemen kızlarını kollarına taktılar. Ben de benimkini alıp yukarı çıktım.

Önce ikişer ikişer danslar yaptık. Birbiri ardı sıra bütün kadınları dansa dâvet ettim. İçlerinde en çekilmez olanlar bir türlü dansa kalkıp işi kesip atmaya yanaşmıyordu. Lotte ile kavalyesi bir İngiliz dansına başladı. Çiftler karşılaşırken onun bizim sıramıza gelmesinden ne kadar hoşlandığımı anlarsın. Onu dans ederken görmeli! Ne kadar içten ne kadar candan dansediyor bilsen! Onun için gerçekten dans herşeymiş gibi, bunun dışında hiçbir şey duymuyor ve düşünmüyormuş gibi, öyle rahat ve serbest bir dans edişi var ki, bütün vücudu tek bir ahenk oluyor. O anda gözü danstan başka bir şey görmüyor.

İkinci dansa onu dâvet ettim. Davetimi üçüncü

dans için kabul etti. En hoşa giden bir içtenlikle, en çok Alman danslarını sevdiğini söyledi. "Alman dansında her çiftin daima beraber olması şimdi burada moda," diye devam etti. "Kavalyem iyi vals yapamıyor. Onu bundan affedersem bana minnettar kalıyor. Sizin damınızın da valsi beceremediğini ve ondan hoşlanmadığını biliyorum. İngiliz dansında, sizin iyi vals yaptığınızı gördüm. Alman dansı için kavalyem olmak isterseniz, benimkine gidin ve rica da bulunun, damınız olayım." Elimi elinin üstüne koydum. Kavalyesinin benim damımı eğlendirmesini kararlaştırdık.

Dansa başladık. Önce birçok kol geçmeleriyle vakit geçirdik. Hareketleri ne kıvrak, ne oynaktı! Valse başlayınca gökteki yıldızlar gibi birbirimizin etrafında dönerken, pek az kimse bunu bildiği için önce ortada biraz karışıklık oldu. Akıllılık edip ortalığın yatışmasını bekledik. En acemileri meydanı terkedince ileri atıldık. Henüz ortada bulunan Audran çiftine katlandık. Ömrümde bu kadar hafif ve canlı dansetmemiştim. Sanki artık etten kemikten bir insan değildim. Kollarımın arasında dünyanın en güzel kızı olduğu halde onunla havalarda gibi uçuyordum; etrafımda herşey silinmişti. Sana açıkça söyliyeyim, Wilhelm, sevdiğim ve biraz söz geçirebileceğim bir kızın, bu yolda öleceğimi bilsem de, benden başka hiç kimseyle vals yapamıyacağına yemin ettim. Beni anlıyorsun, değil mi?

Biraz soluk almak için salonda gezindik. Sonra Lotte oturdu. Daha önce saklattığım portakalları getirdim. Geriye başka da kalmamıştı. Bunlar ona çok iyi geldi. Fakat, yanındaki geveze bir kadına bunlardan dilim dilim ikram ettikçe benim içim gidiyordu.

Üçüncü İngiliz dansında biz ikinci çifttik. Sırada dansederken, koluna tutunup en temiz ve en belirli bir zevkin gerçek ifadesiyle dolu gözlerini derin bir hoşnutluk içinde seyrettiğim sırada, sevimli çehresiyle dikkatimi çeken orta yaşlı bir kadınla karşılaştık. Kadın gülümseyerek Lotte'ye bakıyordu. Ona parmağiyle bir tehdit işareti yaptı. Yanından geçerken de iki defa anlamlı bir şekilde Albert adını tekrarladı.

Lotte'ye, "sormak ayıp olmasın ama, kim bu Albert?" dedim. Tam cevap vereceği sırada, büyük bir diziye katılmak için ayrılmak zorunda kaldık. Biraz sonra karşılaştığımız zaman alnında bir düşüncenin belirtisini sezdim. Biraraya gelince, tekrar koluma girerken, "sizden ne saklıyayım" dedi. "Albert iyi bir insan ve benim nişanlımdır." Bu benim için yeni bir havadis değildi. Çünkü yolda gelirken kızlar bunu bana söylemişlerdi. Ama öbür yandan kısa zamanda benim için değer kazanan bir kızla ilgili olduğunu önceden düşünmediğim için de tamamen yeni bir şeydi. Birden şaşkına döndüm, kendimi unuttum ve çiftlerin arasına daldım. Oyun karmakarışık oldu. Tekrar çabucak düzene girmesi için

Lotte beni sürükleyip çekiyor, yanımdan ayrılmıyordu.

Dans henüz bitmemişti. Çoktandır ufukta parıldadığını gördüğümüz ve havanın serinleyeceğine dair belirtiler olarak ileri sürdüğüm şimşekler gittikçe şiddetlenmeye başladı. Gök gürültüleri müziği bastırıyordu. Üç kız ve onların peşi sıra kavalyeleri dansı bıraktılar. Kargaşalık genişledi. Müzik durdu. Eğlence sırasında bir felâketin veya korkunç bir olayın ansızın yakalaması, bizi her zamankinden daha çok etkiliyor. Bu, kısmen, aradaki tezadın kendini kuvvetle hissettirmesinden, kısmen de ve hattâ daha fazlasiyle, duyularımızın o anda uyanık bulunarak bir etkiyi daha çabuk almasından ileri geliyor. Birçok kadınların yüzünde gördüğüm asıklığı bu sebeplere bağlamak zorundayım. İçlerinden en akıllısı, sırtını pencereye çevirip bir köşeye oturdu ve kulaklarını tıkadı. Bir öteki, önüne diz çöküp başını onun kucağına sakladı. Bir üçüncüsü, onların arasına sokulup, gözyaşları içinde kızkardeşini kucakladı. Kimisi evine gitmek istiyordu. Ne yapacağını bilemiyenler de, gökyüzüne bakarak içten dua ederken kendileriyle alay eden genç züppelerin arsızlıklarına karşı koyacak kadar kendilerini toparlayamıyordu. Erkeklerden birkaçı, pipolarını rahatça tüttürmek için aşağıya inmişlerdi. Ev sahibi kadın bize, pencerelerinde kepenkleri ve perdeleri bulunan bir oda göstermek çaresini bulunca geri kalanların hiçbiri bu-

nu reddetmedi. İçeri girer girmez, Lotte sandalyeleri daire şeklinde yanyana dizdi. Herkesi yerine oturttu. Bir oyun oynanmasını teklif etti.

Bazı gençlerin, tatlı bir para oyunu oynanacağını ümit ederek ağzının sulandığını ve kıpırdanmaya başladığını gördüm. Lotte, "sayı oyunu oynayacağız," dedi. "Şimdi dikkat edin. Ben dairenin içinde sağdan sola doğru döneceğim. Siz de sırayla sayacaksınız. Kimin yanına gelirsem kendi sayısını şimşek gibi hızlı söyleyecek. Duraklayan, şaşıran olursa tokatı yiyecek. Böylece bine kadar sayacağız." Oyunu seyretmesi hoştu. Lotte kolunu yana uzatmış dairenin içinde dönüyordu. Birincisi "bir" diye başladı. Onun yanındaki "iki", ondan sonraki "üç" dedi ve böylece devam etti. Lotte, biraz sonra daha hızlı gitmeye başladı. Hızını durmadan arttırıyordu. Biri şaşırdı, pat bir tane! Gülüşmeler arasında bir ikincisi de bir tane. Hızını biraz daha arttırdı. İki tokat da ben yedim. Bana başkalarından daha hızlı vurduğunu gizli bir sevinçle sezer gibi oldum. Bine kadar gelmeden, kahkahalar ve bağrışmalar arasında oyun bitti. Birbirleriyle en çok yakınlık kuranlar bir kenara çekildi. Fırtına dinmişti. Lotte'nin peşinden salona gittim, koşup ona yetiştim. Yolda bana, "yedikleri tokatlar onlara fırtınayı, herşeyi unutturdu," dedi. Ona verecek bir cevap bulamadım. "En çok korkanlardan biri de bendim," diye devam etti. "Başkalarına cesaret vermek için korkusuz görünürken bana da cesa-

ret geldi." Pencereye yaklaştık. Uzaklardan gökgürültüleri geliyordu. Tatlı bir yağmur toprağın üstüne hafif hafif düşüyor, iç açıcı güzel bir koku bize doğru alabildiğine yükseliyordu. Lotte dirseğine dayanmış, dışarıyı seyrediyordu. Sonra bir gökyüzüne, bir bana baktı. Gözleri yaşla doluydu. Elini elimin üstüne koyarak, "ah, Klopstock" dedi. Aklından geçen o güzel şiiri hemen hatırladım. Bunu söylemekle bende uyandırdığı duyguların coşkunluğu içinde boğuluyordum. Dayanamadım; eline doğru eğildim ve sevinç dolu gözyaşları içinde bu eli öptüm. Sonra tekrar gözlerine baktım. Ey büyük Klopstock! Sen bu gözlerde nasıl tanrılaştığını görmeliydin! Çok zaman küçük düşürülen o büyük adını da başka bir ağızdan duymak istemiyorum.

19 Haziran

Geçen kere hikâyenin neresinde kaldığımı bilmiyorum. Tek bildiğim, yattığım zaman saatin ikiye gelmesiydi. Yazacak yerde, seni karşıma alıp anlatabilseydim, belki de sabaha kadar elimden kurtulamazdın; bunu da biliyorum.

Balodan dönerken neler olup bittiğini daha anlatmadım; bugün de anlatacak vaktim yok.

Güneşin eşsiz güzellikte doğduğu bir sabahtı. Etrafımızda ıslak ormanlar, tazeliğe bürünmüş kırlar... Kız arkadaşlarımız uyukluyordu. Lotte, benim de biraz kestirmek isteyip istemediğimi sordu ve ondan çekinmememi söyledi. Gözlerinin içine bakarak, "bu gözleri açık gördükçe benimkiler de kapanmaz," dedim. Evlerinin önüne gelinceye kadar ikimiz de gözümüzü kırpmadık. Hizmetçi ona yavaşça kapıyı açtı ve sorusu üzerine, babası ile çocukların iyi olduğunu, henüz uyanmadıklarını söyledi. Ayrılırken, hemen o gün kendisini görmeye gelmek için izin istedim. Razı oldu. Gidip onu gördüm. Artık güneş, ay ve yıldızlar istediği gibi dolaşsın. Ben, ne zaman gündüz, ne zaman gecedir bilmiyorum. Gözüm artık hiçbir şey görmüyor.

21 Haziran

Tanrının sadece sevgili kullarına bağışladığı mesut günler yaşıyorum. Bundan sonra başıma ne gelirse gelsin, yaşamanın en güzel sevinçlerini tatmadım diyemem. Şu benim Wahlheim'ı bilirsin. Artık oraya iyice yerleştim. Oradan Lotte'ye yarım saatta gidiyorum. Orada, kendi varlığımı ve insanoğlunun duyabileceği bütün saadeti biliyorum.

Gezintilerim için Wahlheim'i seçtiğim zaman, o-

nun gökyüzüne bu kadar yakın olduğunu düşünmemiştim. Uzun yürüyüşlerimde, şimdi bütün arzularımın hedefi olan av köşkünü, bazen tepelerin üstünden, bazen de ırmağın beri tarafındaki düzlükten çok seyretmiştim.

Sevgili Wilhelm! İnsandaki açılmak, yeni şeyler keşfetmek, avare dolaşmak isteği, sıkıntıya gönül rızasiyle teslim olmak, alışkanlığın çizdiği yolu tutup sağına soluna bakmamak içgüdüsü üzerinde uzun uzun düşündüm.

Ne acaip! Buraya gelip de tepeden aşağıya doğru güzel vadiye bakınca her taraf ne kadar hoşuma gitmişti. Şurada o küçük orman! Ah, mümkün olsa da onun gölgeliklerine bir dalsam. Ötede bir tepe! Ah, mümkün olsa da şu geniş yerleri ta oradan seyretsem. Birbirine zincirlenmiş tepeler, ıssız vadiler... Ah, kendimi onların arasında kaybetsem. Oralarda gezer gezer, aradığımı bulamadan geri dönerdim. Uzaklık ne ise, gelecek zaman da odur! İçimizde belirsiz bir enginlik doğar, gözümüz nasıl dalarsa duygularımız da bu enginliğin içine öyle kayar. O zaman kendimizi buna iyice vermek, bu tek, yüce ve tatlı duygunun sevinci ile içimizi doldurmak için yanıp tutuşuruz. Oraya koşup erişince, değişen bir şey olmadığını görürüz. Kendimizi yine yoksulluğumuzun, sıkıntımızın içinde buluruz. Ruhumuz da kaçıp giden saadetin özlemini çeker, durur.

Bu yüzden, en azılı bir serseri bile sonunda va-

tanını özler, uzak ülkelerde boşuna aradığı sevinci, evinde, karısının sînesinde, çocuklarının arasında ve onlara bakmakta bulur.

Sabahleyin güneş doğarken benim Wahlheim'a gidip, evin bahçesinden kendim için topladığım bezelyeleri oturup ayıklıyor, bir taraftan da Homer'imi okuyorum. Küçük mutfaktan bir tencere alıp, tereyağını da katıyor ve bezelyeyi ateşe koyuyorum. Tencerenin kapağını kapatıyor ve ara sıra karıştırmak üzere yanına oturuyorum. O zaman, kendini beğenmiş Penelope'li âşıkların öküzleri ve domuzları nasıl kesip parçaladıklarını ve kebap ettiklerini iyice anlıyorum. Eski aile hayatı kadar tatlı ve gerçek duygularla beni saran bir şey yok; çok şükür ben de bu yaşama tarzını kendi hayatımda aynen uyguluyorum.

Kendi yetiştirdiği lahanayı sofrasına koyan insanın saf ve çocukça sevincini duyabildiğim için nekadar mutluyum. O yalnız lahananın tadını duymakla kalmıyor, onu yetiştirdiği güzel günlerin ve sabahların, onu suladığı tatlı akşamların, yavaş yavaş büyüdüğü günlerin sevincini de o anda tekrar yaşıyor.

29 Haziran

Önceki gün yargıca şehirden doktor geldi. Be-

ni de, yerde Lotte'nin kardeşleri arasında otururken buldu. Kimisi omuzlarıma tırmanıyor, kimisi de oramı buramı çekiştiriyordu. Ben de onları gıdıklıyordum. Bir gürültüdür gidiyordu. Pek dar kafalı bir kukla olan, konuşurken durmadan yenlerini kıvıran ve yakalığını çeken doktor, bu halimi aklı başında bir insana yakıştırmadı. Bunu yüzünden anladım. Ama hiç istifimi bozmadım. İçinden ne söylerse söylesin diye düşündüm. Çocukların yıktığı, iskambil kâğıdından evi tekrar yaptım. Doktor, şehire gidince, yargıcın çocukları zaten iyi bir terbiye görmemişken, Werther şimdi onları iyice bozuyor diye söylenmiş.

Evet, sevgili Wilhelm, dünyada en çok çocuklara yakınlık duyuyorum. Onları seyrederken, bu küçük varlıklarca ilerde büyüdükleri zaman ihtiyaç duyacakları bütün faziletlerin ve yüceliklerin filizlerini gördükçe, inatçılıklarında ilerideki karakter sağlamlığını, yaramazlıklarında zekâ kudretini ve hayat uçurumlarını kolaylıkla geçecek yaradılışta olduklarını, onlarda herşeyi temiz ve bozulmamış olarak buldukça, daima o büyük öğretmenin parlak sözlerini tekrarlarım: "Siz de onlar gibi olabilseniz!" Ama, dostum, bize benzeyen, kendilerini örnek almamız gereken bu çocuklara kul muamelesi yaparız. Onların dediği olamaz. Peki, bizim dediğimiz olmuyor mu? Onlardan fazla neyimiz var? Çünkü biz daha yaşlı, daha akıllıyız, ondan mı? Ulu Tanrım, sen bu dünyada koca bebeklerle küçük çocuklardan başka

bir şey yaratmamışsın. Bunların hangisini daha çok beğendiğini elçin bize söyleyeli çok oldu. Kocaman bebekler ona inanırlar ama, dediğini yapmazlar. Bu böyle gelmiş böyle gider. Çocuklarını da kendilerine benzetmeye çalışırlar. Allahaısmarladık, Wilhelm. Bu konuda bu kadar gevezelik yeter.

1 Temmuz

Lotte bir hastaya nasıl bakarsa, benim kalbim de öyle bakılmaya muhtaç. O, yatağında inleyen herhangi bir hastadan daha çok ağrı çekiyor. Lotte, birkaç gün şehirde, bir kadıncağızın yanında kalacak. Doktorların dediğine göre, kadın çok yaşamayacakmış; bu son saatlarında Lotte'nin yanında olmasını istemiş. Geçen hafta onunla... papazını ziyarete gittik. Burası, bir saat uzakta dağlar arasında küçük bir köy. Saat dörde doğru oraya vardık. Lotte kızkardeşini de yanına almıştı. İlk büyük ceviz ağacının gölgelediği kilise avlusuna girdiğimiz zaman ihtiyar adam kapının önündeki tahta kanapede oturuyordu. Lotte'yi görünce sanki yeniden zindeleşti. Boğumlu bastonunu unutarak, ayağa kalkıp ona doğru koştu. Lotte ona doğru atıldı, ihtiyarı yerine oturttu. Kendisi de yanına oturdu. Ona babasının selâmını söyledi. İhtiyarın şımarık ve pis torununu

sevdi. İhtiyarla konuşurken onu görmeliydin. Biraz ağır işiten kulağına eğilerek sesini yükseltiyor, sapasağlam gençlerin ansızın öldüğünü, Karlsbad kaplıcalarının faydasını, gelecek yaz oraya gitmeye karar vermekle ne iyi ettiğini, onu geçenkinden daha iyi ve daha dinç bulduğunu anlatıyordu. Bu arada ben de papazın hanımına iltifatta bulunuyordum. İhtiyar iyice canlanmıştı. İç açıcı gölgelerinde oturduğumuz güzel ceviz ağaçlarını övmekten kendimi alamadığım için, biraz güçlükle de olsa, bize onların hikâyesini anlatmaya başladı. "Büyüğünü kimin diktiğini bilmiyoruz," dedi, "bazıları o papaz, bazıları bu papaz diyorlar. Fakat şu arkadaki küçüğü karımla yaşıt; ekimde ellisini dolduracak. Akşam üstü o doğduğu zaman, ertesi sabah babası bunu dikmiş. Benden önce buranın papazı babasıydı. Bu ağacı ne kadar sevdiğini söylemeye lüzum yok. Şüphesiz ben de ondan aşağı kalmam. Yirmiyedi yaşında fakir öğrenci iken buraya ilk geldiğimde karım onun altında bir kütüğün üstüne oturmuş örgü örüyordu." Lotte ihtiyara kızını sordu. Kız, bay Schmidt'le çayıra işçilerin yanına gitmişti. İhtiyar hikâyesine devam etti. Kayın babasının onu ve kızını ne kadar sevdiğini, önce onun yardımcılığını yapıp sonra yerine geçtiğini anlattı. Hikâyenin anlatılması henüz bitmişti ki, kızı bay Schmidt'le bahçeden geçerek geldi. Lotte'yi candan kucaklayarak karşıladı. Ne yalan söyleyeyim, kız hoşuma gitmedi değil. Bu canlı

ve endamlı esmer kızla, kısa bir zaman için köyde iyi vakit geçirilebilirdi. Sevgilisi (bay Schmidt'in bu özelliği hemen kendini gösteriyordu), nazik, ama pek sessiz bir adamdı. Lotte o kadar uğraştığı halde bir türlü söze karışmadı. Beni en çok üzen, aklının kıtlığından ziyade aksiliğinden ve kötü tabiatından dolayı konuşmaya katılmadığını yüz hatlarından anlamam oldu. Nitekim çok geçmeden dediğim çıktı. Bir gezintiye çıktık. Fredike Lotte'dan ayrılmıyor, bazen de benimle yalnız kalıyordu. Baktım, Schmidt'in zaten esmer olan rengi iyice karardı. Öyle ki, Lotte kolumdan çekip kıza biraz soğuk davranmamı söyledi. En çok canımı sıkan şey insanların birbiriyle didişmeleri. Hele gençler, bütün zevkleri en çok tadabilecekleri, hayatın en güzel çağında o birkaç günü düşüncesizce dertlendirir, iş işten geçince de boşuna döğünürler. Buna içerledim ve akşama doğru gezintimden dönüp avluda bir masada süt içerken, söz yaşamanın sevincinden ve acılarından açılınca, fırsattan yararlanarak bütün gücümle Schmidt'in tersliğine saldırmaktan kendimi alamadım. "Biz insanlar," diye başladım, "çok zaman iyi günlerin az, sıkıntılı günlerin çok olduğundan şikâyet ederiz. Bence, bu şikâyetlerimizin çoğu haksız yere yapılıyor. Tanrının her gün için bize verdiği iyi şeylerin tadını çıkarmak için içimizi daima ferah tutsak, başımıza bir felâket geldiği zaman ona dayanacak kuvveti de kendimizde buluruz. Papazın karısı, "ama," dedi,

duygularımıza hâkim olamayız ki! Bu bir yaratılış meselesi. Bir kimsenin derdi varsa nereye gitse gönlü hoş olmaz." Ona hak verdim. "Öyleyse," diye devam ettim, "bunu bir hastalık olarak kabul edelim, ilâcı olup olmadığını araştıralım." Lotte, "doğru," dedi, "hem bence, birçok şeyi başarmak kendi elimizdedir. Bunu kendimde denedim de biliyorum. Bir şeye canım sıkılır, üzülürsem, hemen bahçeye çıkar, gezinirken birkaç dans havası söylerim, bir şeyim kalmaz." 'Tamam," dedim, "ben de bunu söylemek istiyordum. Neşesizlik tıpkı tembellik gibidir. Çünkü o da bir çeşit tembelliktir. Üstümüze böyle bir tembellik çöktüğü zaman onu yenecek kuvveti bulduk mu, işimizi çabucak başarır ve çalışmaktan gerçekten zevk alırız." Frederike dikkatle beni dinliyordu. Delikanlı, bunların insanın elinde olmadığı, duygulara hükmedilemiyeceği şeklinde itirazda bulundu. "Burada söz konusu olan, herkesin kurtulmak istediği sıkıntılardır," diye cevap verdim; "hiç kimse, bir kere denemeye kalkışmadan, kuvvetinin ölçüsünü bilemez. Bir kimse hastalansa, bütün hekimlere başvurur. Sıhhatine kavuşmak için, en ağır sıkıntılara, en acı ilâçlara katlanır." Saygıdeğer ihtiyarın konuşmalarımızı güçlükle dinleyebildiğini farkettim. Sözlerimi ona yönelterek sesimi yükselttim. "Ahlâk üzerine vaazlarda bulunuluyor ama," dedim, "neşesizlik konusunda vaaz edildiğini hiç duymadım." İhtiyar, "bunu şehir papazları yapsın," de-

di, "köylüler hiç neşesini kaybetmez. Ara sıra yapılsa da kötü olmaz; hiç olmazsa yargıçla karısına bir ders veririz." Bu sözler herkesi güldürdü. O da bizimle birlikte, öksürüğe tutuluncaya kadar içten güldü. Bu öksürük konuşmaya biraz ara verdi. Sonra delikanlı söze başladı: "Neşesizliği bir illet olarak adlandırdınız; bence bu aşırı oldu." Asla," diye cevap verdim, "eğer insan bununla kendine ve yakınlarına zarar veriyorsa ona başka bir şey denemez. Birbirimizi mesut edemiyişimiz yetmiyor mu? Herkesin bazen tadabildiği sevinci yoketmeye ne hakkımız var? Sıkıntılı olup da bu halimi belli etmeyen, ona tek başına katlanarak başkasının neşesini kaçırmayan bir kimse gösterebilir misiniz? Daha doğrusu bu halimiz, kendi değersizliğimizi anlamamızdan, yersiz bir kendini beğenmişliğin doğurduğu kıskançlıkla daima ilgili olarak kendimize karşı duyduğumuz hoşnutsuzluktan ileri gelmiyor mu? Etrafımızda, saadetini bize borçlu olmayan mesut insanlar görüyor ve bunu çekemiyoruz." Lotte, böyle heyecanla konuştuğumu görünce bana gülümsedi. Frederike'nin gözlerinin yaşlanması beni iyice coşturdu. "Bir kalpte kendiliğinden filizlenen temiz sevinçleri yoketmek için kuvvet kullanan kimselere lânet olsun. Kaba ve ters insanların hasetten doğan sıkıntısının zehirlediği bir anlık sevincin yerini dünyanın bütün armağanları, bütün iyilikleri tutamaz."

İçim dolu doluydu. Eski hâtıraların yeniden can-

lanması beni sıkıntılı etmişti. Gözlerim yaşla doldu.

"Kendi kendimize her gün şöyle demeliyiz," diye haykırdım; "senin dostlarına karşı ödevin, onların neşesini kaçırmamak, onların saadetine ortak olup onları daha mutlu kılmaktır. Onların ruhu çoşkun bir sevinç içinde kıvranırken, derin bir acı ile inlerken, yüreklerine bir damla su serpebiliyor musun?

Hayatın en tatlı günlerinde kalbini kemirerek götürdüğün zavallı tazenin artık ölüm düşeğine uzandığını gözünün önüne getir! Bitkin bir halde, sönmüş gözlerini göğe dikmiş, ecel terleri döküyor. Sen bir mahkûm gibi yatağının yanında duruyorsun. Elinden bir şey gelmediği için yüreğin parça parça oluyor. İçin eziliyor. Hastaya birazcık kuvvet, bir damla şifa verebilsen, herşeyini feda edeceksin."

Bu sözleri söylerken, gözlerimle gördüğüm böyle bir sahne kafamda bütün kuvvetiyle canlandı. Mendilimi gözlerime tutarak yanlarından ayrıldım. Lotte'nin sesini duyunca kendime geldim. Arkamdan, "gidelim artık," diye bağırıyordu. Yolda giderken, herşeyde böyle ileri gittiğim için beni azarladı. Bu beni iflâh etmezmiş. Kendimi korumalıymışım. Ah, meleğim! Benim, senin için yaşamam gerek!

16 Temmuz

O yine hasta kadıncağızın yanında. Hep öyledir

o iyi yürekli, sevimli varlık. Nereye bakarsa, acıları dindirir, saadet getirir. Dün akşam Mariane ve Malchen ile birlikte gezmeye gidecekti. Benim de bundan haberim vardı. Onlarla buluştum. Birlikte yürüdük. Bir buçuk saat gezdikten sonra şehre doğru yöneldik. Benim için çok değerli, şimdi eskisinden bin kat daha değerli olan çeşmeye geldik. Lotte küçük duvarın üstüne oturdu. Biz de karşısında ayakta duruyorduk. Çevreme bakındım. Gönlümün yalnızlık içinde bulunduğu saatları şimdi burada tekrar yaşıyordum. "Sevgili çeşme," dedim. "o zamandan beri serinliğinde oturup dinlenmedim. Acele ile yanından geçerken bazen sana dönüp bakmadım bile." Aşağıya baktım. Malchen, bir bardak su ile yukarı çıkmaya çalışıyordu. Bir yandan Lotte'yi seyrediyordum. Onda, umduğum herşey vardı. Bu sırada Malchen elinde bardakla geldi. Mariane bardağı elinden almak istedi. Çocuk, sevimli bir tavırla, "hayır!" diye haykırdı, "olmaz, önce sen içeceksin Lotte'ciğim!" Onun söyleyişindeki sadelik ve tatlılık öyle hoşuma gitti ki, duygumu ifade edecek kelime bulamadım. Çocuğu kucağıma aldım ve candan öptüm. Hemen bağırmaya ve ağlamaya başladı. "Çocuğu incittiniz," dedi Lotte. Mahcup olmuştum. Lotte, çocuğun elinden tutup merdivenlerden indirirken, "gel Malchen," dedi, "şu taze suda elini yüzünü yıka, bir şeyin kalmaz." Bir kenarda durup, çocuğun ıslak elleriyle yanaklarını nasıl bir gayret için-

de ovduğunu seyrederken, bu tılsımlı suyun bütün kirleri götüreceğine, yüzde çirkin sakal çıkması gibi bir ayıbı yokedeceğine inandım. Lotte "yeter artık!" dedikçe, ne kadar çok yıkarsa o kadar faydası olacakmış gibi çocuk durmadan yıkanıyordu. İnan ki, Wilhelm, hiçbir vaftiz törenini bu kadar saygı duyarak seyretmedim. Lotte yukarı çıkınca, ümmetinin günahlarını affettiren bir peygamberin huzurundaymışım gibi, önünde secde etmek istedim.

Akşamleyin, akıllı olduğu için duygulu olduğuna inandığım birine, bu olayı coşkun bir sevinç içinde anlatmaktan kendimi alamadım. Ama tam da adamını bulmuşum. Lotte'nin hiç de iyi etmediğini, çocuklara böyle şeyler söylememesi gerektiğini, bunların ileride birçok yanılmalar ve bâtıl inançlara sebep olabileceğini, çocukları zamanında bunlardan korumak gerektiğini anlattı, durdu. Oysa bu adam daha sekiz gün önce çocuğunu vaftiz ettirmişti. Bu yüzden hiç sesimi çıkarmadım, ama içimden yine gerçeğe sadık kaldım. Bizi hoş bir hayal içinde avuttuğu vakit en çok mesut eden Tanrı bize nasıl davranıyorsa biz de çocuklarımıza öyle muamele etmeliyiz.

8 Temmuz

Şu insanlarınki de ne çocukluk! Bir bakışa bu

kadar kapılmak! Ne çocukluk! Wahlheim'a gitmiştik. Kadınlar araba ile dolaşıyorlardı. Ben de yürürken sandım ki, Lotte'nin siyah gözlerinde... Ben bir deliyim, affet beni! Görmek gerek o gözleri. Sözü uzatmıyalım (çünkü uykudan gözümü açamıyorum); dönüşte kadınlar arabaya binerken genç W..., Selstadt ve ben arabanın etrafını çevirmiştik. Kadınlar, arabanın penceresinden bu pek havayi gençlerle konuşuyorlardı. Bense, Lotte'nin gözlerini arıyordum. O gözler başkalarının üstünde dolaşıyordu, beni hiç görmüyordu. Ben sadece onlarla meşgul olduğum halde, onlar bana dönüp bakmıyordu. Kalbim onlara, binlerce kere allahaısmarladık diyordu. Lotte bana bakmadı. Araba çekip gitti. Gözlerim yaşardı. Arkasından bakıyordum. Başını arabanın penceresinden çıkardı, geriye doğru baktı. Ah! Acaba bana mı? Şimdi hep bunu düşünüyorum, dostum! Belki bana bakmıştır diye teselli oluyorum. Belki de! İyi geceler. Ah, ben ne kadar çocukmuşum!

10 Temmuz

Bir toplulukta ondan söz açılsa ne şaşkın hallere giriyorum, görmelisin. Hele bir de onu beğenip beğenmediğimi sordular mı... Beğenmek ne demek? Bu sözden öldüresiye nefret ediyorum. Lotte'den

bağlanıp da, bütün kalbini ve duygularını ona vermemiş insan olabilir mi? Beğenmek ha! Geçenlerde biri bana Ossian'ı beğenip beğenmediğimi soruyordu.

11 Temmuz

Bayan M..'nin durumu kötüleşmiş. İyileşmesi için dua ediyorum. Çünkü Lotte ile birlikte ben de üzülüyorum. Ona ara sıra bir arkadaşında rastlıyorum. Bana bugün garip bir olay anlattı; Bayan M..'nin kocası pek cimri, açgözlü bir adammış. Karısına yapmadığını bırakmaz, onu sıkıntı içinde yaşatırmış. Ama kadın bir kolayını bulur, evin idaresini yürütürmüş. Birkaç gün önce, doktor ondan ümidini kesince kocasını yanına çağırtmış ve Lotte'nin yanında ona şöyle söylemiş: "Bir şey var, içime dert oldu. Ölümünden sonra iş çatallaşmasın diye bunu sana söylemeliyim. Bugüne kadar evin idaresini mümkün olduğu kadar düzgün ve idareli şekilde yürüttüm. Ama otuz yıldır seni aldattığım için beni affet. Evlendiğimiz günden beri mutfak masrafları ve evin diğer ihtiyaçları için pek az bir para veriyordun. Evimizin masrafları çoğaldığı, işimiz büyüdüğü halde, verdiğin parayı arttırmak aklından bile geçmedi. Sözün kısası, masrafların en çok olduğu zamanda bile haftada yedi gulden ile geçinmemi isti-

yordun. Bunu bilirsin. Ben buna ses etmedim. Ama her hafta fazladan yapılan masrafı, senin kasandan gizlice aldığım parayla öderdim. Evin kadınının kendi evinde hırsızlık yapacağı kimsenin aklından geçmezdi. Fakat hiç boşuna para harcamadım. Sana bunları söylemeden de ölebilirdim. Ama, benden sonra evin idaresini yüklenecek olan kadın, kendisine vereceğin bu kadar parayla işin içinden çıkamazdı; sen de ilk karının bu kadarla idare ettiğini dayatıp duracaktın."

Masrafın belki de iki katına çıktığını görüp de yine de yedi guldenle nasıl idare olunduğunu araştırmayacak kadar anlayışsızlık üzerine Lotte ile uzun uzun konuştuk. Ama, evinde peygamber duasına uğramış bir yağ küpü bulunduğuna şaşmıyacak kimseler de bilirim.

13 Temmuz

Hayır, aldanmıyorum. Onun kara gözlerinde, bana ve alınyazıma gerçek bir bağlılık görüyorum. Evet, bunu seziyorum. Onun - ah, bana gökleri bağışlayan bu sözleri avazım çıktığı kadar söylemeye cesaret edebilecek miyim? - beni sevdiğini söyleyen sezgime güveniyorum.

Beni seviyor! Kendi gözümde değerim ne kadar

arttı! O beni seveli - bunu sana söyleyebilirim, sen bunu anlarsın - kendime karşı sevgim ne kadar arttı!

Kendime pek mi güveniyorum? Yoksa duygularım şaşmıyor mu? Lotte'nin gönlünü kazanmasından korkacağım bir adam tanımıyorum. Ama o, nişanlısından sıcak bir sevgiyle söz edince, bütün nişanları ve rütbeleri geri alınan, kılıcını teslim eden bir askere dönüyorum.

16 Temmuz

Ansızın eli elime değse, masanın altında ayaklarımız birbirine dokunsa, bütün damarlarımdaki kan coşuyor. Ateşe dokunmuş gibi geri çekiliyorum. Gizli bir güç gene beni ileri itiyor. Başım dönüyor, bütün duygularım alt üst oluyor. Ah, masumluğu, ruhunun temizliği yüzünden, bu ufak tefek samimi davranışların beni ne kadar üzdüğünü anlamıyor. Konuşurken elini elimin üstüne koyması, güzel soluğu soluğuma karışırcasına bana yaklaşması. Bunlar bana kendimi unutturuyor, üstümde şimşek çakmış gibi oluyorum. Ama, Wilhelm! Bu saflığa, bu güvene karşı hiç yüzsüzlük eder miyim! Beni anlıyorsun. Hayır, benim kalbim o kadar bozuk değil. Ama zayıf! Yeteri kadar zayıf! Bu da bir bozukluk değil mi?

O, benim için mukaddestir. Onun karşısında bütün kötü niyetler susar. Onun yanında olduğum zaman bana ne oluyor, bilmem. Sanki ruhum kabına sığmıyor, taşıyor. Onun piyanoda bir melek tatlılığı ile, o kadar hoş ve içten çaldığı bir melodi var. Bu onun en sevdiği şarkı. Daha bunu çalmaya başlar başlamaz bütün acılarım, perişanlığım ve karanlık düşüncelerim kaybolur gider.

Eskiden müziğin sihirli bir kuvvet taşıdığının sanılması bana hiç de olmayacak gibi görünmüyor. Bu basit şarkı bana öyle dokunuyor ki! Bana bunu dinletmenin nasıl da zamanını buluyor! O zaman kafama bir kurşun sıkacak halde oluyorum. Fakat onu dinledikçe ruhumun şaşkınlığı ve karanlığı dağılıyor, yeniden geniş soluk almaya başlıyorum.

18 Temmuz

Aşksız yaşamak neye yarar. Wilhelm! Sihirli fener ışıksız olur mu? Feneri yakar yakmaz, beyaz duvarda renk renk resimler görürsün. Bunlar birer düşden başka bir şey olmadığı halde, çocuklar gibi onları seyredip hayran kalır, mesut oluruz. Bugün Lotte'yi görmeye gidemedim. Kaçınılmaz bir ziyaret beni bundan alakoydu. Ne yapayım? Hiç olmazsa bugün onu gören biri yakınımda bulunsun diye uşağı-

mı gönderdim. Onu ne kadar sabırsızlıkla bekledim! Dönünce de ne kadar sevindim! Utanmasam, boynuna sarılıp öpecektim.

Dediklerine göre, Bolonya taşını güneşe koyunca güneş ışınlarını emer, geceleyin de biraz ışıldarmış. O delikanlı da benim için böyle oldu. Lotte'nin gözleri onun yüzünde, yanaklarında, düğmelerinde, yakasında izler bırakmıştır diye bütün bunlar benim için ne kadar mukaddes, ne kadar değerli! Şu anda bin altın verseler o çocuğu vermezdim. Onun yanında böylesine avundum. Tanrı seni bu hallerime gülmekten korusun. Mutluluk da bir aldanış mıdır dersin, Wilhelm?

19 Temmuz

Sabahleyin uyanıp da, güzel güneşi bütün parlaklığı ile görünce "bugün onu göreceğim!" diye haykırıyorum. "Bugün onu göreceğim!" Artık o gün için başka bir dileğim yoktur. Herşey bu ümidin içinde eriyip gider.

20 Temmuz

Elçi ile ... ye gitmemi istiyorsunuz. Henüz bu düşüncenize katılmıyacağım. Kumanda altına girmeyi

sevmiyorum. Üstelik bu adamın geçimsiz olduğunu da hepimiz biliyoruz. Dediğine göre, annem benim çalışmamı istiyormuş. Buna güldüm. Şimdi de çalışmıyor muyum? Aslında, bezelye ayıklamışım, mercimek ayıklamışım, hep bir değil mi? Şu dünyada herşeyin ucu bir saçmalığa dayanır. Kendi istek ve ihtiyacı dışında, sadece başkalarına yaranmak, para kazanmak, ün salmak veya buna benzer şeyler uğruna çalışan bir kimse gerçekten budaladır.

24 Temmuz

Elimdeki resmimi ihmal edişim seni çok ilgilendirdiği için, bugüne kadar pek az ilerlediğimi söylemektense, bu soruna hiç dokunmamak istiyorum.

Şimdiye kadar hiç böyle mutlu olmamıştım. En küçük taşına, en ufak otuna kadar inerek tabiattan bu kadar çok, bu kadar içten duygulanmamıştım. Nasıl anlatayım, bilemiyorum. Hayal gücüm öyle zayıf, gözlerimin önünde herşey öyle kayıyor ve titriyor ki, bir çizgi bile tutturamıyorum. Onu kafamda canlandırıyorum; elimde kil veya balmumu olsaydı, birşeyler meydana getirirdim. Fazla dayansa kil de bulacağım ve yoğuracağım, hamur edeceğim.

Lotte'nin portresine üç kere başladım. Üçünde de başarısızlığa uğradım. Birkaç zaman önce onun-

la daha sık buluşabildiğim için bu benim canımı daha da sıkıyor. Bunun arkasından onun bir silüetini çizdim. Bu kadarı bana yeter.

26 Temmuz

Evet, sevgili Lotte, ben herşeyi bulur getiririm; yeter ki sen benden iste. Hem, çok çok iste, sık sık iste! Yalnız, senden bir ricam var; bana yazdığın mektubun mürekkebini kurutmak için üstüne kum serpme. Bugün mektubu birden dudaklarıma götürünce kumlar dişlerimin arasında çatırdadı.

28 Temmuz

Bundan önce birkaç kez, onu bu kadar sık görmemeyi tasarlamıştım. Ama, hiç elden gelir mi? Hiçbir gün bu isteğe karşı koyamıyorum. Her gün kendi kendime söz veriyorum: Yarın ona gitmiyeceğim. Fakat ertesi gün yine esaslı bir sebep ve nasıl olduğunu anlamadan kendimi onun yanında bulurum. Bazen de akşamdan bana: "Yarın geleceksiniz, değil mi?" der. Şimdi, gel de gitme! Bazen de bana bir iş buyurur. Cevabını kendim götürsem daha iyi olur,

diye düşünürüm. Ya da o gün hava çok güzeldir. Wahlheim'a giderim. Oraya varınca, onunla aramda yarım saatlık yol kalır. Artık onun soluduğu havanın pek yakınındayım. Sonra birden kendimi orada bulurum. Büyük annem Mıknatıslı Dağın masalını anlatırdı. Bu dağa yaklaşan gemilerin demire ait nesi varsa birden sökülür, çiviler dağa doğru uçarmış Zavallı gemiciler birbiri üstüne yığılan tahtaların arasında boğulup kalırmış.

30 Temmuz

Albert geldi. Ben de oraya gitmeliyim. Dünyanın en iyi, en asil adamı da olsa, her yönden benden üstün olduğunu da bilsem, onu görmeye katlanamıyacağım. Onun bu kadar üstün olmasına dayanamam. Üstelik bir de ona sahip... Sözün kısası, Wilhelm, beklenen nişanlı geldi. Sevilmesi gereken, namuslu ve iyi bir adam. Geldiği zaman iyi ki orada bulunmadım. İçim parçalanırdı. Öyle iyi biri ki, Lotte'yi geldiğinden beri bir kerecik bile yanımda öpmedi. Tanrı bir dediğini iki etmesin. Hiç olmazsa bu kıza gösterdiği saygı için onu sevmek gerek. Benden hoşlanıyor. Ama sanıyorum ki, bu onun içinden gelmekten çok Lotte'nin işi. Çünkü kadınlar bu konuda daha ustadırlar ve hakları da vardır. Pek seyrek olmakla be-

raber, iki âşığı birbiriyle iyi geçindirebilirlerse, bu onların daima kârınadır.

Bunun dışında, Albert'e saygı duymamak da elden gelmez. Onun ağırbaşlılığı, ateşli ve hüzursuz karakterimin tam zıddı. Pek duygulu bir insan olduğu için Lotte'nin değerini biliyor. Neşesiz haline de çok seyrek rastlanıyor; biliyorsun, insanların kusurları arasında en çok tepemi attıran budur.

Albert bana çok değer veriyor. Lotte'ye bağlılığım, onun bütün davranışlarına karşı duyduğum hoşnutluk Albert'in koltuklarını kabartıyor. Bu yüzden onu daha çok seviyor. Ufak tefek kıskançlıklarla ara sıra onu üzüyor mu, bilmem. Onun yerinde ben olsaydım, bu şeytanın elinden kolay kolay kurtulamazdım.

Albert nasıl olursa olsun, şimdiye kadar Lotte'nin yanında duyduğum saadet artık bitmiş demektir. Buna delilik mi diyeyim, yoksa şaşkınlık mı? Adı ne gerek! İş meydanda! Şimdi olup bitenlerin böyle olacağını Albert gelmeden önce biliyordum. Onun üzerinde hiçbir hak ileri sürmiyeceğimi de biliyordum. Bu olamazdı da... Bunun için, elimden geldiği kadar onun güzelliğinden kendime pay çıkarmamaya çalışıyordum. Şimdi de gerçekten biri ortaya çıkıp kızı elinden alınca, bu şaşkın adam afallayıp kalıyor.

Öfkemden dişlerimi gıcırdatıyorum, halime gülüyorum. Madem alınyazın buymuş, katlanmalısın diyenlere daha çok, kat kat gülüyorum. Bu beş para

etmeyen adamlar gözüme görünmesin! Ormanlarda koşup duruyorum. Lotte'nin yanına dönüp de, küçük bahçedeki kameriyenin altında Albert'i onunla başbaşa bulunca, daha öteye gidemiyeceğimi anlıyorum. Bu beni çıldırtıyor, şaşkına dönüyorum, ne yaptığımı bilmiyorum. Lotte bugün bana, "Tanrının adı için sizden rica ediyorum," dedi, "bir daha dün akşamki gibi yapmayın! Çok neşelenince, korkunç oluyorsunuz." Söz aramızda, Albert'in işi çıksa da bir yana gitse diye dört gözle bekliyorum. Hemen oraya damlarım. Onu yalnız bulmaktan başka bir şey istemem.

8 Ağustos

Rica ederim, sevgili Wilhelm, alınyazısına katlanmak gerektiğini söyleyen kimseleri kötülerken seni aklımdan geçirmediğime inan! Senin bu düşüncede olabileceğini gerçekten düşünmedim. Aslında haklısın da... Yalnız bir nokta var, dostum! Dünyada her iş, şöyle olsun, böyle olsun demekle bitmiyor. Atmaca burunla yassı burun arasında ne kadar ayrılık varsa, duygu ve davranışlar da o kadar değişiktir.

Öne sürdüğün delili kabul etmekle beraber, beni çemberi içine almak istediğin mantık oyunundan sıyrılma çabamı da hoş göreceksin, sanırım.

Diyorum ki, Lotte'yi elde edeceğini ya umuyor-

sun, ya ummuyorsun. Umuyorsan, bunu gerçekleştirmeye, istediğini elde etmeye çalış; ummuyorsan, kendini toparla, seni yiyip bitirecek olan bu kara sevdadan kurtulmaya bak. Ah, dostum, söylemesi ne kadar kolay!

İçin için kemiren bir hastalığın durmadan ölüme yaklaştırdığı bir hasta var. Kalbine bir hançer saplayıp bu acıdan kurtuluvermesini o hastadan istiyebilir misin? Onu kemiren bu illet, ondan kendini kurtaracak hal bırakıyor mu?

Buna karşı bana belki de şöyle diyeceksin: Korku ve kaygı içinde hayatını tehlikede gören bir kimse, kolunun birini fedaya razı olmaz mı? Bunu bilmem. Birtakım benzetişlerle tartışmayalım. Yeter. Evet, Wilhelm, bazen öyle ateşli, öyle başıboş bir cesaretim oluyor ki, nereye gittiğimi bilsem, hiç durmıyacağım.

Akşam üstü

Çoktandır ihmal ettiğim anı defterim bugün yine elime geçti. Bu yolda bilerek adım adım nasıl yürüdüğüme şaştım. Daima durumumu iyice görmüşüm. Ama yine de bir çocuk gibi davranmışım. Bugün de böyle görebiliyorum. Ama hiçbir kurtuluş belirtisi yok.

10 Ağustos

Ben bir deli olmasaydım, dünyanın en rahat, en mutlu adamı olurdum. Bir insanı mesut etmek için, içinde bulunduğum şartlar kadar elverişli olanlar kolay kolay bir araya gelmez. İnsan kendi saadetini kendi yaparmış sözü ne kadar doğru! O sevimli ailenin bir üyesi olmak, ihtiyar tarafından bir oğul gibi, çocuklar tarafından bir baba gibi sevilmek.. Lotte tarafından sevilmek.. Sonra, iyi kalpli Albert.. Hiçbir aksiliği ile saadetimi bozmaz. Bana daima candan bir dostluk gösterir. Lotte'den sonra dünyada en çok sevdiği kimse benim! Birlikte gezerken Lotte'den nasıl söz ettiğini bir duymalısın, Wilhelm! Dünyada aramızdaki ilişkiden daha gülünç bir şey yoktur. Ama yine de bu sık sık benim gözlerimi yaşartır.

Bana Lotte'nin annesinden söz açınca, ölüm döşeğindeyken evi ve çocukları Lotte'ye teslim edip Lotte'yi de kendisine nasıl emanet ettiğini, Lotte'nin o andan itibaren nasıl bambaşka bir insan olduğunu, ciddiyeti ve evin idaresindeki titizliği ile nasıl gerçek bir anne haline geldiğini, işten güçten bir an bile baş alamadığı halde yine de neşesini ve canlılığını kaybetmediğini anlatır. O bunları anlatırken ben yanında yürür, yol boyunca çiçekler toplardım. Onları

özene bezene bir buket haline getirdikten sonra akıp giden ırmağa atar, suyun üstünde hafifçe kayarak gidişlerini arkadan seyrederdim. Albert'in burada kalıp, saraydan dolgun maaşlı bir iş alacağını bilmem sana yazdım mı? Sarayda pek seviliyor o. İşindeki titizliği ve çalışkanlığı konusunda onun gibisini pek az gördüm.

12 Ağustos

Albert gerçekten eşi olmayan bir insan. Dün aramızda garip bir olay geçti. Vedalaşmak için yanına gitmiştim. Dağda bir at gezintisi yapmak istiyordum. Şimdi bu mektubumu da sana oradan yazıyorum. Odasında bir aşağı bir yukarı dolaşırken tabancaları gözüme ilişti. "Yolculuğum için şu tabancaları bana versene," dedim. "Doldurmak zahmetine katlanırsan vereyim," dedi. "Zaten ben bunları âdet yerini bulsun diye tutuyorum." Bir tanesini aldım; o sözüne devam etti: "Kendi dikkatsizliğim yüzünden başıma kötü bir iş geldiğinden beri böyle şeylerle hiç uğraşmıyorum." Acaba ne oldu diye meraklandım. "Üç ay kalmak üzere bir arkadaşımın çiftliğine gitmiştim," diye anlatmaya başladı; "yanımda bir çift tabanca vardı. Tabancalar boştu ama, ben yine rahatça uyuyordum. Yağmurlu bir gündü. İşsiz güçsüz otu-

rurken, nasıl oldu bilmem, içime bir kurt düştü. Ya bir baskına uğrasak, diye düşündüm. Tabancalarımız dolu olmalıydı. İnsanın içine kurt düşmeye görsün, ondan sonrasını bilirsin. Tabancaları uşağıma verdim, onları temizleyip doldurmasını söyledim. Uşak, bu işi yaparken hizmetçi kızlarla şakalaşmaya, tabancalarla onları korkutmaya başlamış. Derken nasıl olmuşsa olmuş, tabanca ateş almış. Harbisi de içindeymiş. Harbi, bir kızın sağ elinin başparmağına rastlamış ve parmağı parçalamış. Kızın epeyce derdini çektim; üstelik tedavi masraflarını da ödedim. O günden beri hiçbir silâhı dolu bırakmam. Görüyorsun ya dikkatli olmak yetmiyormuş, aziz dostum? Tehlike kendini önceden belli etmiyor. Bununla beraber..." Bilirsin, ben Albert'i çok severim ama, 'bununla beraber'lerinden hiç hoşlanmam. Her kuralın istisnasının bulunması tabii değil midir? Bu iyi adamın da bir kusuru var, adalete öylesine düşkündür ki, sözünde aceleci, genel yargılı, şüpheli olduğunu farkedince, konuşmasının çerçevesini daraltmaya başlar; ötesini berisini öyle kırpar, değiştirir, ekler yapar ki, sonunda konu kaybolup gider.

Bu sefer de yine konunun pek derinlerine daldı. En sonunda onu hiç dinlemez oldum, kendi hayallerime daldım. Birdenbire tabancanın ağzını sağ gözümün üstünden alnıma dayadım. Albert tabancayı elimden alarak, "aman, ne yapıyorsun?" dedi. "Dolu değil," dedim. Telâşla, "olmasa da, ne olur ne ol-

maz?" diye karşılık verdi. "Bir insanın kendini vuracak kadar deli olacağını düşünemiyorum. Bunu düşünmek bile tüylerimi ürpertiyor."

"Siz insanlar," diye haykırdım, "bir şeyden söz ederken, "bu yanlıştır, bu doğrudur, bu iyidir, bu kötüdür" diye kestirip atmadan yapamazsınız. Bu ne demektir? Herhangi bir olayın asıl nedenlerini araştırdınız mı? Bu olayı doğuran, önüne geçilmez hale koyan sebepleri arayıp buldunuz mu? Eğer bunu yapsaydınız, hükümlerinizde bu kadar aceleci olmazdınız."

"Ama kabul edersin ki," dedi Albert, "sebebi ne olursa olsun, bazı işler suç olmaktan kurtulamaz."

Omuz silkip, ona hak verdim. "Ama, dostum," dedim, "bunda da istisnalar vardır. Hırsızlığın bir suç olduğu doğrudur ama, kendini ve çoluk çocuğunu açlıktan kurtarmak için hırsızlık yapan bir insana acımalı mı, yoksa onu cezalandırmalı mı? Haklı bir öfkeye kapılıp vefasız karısı ile onu baştan çıkaran adamı boğazlayan bir kocaya, en çok hoşnutluk içinde olduğu bir anda aşkın karşı konmaz zevklerine kapılıp kendini kaybeden bir kıza ilk taşı atacak bir insan çıkar mı? Kanunlarımız o taş yürekli bilgin taslakları bile böyle olaylar karşısında duygulanıp cezadan kaçınırlar."

Albert, "Bu bambaşka bir mesele," diye cevap verdi; "ihtiraslarına kapılan kimse düşünme gücü

nü kaybeder. Ona bir sarhoş, bir deli gözüyle bakılır."

Gülerek, "Ah, bizim akıllı geçinenlerimiz!" dedim. "İhtiras, sarhoşluk, delilik, işinize nasıl gelirse öyle dersiniz. Sizde bir duygusuzluk, bir vurdum duymazlık var ey ahlâkçılar! Kimini sarhoş diye azarlar, kiminden deli diye yüz çevirir, hattâ papazlar gibi daha ileri giderek sizi de onlar gibi yaratmadığı için yobazlar gibi Tanrıya şükredersiniz. Ben birkaç kere sarhoş oldum, delilik derecesine yakın ihtiraslara kapıldım. Ama ikisinden de pişmanlık duymuyorum. Çünkü böylelikle, büyük ve imkânsız işler başarmış bütün üstün insanlara neden sarhoş ve deli dendiğini anlamış oldum.

Günlük hayatımızda da, kendi isteğince, üstün ve beklenmiyen bir iş tutmuş olan her insanın arkasından sarhoş, deli diye çağırıldığını işitmek çekilmez bir şey. Utanın, ey akıllılar! Utanın, bilgiçler!"

Albert, "İşte gene tabiatın garipliklerini gösteriyorsun," dedi. "Herşeyde aşırı gidersin. Hiç olmazsa, şimdi söz konusu olan intiharı büyük işlerle karşılaştırmakta tamamen haksızsın. Oysa o, bir zayıflıktan başka bir şey sayılmaz. Çünkü ölmek, binbir sıkıntı dolu bir hayata göğüs germekten şüphesiz daha kolaydır."

Sözünü kesmek üzereydim. Çünkü, ben böyle içten konuşurken beylik sözlerle karşıma dikilenlere dayanamam, çileden çıkarım. Ama böyle sözleri çok din-

lediğim, bu konuda çok kimselerle atıştığım için kendimi tuttum, ona sertçe cevap verdim: "Sen buna zayıflık mı diyorsun? Rica ederim, herkesin dediğine aldanma! Başındaki zorbaların boyunduruğu altında inleyen bir millet, günün birinde kükreyip zincirlerini koparırsa sen buna zayıf millet diyebilir misin? Evinin saçaklarını alevlerin sardığını gören bir insan bu korku içinde sinirleri gerilerek, başka zaman yerinden kıpırdatamadığı ağır yükleri kolaylıkla kaldırırsa; gördüğü hakaretten öfkelenen bir adam altı kişiye karşı koyar, onları yenerse, buna da zayıflık mı demek gerek? Peki, dostum, çabalama bir kuvvetse, üstün bir gayret neden bunun aksi olsun?" Albert yüzüme bakarak şöyle dedi: "Kusura bakma ama, verdiğin örneklerin konu ile hiç ilgisi yok." "Olabilir," dedim, "zaten benim düşünce tarzımı saçma bulanlar az değildir. Başkaları için değerli olan hayat yükünü sırtından atmaya karar veren bir insanın içinden neler geçtiğini başka bir yoldan anlayıp anlayamıyacağımızı araştıralım. Çünkü bir şeyi anlamadan onun üzerinde konuşmak doğru olmaz.

"İnsan tabiatının belli sınırları vardır," diye devam ettim; "sevince, sıkıntıya, acıya bu sınırlar içinde katlanabilir. Sınırı aştı mı, perişan olur. Öyleyse burada sorun, bir insanın zayıf veya güçlü olması değil, maddi veya manevi acılara dayanıp dayanamıyacağıdır. Yaşamına son veren insana korkak demekle, ateşler içinde yanıp kavrularak ölen bir

kimsenin korkak olduğunu söylemek arasında bir fark göremiyorum."

Albert, "hayır, hiç de öyle değil!" dedi. Sandığın kadar da farklı değil," diye cevap verdim. "İnsanın bütün gücünü yokeden, bir daha kendine gelemiyecek ve hiçbir değişiklikle yaşayışını eski duruma koyamıyacak kadar kolunu kanadını kıran bir hastalığa öldürücü hastalık dediğimizi kabul ediyorsun.

Öyleyse, dostum, şimdi bunu manevi alana uygulayalım. Mânen kolu kanadı kırılmış bir insanı gözünün önüne getir. Herşey onun üzerinde nasıl bir iz bırakır, düşünceler onda katılaşıp kalır, sonunda tutulduğu karasevda onun bütün düşünme gücünü alır, onu mahveder.

Soğukkanlı, aklı başında bir insanın, o zavallının halini görmeyip ona öğüt vermesi boşunadır. Hastanın yanı başında duran sağlam bir insan, kendi gücünden birazını onun damarlarına akıtabilir mi?"

Albert için bu, fazlasiyle genelleştirilmiş bir konuşmaydı. Kısa zaman önce suda boğulan bir kızı ona hatırlattım ve hikâyeyi tekrarladım: "Bu, bir evin dar çevresi içinde, her gün tekrarlanan işleri yaparak yetişmiş hoş ve genç bir kızdı. Pazar günleri, uzun zamandır edindiği süslü elbiselerini giyerek arkadaşlariyle birlikte şehrin çevresinde bir gezinti yapmak, bazen de bayram geldikçe dans etmek, bu-

nun dışında bir komşu kadınla çeşitli konular üzerinde birkaç saat tatlı tatlı dedikodu yapmaktan başka bir eğlencesi yoktu. Sonunda, ateşli tabiatında yeni yeni duygular uyanmaya başladı. Erkeklerin iltifatları bunları daha da çoğaltti. Eski zevkleri gittikçe tadını kaybetti. En sonunda, bir adama rastladı; karşı koyamadığı belirsiz bir duygu ile ona bağlandı. Bütün ümitlerini ona bağladı. Çevresini iyice unuttu. Onun dışında hiçbir şeyi işitmez, görmez, duymaz oldu. Yalnız onun için yanıp tutuşuyordu. Kararsız bir hiçliğin tadsız eğlencelerine kapılmadan yalnızca bir amaca yönelmişti; onun olmak, ona sonsuzca bağlanıp yokluğunu duyduğu bütün saadeti bulmak, özlediği sevinçlerin hepsini tatmak istiyordu. Ümitlerinin boşa gitmiyeceğini perçinleştiren söz verişler, arzularını kamçılayan pervasız okşayışlar bütün benliğini sarıyordu. Kendinden geçiyor, ilerideki sevinçlerinin sezgisi içinde yaşıyordu. Büyük bir sabırsızlık içindeydi. Sonunda, bütün isteklerine kavuşmak için kollarını açtı. Ama sevgilisi onu terketmişti. Bütün duyguları uyuştu; ne yapacağını bilmeksizin bir uçurumun önünde duruyordu. Çevresi kapkaranlıktı. Ne bir ümit, ne bir teselli, ne de bir çare vardı. Terkedilmişti, kendini yapayalnız hissediyordu. Önündeki uçsuz bucaksız âlemi, kaybının yerini tutacak birçok zevkleri göremiyordu. Yalnızdı, herkes onu terketmişti. Gözü ka-

rarmış, içindeki müthiş sıkıntının yükü altında, acılarını boğmak üzere ölümün kucağına atılır. Bak, Albert, birçok insanın başından geçenlerin hikâyesi bu. Söyle bakalım, hastalık sorunu da böyle değil mi? Tabiat, karmakarışık ve çelişen güçlerin labirentinden kurtulacak bir yol bulamıyor ve insan ölümün pençesine düşüyor.

'Deli kız! Bekleyip de işi oluruna bıraksaydı, üzüntüsü yatışır, onu teselli edecek başka birisi çıkardı,' deyip de geçenlere yazıklar olsun. Bunu söylemekle, 'deli, ateşler içinde kıvranıp ölüyor! Gücü kuvveti yerine gelip de kanlanıp canlanıncaya, karının coşkunluğu yatışıncaya kadar bekleseydi, hiçbir şeyi kalmaz, bugüne kadar yaşardı,' demek arasında ne fark var?"

Bu benzetmeyi henüz kavrayamamış olan Alheru, bazı itirazlar ileri sürdü ve bu arada şöyle dedi: "Sen sadece basit bir kızdan söz ettin. Onun gibi kabuğuna çekilmemiş, görüş açısı daha geniş olan akıllı bir insanın nasıl temize çıkacağını anlayamıyorum." "Dostum," dedim, "insan hep insandır; ihtiras kabarır, insanlık sınırları bir kimseyi zorlarsa, akıl az olmuş, çok olmuş, önemli değildir. Aksine... Başka bir kere bundan..." Sözümü kesip, şapkamı aldım. Ah, içim öyle doluydu ki... Birbirimizi anlamadan ayrıldık. Şu dünyada birbirini anlamak ne kadar zor.

15 Ağustos

Bununla birlikte insan için dünyada sevgi kadar gerekli bir şey yok. Lotte'nin beni kaybederse üzüleceğini anlıyorum. Çocukların beni her gün görmekten başka isteği yok. Bugün Lotte'nin piyanosunu akort etmeye gitmiştim. Ama bu işe bir türlü elim değmedi; çocuklar bir masal yüzünden peşimi bırakmadılar. Lotte bile, dediklerini yapmaktan başka yol olmadığını söyledi. Kahvaltılarını ben yaptırdım. Şimdi yalnız Lotte'den değil, benim elimden de ekmeklerini alıyorlar. Sonra onlara, peri kızlarının hizmet ettiği prensesin masalını anlattım. İnan ki, bu arada ben de birçok şeyler öğreniyorum. Masalların onlarda bıraktığı izlenimlere şaşıyorum. Vaktiyle anlattığım bir masalda kendiliğimden uydurduğum yerleri ikinci söyleyişimde unutursam, hepsi birden, geçen defa böyle söylememiştin, diyorlar. Bu yüzden, şimdi onlara masalları ezbere şiir okur gibi hiçbir yerini değiştirmeden aynı ahenk içinde anlatmaya çalışıyorum. Bundan anladım ki, bir yazar ikinci basılışta hikâyesini değiştirirse, eskisinden daha iyi şekle de soksa, yine de eserine zarar vermiş olur. Biz insanlar daima ilk izlenime değer veririz. İnsan, en inanılmıyacak şeylere kanabilecek yaradılıştadır. Ama bir kez kafasına bir şey yerleşti mi, onu söküp atmak isteyenin vay haline!

18 Ağustos

Nasıl oluyor da, insanı mutlu eden bir şey aynı zamanda onun felâketinin de kaynağı oluyor?

Beni hazlar içine gömen, çevremi bana cennet haline getiren hareket dolu tabiat karşısındaki coşkun ve sıcak duygularım, şimdi benim için çekilmez bir dert, her yerde peşimden gelen işkence edici bir zebani oldu. Kayaların üstünde durup ırmağın üzerinden o tepelere bakar, verimli vadiyi seyreder ve çevresinde herşeyin filizlendiğini ve topraktan fışkırdığını görürdüm. En aşağılardan tepelere kadar yüksek ve sık ağaçlarla kaplı dağları, en güzel ormanların gölgelediği kıvrım kıvrım vadileri seyrederdim; hışırdayan sazların arasından ırmak tatlı tatlı kayıp gider, ılık akşam rüzgârının gökyüzünde kıpırdattığı sevimli bulutları aynasında yansıtıyordu. Sonra ormanda kuşların cıvıldadığını duyardım. Milyonlarca sivri sinek güneşin son kırmızılığı içinde oynaşıp dururdu. Güneşin son titretici bakışı, vızıldayan mayıs böceğini otların arasından azat ederdi. Yerdeki vızıltı ve kıpırdanışlara kulak kesilirdim. Üstünde durduğum sert kayadan besinini almaya çalışan yosun, çıplak kum tepenin diplerinde büyüyen çalılar, bana tabiattaki gerçek, coşkun, mukaddes canlılığı anlatıyordu. Bütün bunları sıcak kalbime dolduruyor, kendimi sonsuz bir yücelik içinde tanrı-

laşmış gibi hissediyordum. Uçsuz bucaksız bir alemin ulu görüntüleri içimi alabildiğine coşturuyordu. Yüce dağlar çevirmişti beni. Önümde uçurumlar vardı. Seller kabarmıştı, ayaklarımın altında ırmaklar çağıldıyordu. Ormanlar ve dağlar uğulduyordu. Bütün bu anlaşılmaz kuvvetleri ve onların toprağın derinliklerinde birbirine etkileyip birbirini meydana getirdiğini gördüm. Yeryüzünde ve gökte sayısız yaratıklar var. Hepsi de binbir şekillere bürünmüş. İnsanlar da evlerine çekilmiş, yuvasına yerleşmiş, akıllarınca bu sonsuz âleme hükmediyorlar. Kendi küçük olduğu için herşeyi pek az farkeden zavallı budala! Aşılmaz dağlarda, ayak basılmamış çöllerin üzerinde, bilinmeyen okyanusun öbür ucuna kadar her yerde yaratıcının ruhu dolaşıyor, onu duyan ve yaşayan her toz zerresinden bile hoşnut oluyor. Bir zamanlar sonsuzluğun köpüren bardağından yaşamının coşkun sevincini içmek, herşeyi kendinde ve kendi kudretiyle meydana getiren varlığın yüceliğinden bir damlasının sinemdeki zayıf kuvvetin içine döküldüğünü bir an için duymak üzere, üstümden uçan turnanın kanatlarına binip o uçsuz bucaksız denizin öbür kıyısına gitmeyi ne kadar isterdim.

Yalnız böyle zamanlarımı hatırlamak beni mesut ediyor, kardeşim. Bu tarifsiz arzuları hatırlamak ve tekrar ifade etmek çabası bile ruhumu yüceltiyor, şimdi içinde bulunduğum durumun kaygısını bana iki katlı duyuruyor.

Önüme sanki bir perde gerildi. Sonsuz hayat manzarası, önümde ebediyen açık duran bir mezara dönüyor. Herşey gelip geçince, şimşek hızıyle kaybolup gidince, varlığına bu kadar az bir zaman sahip olan bir vücut akıntıya kapılıp sulara gömülerek kayalarda parçalanınca sen buna artık varlık diyebilir misin? Kendini ve etrafındakileri kemirip yemediğin bir an yoktur. Elinde olmayarak, her an önüne geleni yıkarsın. En mâsumane bir gezintin bile binlerce zavallı böceğin hayatına mal olur. Binbir zahmetle meydana gelmiş karınca yuvalarını bozmak, küçük bir âlemi mezara çevirmek için bir adım atman yetişir. Bana dokunan, dünyanın bazı büyük felâketleri, köylerinizi silip süpüren su baskınları, şehirlerinizi yıkan yer sarsıntıları değil. Tabiatın tümünde saklı duran, etrafındakileri ve kendini yıkacak hiçbir şey meydana getirmeyen kemirici bir kuvvet beni yıkıyor. Ben böyle şeylerden korkmuş halde sendeliyerek dolaşırım. Yerle gök ve onların yaratıcı güçleri çevremi sarmış; hiçbir zaman gözü doymayan, yırtıcı bir canavardan başka bir şey görmüyorum.

21 Ağustos

Sabahleyin sıkıntılı bir rüyadan sonra uyanınca kollarımı ona doğru boşuna uzatıyorum. Mutlu ve temiz bir rüyaya aldanarak, kendimi onun yanında

çimenlerin üstünde oturmuş, eli elimde, ellerini binlerce öpücükle okşar sanıp geceleyin yatağımda onu boşuna ararım. Ah, henüz daha yarı uyku halindeyken onu yanımda aradıktan sonra iyice kendime gelince, içim sıkıntıdan kan ağlıyor, karanlık bir gelecek yüzünden acı gözyaşları döküyorum.

22 Ağustos

Acınacak haldeyim, Wilhelm, bütün gücüm kuvvetim kayboldu. Yine de yerimde duramıyorum. Boş kalmak elimden gelmiyor ama, bir şey de yapamıyorum. İfade gücüm yok artık. Tabiat karşısında duygulanmıyorum. Kitaplardan tiksiniyorum. Kendimizi kaybettiğimiz zaman herşeyi kaybediyoruz. Sana yemin ederim, sadece sabahleyin uyanınca o gün için bir ümidim, bir isteğim, bir niyetim olsun diye gündelikçi olmayı arzuladığım çok olmuştur. Çok kere Albert'i kâğıtların içine gömülmüş görünce ona imreniyorum, onun yerinde olsaydım mutlu olurdum diyorum. Sana yazmak istiyordum; elçilikten o işi istemeyi birkaç kere düşündüm. Bu işi bana vereceklerini söylüyorsun. Ben de öyle sanıyorum. Elçi, eskiden beri beni sever. Bir iş sahibi olmamı hep ister. Böyle bir işi herhalde yaparım. Ama, uzun uzun düşünüp, başıboş dolaşmaktan bıkarak sırtına eğeri, ağzına yuları vurduktan sonra başına gelme-

dik hal kalmayan atın hikâyesini hatırlayınca, ne yapacağımı bilmiyorum. Ah, sevgili dostum, belki de durumumu değiştirmek isteyişim, hiçbir yerde peşimi bırakmıyacak olan bir sıkıntıdan ileri gelmiyor mu?

28 Ağustos

Doğrusu, hastalığım iyileşecek gibi olsaydı, bu insanlar beni iyileştirirdi. Bugün benim doğum günüm. Sabahleyin erkenden Albert'ten bir paket aldım. Paketi açar açmaz, soluk kırmızı kurdelâlardan biri gözüme ilişti. Lotte ile tanıştığım gün göğsüne bunu takmıştı. Sonraları birkaç kere bunu ondan istemiştim. Pakette iki küçük cep kitabı vardı; iki cilt Wetstein baskısı Homer. Gezintilerimde bendeki ağır Ernesti baskısını taşımamak için bunu çok arzulardım. Bak, dostum, arzularımı nasıl biliyorlar? Sahibinin gururu dolayısiyle bizi küçük düşüren o göz kamaştırıcı hediyelerden bin defa daha değerli olan bu ufak tefek dostluk yadigârlarını buluyorlar. O kurdelâyı binlerce defa öpüyorum. Her soluk alışımda, bir daha geri gelmiyecek olan o birkaç mesut günümün mutluluğunu duyuyorum. Yakınmak gibi olmasın ama, Wilhelm, hayatın çiçekleri hayalden başka bir şey değil. Çoğu hiç bir iz bırakmadan göçüp gider, pek azı yemiş verir; bu ye-

mişlerin de pek azı olgunlaşır. Ama yine de bu çiçeklerden çok var. Olgun yemişlere bile dönüp bakmadığımız, el değdirmeden çürümeye bıraktığımız olmuyor mu, sevgili kardeşim?

Allahaısmarladık! Bu yıl yaz çok güzel. Lotte'nin bahçesindeki yemiş ağaçlarından birine oturuyorum. Uzun bir sırıklı ağacın tepesindeki armutları düşürüyorum. O da ağacın altında durup, düşürdüğüm armutları tutmaya çalışıyor.

30 Ağustos

Zavallı! Sen deliden başka nesin? Kendi kendini aldatmıyor musun? Bu çılgınlıktan, sonu gelmez kara sevdadan ne bekliyorsun? Benim ondan başka dileğim yok. Hayalimde yalnız o yaşıyor. Çevremde yalnız onunla ilgili olan şeyleri görüyorum. Ondan istemiyerek ayrılıncaya kadar bunlarla oyalanıyorum. Ah Wilhelm, nedir bu kalbimin bana ettiği! Onun yanında iki üç saat oturup, güzelliğini, hareketlerini seyreder, tanrısal sözlerini dinlersem, yavaş yavaş bütün damarlarım tutuşur, gözlerim kararır, kulaklarım işitmez olur. Bir katilin eli boğazımı sıkıyormuş gibi nefesim daralır. Kalbim, boğulan duyularıma çırpınarak soluk aldırmaya çalışır, ama onların perişanlığı durmadan artar. O zaman, var mıyım, yok muyum, bilmiyorum, Wilhelm. Bazen

acılarım kabından taşınca, Lotte bana elini uzatıp, elerine kapanarak kana kana ağlamama izin vermezse, kaçıp gitmem, kırlarda başıboş dolaşmam gerek. Böyle zamanlarda dik bir dağa tırmanmak, geçit vermez bir ormandan yol açıp geçmek, çalılıklar arasında paralanmak, dikenler içinde yaralanmaktan hoşlanırım. Bu bana birazcık iyi gelir, ferahlarım. Bazen yorgunluktan ve susuzluktan bitkin düşer, bazen de yaralanan ayaklarımın acısını biraz azaltmak, alacakaranlığın donuk sessizliğinde birazcık dinlenmek için göğün tepesindeki dolunayın parıltıları altında, ıssız ormanda, eğri büğrü bir ağacın üstüne geceleyin otururum. Ah, Wilhelm! Bir manastırın ıssız odası, vücudu dalayan elbiseler, dikenli kuşaklar bana birer ilâç olabilir. Ben bunların özlemini çekiyorum. Allahaısmarladık! Bu işkenceye mezardan başka bir çare göremiyorum.

3 Eylül

Artık buradan uzaklaşmalıyım. Tereddütlerime son verdiğin için teşekkür ederim, Wilhelm. Ondört gündür ondan ayrılmayı düşünüyorum. Gitmeliyim artık. Lotte yine şehirde bir arkadaşının yanında. Albert de.. Evet, gitmeliyim.

10 Eylül

Ne geceydi bilsen, Wilhelm. Şimdi herşeye gö-

ğüs gerebilirim. Onu bir daha göremeyeceğim. Ah, şimdi senin boynuna sarılsam da, kalbime saldıran duyguları gözyaşları içinde heyecanla anlatabilsem, dostum. Şimdi burda oturmuş, güçlükle soluk almaya, içimi yatıştırmaya çalışıyorum. Sabahı bekliyorum. Güneş doğarken atlar gelecek.

Ah, o şimdi rahat rahat uyuyor, beni bir daha göremiyeceğini hatırına bile getirmiyor. Ondan ayrıldım. İki saatlik konuşmamızda niyetimi açığa vurmayacak kadar metindim. Ne konuşmaydı o, ulu Tanrım!

Albert, akşam yemeğinden sonra hemen Lotte ile birlikte bahçeye çıkacağına söz vermişti. Büyük kestane ağaçlarının gölgelediği terasta durmuş, güzel vâdinin ve tatlı tatlı akan ırmağın üzerinden güneşin batışını son defa olarak seyrediyordum. Kaç kereler onunla burada durmuş, bu güzel manzarayı yine böyle seyretmiştik. Ya şimdi!.. Çok sevdiğim, iki tarafı ağaçlıklı yolda gezinirdim. Daha Lotte'yi tanımadan önce, gizli bir bağ beni buralara bağlamıştı. İlk tanıştığımız sıralarda, sanatta en romantik sayılan yerlerden biri olan bu yeri ikimizin de sevdiğini anlayınca ne kadar sevinmiştik.

Ancak kestane ağaçlarının arasından manzara bütün genişliğiyle görülebiliyor. Yüksek kayın ağaçları ufku çeviriyor, bitişindeki bir koruluk ağaçlıklı yolu gittikçe karartıyor ve sonunda herşey ıssız ve sessiz bir meydancığın içinde sıkışıp kalıyor.

Bunları sana kaç kere yazdım sanıyorum. Bir gün tam öğleyin buraya ilk geldiğim zaman duyduğum huzuru şimdi bile hatırlıyorum. Buranın saadeti ve acıyı derinden duyuracak bir yer olduğunu birazcık sezmiştim.

Ayrılmak ve buluşmak konusu ile ilgili acı ve tatlı düşünceler içinde yarım saat kadar vakit geçirdikten sonra terasa çıktıklarını duydum. Onlara doğru koştum. Ürpererek Lotte'nin elini yakaladım, öptüm. Yürümeye başladık. Ay, fundalık tepenin arkasından henüz doğuyordu. Dereden tepeden konuşarak yürürken farkına varmadan karanlık bir odanın önüne geldik. Önce Lotte içeri girdi, oturdu. Bir yanına Albert, bir yanına da ben oturdum. Fakat sıkıntımdan uzun zaman yerimde duramadım. Kalktım, Lotte'nin önüne geldim, bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladım. Sonra tekrar oturdum. Korkunç bir halim vardı. Lotte, kayın ağaçlarının tepesinden önümüzdeki terası aydınlatan ay ışığının güzelliğine dikkatimizi çekti. Etrafımızı çevreleyen alacakaranlığın içinden daha gözalıcı, daha güzel bir manzara görünüyordu. Hepimiz susmuştuk. Biraz sonra Lotte konuşmaya başladı: "Ay ışığında hiç gezmeye çıkmak istemem. Ne zaman çıksam, ölen bir yakınımı hatırlarım, ölüm ve ahiret düşüncesine saplanırım." İçli bir sesle şöyle devam etti: "Bir gün ölüp yine diriileceğiz ama, yine buluşacak mıyız, Werther? Yine birbirimizi tanıyacak mıyız? Acaba ne dersiniz?"

Yaşlı gözlerle elimi ona uzattım ve: "Yine buluşacağız, Lotte!" dedim. "Ya burada da, ya orada da yine birbirimizi göreceğiz." Sözume devam edemedim, Wilhelm. İçimde bu korkunç ayrılığın acısı varken bana bunu mu sormalıydı?

"Bizden ayrılan sevgililer, ne halde olduğumuzu, onları sıcak bir sevgi ile hatırladığımızı biliyor ve anlıyorlar mı?" diye devam etti. "Ah, akşam olup da çocuklarının veya çocuklarımın arasında oturunca, çocuklar onun etrafında toplandığı gibi çevremi sarınca annemin hayali gözümün önünde dolaşır. O zaman yaşlı gözlerimi gökyüzüne çevirir, bir an için bana bakıp, çocukların anası olacağıma dair son nefesinde verdiğim sözü tuttuğumu görmesini isterim. İçli içli haykırırım: Çocuklarına karşı senin yerini tutamadıysam beni affet, anneciğim! Ben elimden geleni yapıyorum. Üstleri başları pak, karınları tok. Hepsinden önemlisi; iyi bakılır, sevilirler. Ahengimizi bir görebilseydin, sevgili anacığım! Ölürken çocuklarının selâmeti için acı gözyaşı dökerek yalvardığın Tanrıya şükrederdin."

Bunları o söylüyordu, Wilhelm. Onun söylediklerini kim tekrarlıyabilir! Bu soğuk ve cansız harfler, onun sözlerindeki canlılığı nasıl anlatabilir? Albert tatlılıkla sözünü kesti: "Bu hâtıra sizi çok üzüyor, sevgili Lotte. Biliyorum, bunlara çok bağlısınız ama, rica ederim..." Lotte, "Ah, Albert," diye atıldı, "babam seyahatte olduğu zamanlar, çocukları uyut-

tuktan sonra küçük yuvarlak masanın çevresine toplandığımız akşamları unutmazsın biliyorum. Çok zaman elinde bir kitap olurdu. Ama onu okumaya sıra gelmezdi. O temiz kadınla konuşmayı herşeyden üstün bulmaz mıydık? Ne iyi kalbli, sevimli, neşeli, hamarat kadındı o! Tanrı bilir onun gibi bir kadın olmak için geceleri yatağımda ne kadar gözyaşı döktüm, nasıl yalvardım!"

"Lotte!" diye haykırarak dizlerine kapandım, elini tutup gözyaşlarımla ıslattım. "Lotte! Annenin ruhu gibi Tanrı da daima seninle beraberdir." Elimi sıkarak, "Ah, onu tanımış olsaydınız!" dedi. "Sizin tarafınızdan tanınmaya değerdi." Kendimi kaybeder gibi oldum. Şimdiye kadar benim için bundan değerli, bundan büyük bir söz söylenmemişti. Sözüne devam etti: "Bu kadın, genç yaşında, en küçük oğlunu altı aylıkken bırakıp kara toprağa girdi. Hastalığı uzun sürmedi. Kendi halinde ve sabırlıydı. Yalnız çocuklar, hele en küçüğü onu üzüyordu. Öleceğine yakın bana, 'çocukları yanıma getir!' dedi. Hepsini getirdim. Küçüklerin bir şeyden haberi yoktu. Büyüklerin de henüz aklı ermiyordu. Hepsi yatağının çevresinde toplandılar. Ellerini kaldırdı, onlar için dua etti. Hepsini birer birer öptü. Çocukları gönderdikten sonra bana, 'onların annesi sen olacaksın!' dedi. Yemin ettim. 'Büyük bir şey vadediyorsun, kızım,' dedi, 'onlara bir ana gibi bakacak, bir ana gibi seveceksin. Bunun ne demek olduğunu biliyorsun.

Çok kere gözlerinin şükranla yaşardığını gördüğüm için bunu anlıyorum. Kardeşlerine annelik edeceğin gibi, babana da bir kadının sevgi ve saygısını göstereceksin. Onu teselli edeceksin.' Babamı sordu; oysaki o, duyduğu dayanılmaz acıyı gizlemek için dışarı çıkmıştı. Onun yüreği parçalanıyordu.

O zaman sen içeri girmiştin, Albert. Ayak sesini duyunca, kim olduğunu sordu. Sonra seni yanına çağırdı. Bizi seyrederken, ilerde birlikte mutlu olacağımızı düşünerek teselli oluyordu." Albert onu kucaklıyarak öptü ve: "Mesuduz! Mesut olacağız!" diye haykırdı. Her zaman sessiz olan Albert, kendinden geçmişti. Ben ise artık ne olduğumu bilmiyorum.

Lotte, "Werther," diyerek yine söze başladı, "işte bu kadın göçüp gitti. Ulu Tanrım! Bazen düşünürüm, insan en sevdiğinin elinden gitmesine nasıl da katlanıyor! Bunu hiç kimse çocuklar kadar derinden duyamaz. Aradan bu kadar zaman geçtiği halde, bizimkiler hep, annemizi kara adamlar götürdü, diye şikâyet ediyorlardı."

Ayağa kalktı. Heyecanlıydım, titriyordum. Yerimden kıpırdamıyordum, eli elimdeydi. "Gidelim," dedi, "geç oldu." Elini çekmek istedi. Ben daha sıkı tuttum. "Yine görüşeceğiz." diye haykırdım, "ne kılıkta olursa olsun, yine buluşacağız. Ben gidiyorum," diye devam ettim, "kendi isteğimle gidiyorum. Hiç görüşmemek üzere gidiyorum dersem yalan söylemiş olurum. Allahaısmarladık, Lotte! Allahaısmar-

ladık, Albert! Yine görüşürüz." Lotte şaka yollu: 'Yarın sanırım," diye cevap verdi. Bu yarının mânasını anladım. Ah, elini elimden çekerken bilmiyordu ki... Ağaçlıklı yoldan uzaklaştılar. Durdum. Ay ışığında arkalarından baktım. Sonra yere kapandım, hıçkırarak ağladım. Tekrar kalktım, terasın önüne koştum. Aşağıda büyük ıhlamur ağaçlarının gölgesinde beyaz elbisesinin bahçe kapısına doğru ışık saçtığını görüyordum. Kollarımı ileri uzattım. Herşey gözden kayboldu.

İKİNCİ KİTAP

20 Ekim 1771

Dün buraya geldik. Elçi, rahatsızlığı yüzünden birkaç gün dışarı çıkmıyacak. Bu adam huysuz olmasa herşey yolunda gidecekti. Bakıyorum, alınyazım beni çetin sınavlardan geçirecek. Ama yılmamalı. Kaygısız olunca herşeye katlanılır. Kaygısız mı? Bu sözün kalemimden dökülmesi seni güldürüyor. Ah, birazcık kaygısızlık beni dünyanın en mutlu insanı yapardı. Ne? Başkaları birazcık güc ve dirayetleriyle karşımda rahatça böbürlenirken, ben gücümden ve yeteneklerimden şüphe mi ediyorum. Bana herşeyi veren Ulu Tanrım, bunların yarısını alıkoyup da, bana kendime güven ile kanaatkârlık niçin vermedin?

Sabır! Sabır! Herşey düzelecek. Tekrar ediyorum, haklısın, dostum. Bütün günlerimi halkın arasında geçirmeye, onların ne yaptığını, nasıl yaptığını görmeye başlıyalı beri kendimle daha iyi anlaşıyorum. Şüphesiz, herşeyi kendimizle ve kendimizi herşeyle karşılaştıracak yaradılışta olduğumuz için, saa-

det veya sıkıntı da bizimle bağıntılı olan konularla ilgilidir. Bunların içinde en tehlikelisi de yalnızlıktır. Tabiatı dolayısiyle böbürlenmeye elverişli olan ve şiir sanatının akla sığmaz tasvirleriyle beslenen hayal gücümüz herşeyi bir sıraya dizmiş. Biz bu sıranın en alt basamağındayız. Bizim dışımızda herşey bize daha iyi, herkes bizden daha üstün görünüyor. Hem bu, bize pek tabiî geliyor. Çok zaman bizde bazı eksikler olduğunu seziyoruz. Bizde eksik olan şeylerin başka bir kimsede bulunduğunu sanıyoruz ve bizde ne varsa hepsini o kişiye veriyor, üstelik ideal bir huzuru da ona bağışlıyoruz. Kendimizin yarattığı bu mesut kişinin artık hiçbir eksiği yoktur.

Buna karşılık, bütün dermansızlığımıza ve ağırlığımıza rağmen, işimize biteviye devam edince, sallana sallana ve güçlükle yaptıklarımızın, başkalarının hızla ve olanca gücüyle yaptıklarından daha ileri olduğunu görürüz. Ama insan başkalariyle bir olur, hattâ onlardan ilerde giderse, kendi varlığının gerçekliğini duyar.

26 Kasım 1771

Bir bakıma buraya geldiğime iyi ettiğimi anlıyorum. En iyi tarafı, iş hiç eksik olmuyor. Bunun dışında, tanıdığım türlü türlü insanlar, gördüğüm yeni yeni yüzler beni epeyce oyalıyor. Burada Kont C.. ile tanıştım. Ona karşı duyduğum saygı günden

güne artıyor. Sağlam bir kafası var. Kavrayışı geniş olduğu için de samimiyetten uzaklaşmıyor. Dostluğu ve sevgisi pek derin. Bir iş için kendisine gittiğim zaman bana yakınlık gösterdi. Konuşmaya başlar başlamaz, birbirimizi anladığımızı, benimle herkesten başka türlü konuşabileceğini farketti. Bana karşı olan candan davranışını ne yapsam gerektiği gibi anlatamam. Büyük bir insanın size açıldığını görmek kadar gerçek ve tatlı bir sevinç olamaz.

24 Aralık 1771

Elçi pek canımı sıkıyor. Böyle olacağını önceden de anlamıştım. Benzeri olmıyan, delinin delisi bir adam. İncir çekirdeğini doldurmıyacak işlerde gereksiz bir titizlik gösterir. Ne kendinden koşnuttur, ne de başkasını hoşnut eder. Ben, işimi hemen yapıp bitirmek isterim. Baştan nasıl yaptımsa öyle kalır, değiştirmem. Oysa o, her keresinde bana yazıyı geri verir ve der ki: "Güzel olmuş ama, bir daha gözden geçirin. Bir yazıyı her okuyuşta, daima daha güzel bir söz, daha uygun bir ifade akla gelir." O zaman çıldıracak gibi olurum. Bir bağlama edatının eksikliği onu çileden çıkarır. Bazen elimde olmıyarak cümlelerin kelime sırasında yaptığım değişikliklerin aman vermez düşmanıdır. Öteden beri alıştığı eski uslûpta yazılmamış cümlelerden hiçbir

şey anlamaz. Böyle bir adamla çalışmak işkenceymiş.

Bu arada Kont C.'nin gösterdiği yakınlık tek tesellim oluyor. Geçen gün bana, elçimin gevşekliğinden ve ağır davranışlarından pek sıkıldığını açıkça söyledi. "İnsanlar hem kendilerine, hem de başkalarına durmadan güçlük çıkarırlar ama," dedi, "asla yılmamalı. Yolunun üstüne bir dağ çıkan yolcu gibi olmalı. Şüphesiz, bu dağ olmasaydı yol daha rahat, daha kısa olurdu. Ama madem ki dağ vardır, onu aşmak gerek."

Bizim yaşlı Kontun beni daha çok tuttuğunu anlıyor ve bu, onu öfkelendiriyor. Her fırsatta Kontu bana çekiştiriyor. Ben, Kontun tarafını tutunca iş daha da kötüleşiyor. Dün iyice çileden çıktım; çünkü bana da taş atıyordu. Kontun işten anlar bir adam olduğunu, çok çalıştığını ve kaleminin güçlü olduğunu, ama şiire düşkün olan herkes gibi esaslı bir bilgiden yoksun bulunduğunu söyledi. Ayrıca yüzünde öyle bir ifade vardı ki, sanki şöyle demek istiyordu: "Kimi iğnelediğimi anlıyor musun?" Ama ben hiç aldırmadım. Sadece, böyle zihniyete ve davranışa sahip olan bu adamı küçümsedim. Karşısında dimdik durdum, şiddetle ona karşı koydum. Kontun, gerek karakteri, gerekse bilgisi dolayısiyle saygı gösterilmesi gereken bir insan olduğunu söyledim. 'Ben," dedim. "bir taraftan bilgisini her konuda genişletmeyi, bir taraftan da günlük hayatta çeşitli

faaliyetler göstermeyi başarabilmiş onun gibi bir kimse tanımıyorum." Ama bunlar, onun anlıyacağı şeyler değildi. Saçma sözlerini daha fazla dinlememek için karşısında eğilerek yanından ayrıldım.

Bana işten sözeden, durmadan çalışmayı ileri sürüp gevezelik eden herkesin bunda suçu var. Çalışmak! Patates eken, buğdayını satmak için şehire giden kimse benden çok iş yapmıyorsa, mahkûm bulunduğum şu kürek cezasını daha on yıl çekmeye razıyım.

Böyle insanların yanında bulunmak ne üzücü, ne cansıkıcı! Hepsi ikbal hırsı ile dolu. Bütün çabalamaları, hiç olmazsa başkasını bir adımcık geçmek gayesini güdüyor. En bayağı, en acınacak ihtiraslar bütün çıplaklığı ile onlarda var. Örneğin, bir kadın var; herkes onun asaletinden ve arazisinden sözeder. Öyle ki, bir yabancı onun, birazcık asaletle, arazisinin şöhreti ile böbürlenen bir kaçık olduğunu sanır. İnsanı daha çok öfkelendiren de, bu kadının, çevremizde bulunan ileri gelen bir memurun kızı olması. Şu insanoğlunu bir türlü anlıyamıyorum, nasıl oluyor da kendini bu kadar bayağılaştırıyor!

Başkalarını kendine göre değerlendirmenin ne kadar budalaca bir şey olduğunu hergün biraz daha iyi anlıyorum. Benim, kendimle uğraşmaktan başka şeye bakacak vaktim yok. Kalbim alabildiğine coşmuş. Başkaları beni yolumdan alıkoymasa, onların kendi bildiğine gitmesine aldırmıyacağım.

En çok canımı sıkan şeylerden biri de; toplu-luk ilişkilerinin bayağı oluşu. Herkesin durumuna göre muamele edilmesi gerektiğini ben de biliyorum. Bunun bana da yararı var. Ama bu durum, birazcık sevinç duyduğum, birazcık saadet tadabildiğim yerde bana engel olmamalı. Geçen gün bir gezintide bayan B.'yi tanıdım. Yapmacık bir çevre içinde tabiatını koruyabilmiş, sevimli bir kızcağız. Konuşmalarımız birbirimizin hoşuna gitti. Ayrılırken kendisini evinde ziyaret etmem için izinini istedim. Bu isteğimi öyle temiz bir yürekle karşıladı ki, onu ziyaret için uygun bir fırsat çıkmasını bekliyemedim. Kendisi buralı değil, teyzesinin yanında konuk olarak kalıyor. Teyzesinden hiç hoşlanmadım. Ama bütün dikkatimi ona yönelttim ve en çok onunla konuştum. Yarım saatten kısa bir zamanda kadının ne olduğunu anladım. Kızcağızın da bana sonradan anlattığı gibi, bu ihtiyar teyzenin soyu sopu ile böbürlenmekten başka bir serveti, meziyeti ve dayanağı yok. Herşeyde asaletini kendine siper ediyor. Bütün işi gücü, evinin üst katından aşağıya doğru, kendi gibi yüksek soydan olmıyanlara tepeden bakmak. Galiba gençliğinde epeyce güzelmiş. Anlamsız bir ömür sürmüş, hoppalıklariyle bazı zavallı delikanlıların gönlünü yakmış. Yaşı epeyce ilerledikten sonra yaşlı bir subayın boyunduruğu altına girmiş. Ufak bir gelirin hatırı için bu evliliğe katlanan subay, ömrünün en çetin yıllarını onunla ge-

cirdikten sonra ölmüş. Şimdi bu son günlerinde yalnız kalan yaşlı kadının yeğeni böyle sevimli olmasa, yüzüne bakan bulunmıyacak.

8 Ocak 1772

Teşrifat kurallarından başka bir şey düşünmeyen, yıllarca aklı fikri, ziyafet masasında bir sandalye ileri nasıl geçebileceği konusuna saplanan ne insanlar var! Başka bir iş bulmadıkları için mi böyle yapıyorlar? Hayır. Aslında, ufak hoşnutsuzluklar önemli meselelerin halline engel olduğu için, işleri üstüste yığılıyor. Geçen hafta bir kızak gezintisinde cansıkıcı olaylarla karşılaştık. Eğlentimiz berbat oldu.

Akılsızlar, yerin asla önemli olmadığını, en önde oturanın baş rolü pek seyrek oynadığını anlamazlar. Bazı kralları bakanlar, bakanları da sekreterleri yönetir. Böyle olunca baş roldeki kimdir? Bence, başkalarını alteden, başkalarının gücünü ve zayıf taraflarını kendi plânlarını gerçekleştirmek için kullanacak kadar güçlü veya kurnaz olan kimsedir.

20 Ocak

Havanın bozmasından sonra sığındığım bu

küçük köy hanının odasından sana yazmalıyım, sevgili Lotte. O kasvetli D..'de bana pek yabancı gelen kimselerin arasında yaşadığım sürece, sana yazmak bir türlü içimden gelmedi. Şimdi kar ve tipinin penceremi dövdüğü bu kulübede, bu ıssızlık ve yalnızlık içinde aklıma ilk gelen siz oldunuz. İçeri girer girmez hayaliniz gözümün önüne geldi; o yüce ve tatlı hâtıranız içimde canlandı, sevgili Lotte! Ulu Tanrım! Nerede o zaman tattığım mutluluk!

Beni bir görmeliydiniz, meleğim; öylesine dalgındım ki, anlatamam. Duygularım tükenmişti sanki. Kalbimin o eski coşkunluğu kaybolmuştu, bomboştu. Bir kukla seyircisine benziyordum. Önümden küçük küçük adamlar ve atlar geçiyordu. Kendi kendime, acaba bir göz aldanması mı bu? diye soruyordum. Ben de bu oyunculardan biriyim. Daha doğrusu beni de kurulmuş bir kukla gibi oynatırlar. Bazen yanımdakinin ağaçtan elini tutar ve sonra ürpererek geri çekilirim. Sabahleyin güneşin doğuşunu seyretmeyi akşamdan aklıma koyarım. Sabah olur, bir türlü yataktan kalkmam. Geceleyin ay ışığını seyretmeye gündüzden niyetlenirim, geceleyin odamdan çıkmam. Niçin kalktığımı, niçin yattığımı bilmiyorum.

İçimi kaynatan maya kayboldu. Gecenin geç vakitlerinde beni uyanık tutan, sabahleyin uykumdan uyandıran uyarıcı güç yok artık.

Burada tek bir kadın bulabildim; bayan B...

Başkasını sizinle karşılaştırmak mümkünse, size benziyor diyebilirim, sevgili Lotte. "Oo," diyeceksiniz, "ne güzel de komplimanlar yapıyor." Hani yalan da değil. Birkaç zamandan beri, başka türlü olamadığım için pek nazik oldum. Durmadan nükteler yapıyorum. Kadınlar, kimsenin kendilerini benim kadar güzel övemiyeceğini söylüyorlar (ve bu kadar yalan söyliyeiniyeceği sözünü de siz ekliyebilirsiniz, çünkü bu iş yalansız olmaz.) Bayan B..'den sözetmek istiyordum. Mavi gözlerinden okunuyor, pek duygulu bir kız o. Soyunun sopunun asaleti gönlünün isteklerine engel olduğu için sıkılıyor. O kuru kalabalığın içinden çıkmak için can atıyor. Bazen onunla kırlarda saatlerce dolaşır, tertemiz bir mutluluğun düşüne dalarız. Ah, siz de hep bizimle berabersiniz. O, size karşı derin bir saygı besliyor. Sizden söz edilmesini daima arzuluyor, sizi seviyor.

Ne olurdu, şimdi sevimli ve küçük odanızda dizinizin dibinde otursaydım. Sevgili küçükler, etrafımızda oynayıp zıplasalardı. Çok gürültü ettikleri zaman, onlara korkunç bir masal anlatıp sessizce yanıma oturtsaydım onları.

Güneş, karların pırıltılar saçtığı tepelerin ardından bütün güzelliğiyle batıyor. Fırtına dindi. Ben de yine kafesime kapanmak zorundayım. Allahaısmarladık. Albert yanınızda mı? Nasıldır? Tanrı bu sorumdan dolayı beni affetsin!

8 Şubat

Sekiz gündür hava çok kötü. Ama ben halimden hoşnudum. Çünkü buraya geldiğimden beri hiç bir gün hava güzel olup da bana günümü zehir eden veya canımı sıkan biri karşıma çıkmadı. Yağmur yağar, kar serpiştirir, soğuk olur veya buzlar erirse, evde kalmak dışarda bulunmaktan fena değil, bunun aksi de olsa yine iyi diye düşünürüm. Sabahleyin güneş doğar, hava güzel olacağa benzerse, yine bu insanlar güzel bir gün yaşıyacak ve bu yüzden birbirlerini yiyecekler diye bağırmamak için kendimi zor tutarım. Onların uğrunda birbirini yemediği hiçbir şey yoktur. Sağlık, ün salma, sevinç, iyilik olsun, onları hep buna götürür. Onları en iyi niyetle dinlesek bile, çoğu zaman budalalık, anlayışsızlık ve sıkıntıdan böyle olduklarını görürüz. Bazen önlerinde diz çöküp, bu kadar çılgınca öfkelenmemeleri için yalvarmak isterim.

17 Şubat

Korkarım elçi ile daha fazla geçinemiyeceğiz. Gerçekten çekilmez bir adam. Çalışma ve işleri çevirme şekli öyle gülünç ki, ona zıt gitmekten, herhangi bir işi kendi kafama ve bildiğime göre yapmaktan vazgeçemiyorum. Bu da onun hiç hoşuna git-

miyor. Bu yüzden geçenlerde beni saraya şikâyet etmiş. Bakan da yumuşakça beni azarladı. Yumuşak da olsa yine bir azardı bu. İşimi terketmek üzereyken özel bir mektubunu aldım. Mektuptaki yüce, temiz ve doğru düşünce tarzı karşısında saygı ile eğildim. Bakan mektubunda, aşırı coşkunluğuma dikkati çekmekle beraber, işlerin çabuk yürümesi için gösterdiğim temizliği ve çalışkanlığı, başkaları üzerindeki nüfuzumu, becerikliliğimi bir gençlik ateşi olarak övüyor ve bu ateşi tamamen söndürmeye değil, onu yumuşatmaya, daha verimli olabileceği bir yöne çevirmeye çalışıyor. Bu bana, daha sekiz gün dayanacak gücü verdi ve kendi kendimle uyuşmamı sağladı. Gönül rahatlığı çok güzel bir şey. Yalnız, güzel ve değerli olduğu kadar kolay kırılan bir mücevher olmasaydı bu, sevgili dostum!

20 Şubat

Tanrı sizden razı olsun, dostlarım, benden esirgediği güzel günleri size versin!

Beni aldattığın için sana teşekkür ederim, Albert. Düğününüzün ne zaman olacağına dair haberi bekliyordum. O gün Lotte'nin resmini duvardan indirip kitaplarımın arasına gömmeye niyetliydim. İşte şimdi birleştiniz ve resim yine duvarda. Hep orada kalacak bu resim. Hem niye kalmasın? Ben de hep sizin yanınızda değil miyim? Sana hiç zararı

dokunmadan Lotte'nin kalbindeyim. Benim de orada bir yerim var. Bu yerimi elden bırakmak istemiyorum ve bırakmamalıyım da.. O, beni unutursa çıldırırım. Bunu düşünmek cehennem azabı, Albert. Allahaısmarladık, Albert! Allahaısmarladık, göklerin meleği! Allahaısmarladık, Lotte!

15 Mart

Bir hakarete uğradım. Bu yüzden burada kalamıyacağım. Hırsımdan dişlerimi gıcırdatıyorum. Körşeytan! Artık dövünmenin yararı yok. Bütün kusur yalnız sizde. Hiç hoşlanmadığım bu işe girmek için siz beni zorladınız, başımın etini yediniz. Başıma neler geldi, görün! Sevinin şimdi! Yine titizleniyorsun, işi büyütüyorsun demesen de, dinle şimdi, bir tarihçi gözü ile sana herşeyi olduğu gibi anlatacağım.

Kont C.. beni sever, bana çok iyi davranır. Bunu biliyorsun. Belki yüz kere sana bunu yazdım. Dün akşam ona yemeğe gitmiştim. Yüksek tabakanın hanımları, beyleri orada toplanmıştı. Böyle olacağını hiç düşünmemiştim. Bizim gibi küçük memurların onların arasında yeri olmıyacağı aklıma da gelmemişti. Neyse, olan oldu bir kere. Kontla yemeği yedim. Yemekten sonra büyük salona geçtik. Aşağı yukarı dolaşırken konuşmaya daldık. Bir ara Albay B.. de geldi, söze karıştı. Böylece epey vakit geçti. Bu sırada

toplantı zamanı gelmiş. Tanrı bilir ya, ben hiçbir şeyin farkında değilim. Derken, asaletli bayan von S.. kocası ile birlikte içeri girdi. Yanlarında, çöküк göğüslü, korseden beli ipincecik, telgraf direği gibi kızı vardı. Derebeyi böbürlenmesiyle yüzüme bile bakmadan yanımdan geçtiler. Bunların yüzünü bile görmek istemediğim için selâm verip uzaklaşmak istiyordum. Ama vedalaşmak üzere Kontu bekliyordum. Tam bu sırada bayan B.. içeri girdi. Onu görünce birazcık ferahladım. Gitmekten vazgeçtim. Oturduğu koltuğun arkasına dikildim. Kendisiyle biraz konuştuktan sonra her zamanki gibi serbest davranmadığını, benimle sıkılarak konuştuğunu farkettim. Şaşırıp kaldım. Bu da ötekiler gibi diye düşündüm. Canım sıkıldı. Gitmek istedim. Fakat yine vazgeçtim. Onun bu suçlu durumdan kurtulmasını istiyor, gönlüme ferahlık verecek bir söz söylemesini bekliyordum. Yahut da sen ne dersen de, gidemiyordum. Bu arada salon gittikçe doluyordu. Şu Franz I. zamanına ait kıyafetiyle Baron F.., öteki daima rütbesiyle anılan müsteşar R.. ile sağır karısı; eski gotik devrin kıyafetiyle son modayı birbirine karıştırdığı için gülünç olmaktan kurtulamayan berbat kılıklı J..'yi de unutmıyalım. Tanıdıklarımdan kiminle konuşsam hep kısa ve kestirme cevaplar alıyordum. Sadece bayan B..'yi düşünüyor, ona bakıyordum. Bu yüzden, salonun öbür ucunda kadınların kulaktan kulağa fısıldaştıklarını, erkeklerin arasında bir şey-

ler dolaştığını, bayan von S..'nin Kontu bir kenara çekerek onunla konuştuğunu farketmedim. Bütün bunları sonradan bana bayan B.. anlattı. Derken, Kont yanıma gelip beni bir pencerenin yanına çekerek, "Bizim şu garip âdetlerimizi bilirsin," dedi; 'anladığıma göre, sizin burada olmanızdan hoşlanmıyanlar var. Gerçi hatırınız için herşeyi..." Hemen sözünü kesip, "Ekselâns," dedim, "bir kere affınızı dilerim. Bunu daha önceden düşünmeliydim. Herhalde bu kusurumu bağışlayacaksınız. Kaç kere gitmeye niyetlendim ama, kör şeytan beni alıkoydu." Son sözümü söylerken gülümsedim ve önünde saygıyla eğildim. Kont mânalı şekilde elimi sıktı. Kibar topluluğun arasından yavaşça, çıkıp gittim. Bir araba ya bindim, hem tepeden güneşin batışını seyretmek, hem de Homer'den, Ulyss'in yüce ruhlu domuz çobanı tarafından nasıl misafir edildiğini anlatan güzel şarkıyı okumak üzere M..'ye yollandım. Bütün bunlar iyi, hoş.

Akşam yemeği için otele geldiğim zaman, içerde ancak birkaç kişi vardı. Masanın örtüsünü kenara itmişler, bir köşede zar atıyorlardı. O sırada Adelin içeri girdi, bana bakarak şapkasını astı. Sonra bana yaklaştı ve yavaşça, "Hakarete mi uğradın?" dedi. "Ben mi?" dedim. "Kont seni akşamki toplantıdan çıkarmış." Ben de, "Toplantısı batsın!" cevabını verdim; "dışarı, temiz havaya çıkmam daha iyi oldu." "Güzel," dedi, "sen buna önem vermiyorsan

önemi yok. Ancak, her yerde bunun dedikodusunun yapılması canımı sıktı." Ama bir taraftan da mesele içime işlemeye başladı. Yemeğe gelenlerden kimin gözü bana takılsa, işte bunun da meseleden haberi var diye düşünüyordum. Bu da beni gittikçe daha fazla öfkelendiriyordu.

Ama şimdi anlıyorum ki, beni çekemiyenler gittikleri yerlerde bire bin katarak dedikodu yapıyor, benim gibi bilgili geçinip burnu havada olanların eskiden beri yerleşmiş âdetleri söküp atmaya kalkıştığını söylüyorlarmış. Daha neler neler... İnsanın bunları duymamak için kalbine bir bıçak saplıyacağı geliyor. Aldırış etmemeli, herkes bildiğini söylesin diyecek, kendi çıkarları için hakkında bayağı şekilde gevezelik edenlere ses çıkarmıyacak adamı görmek isterdim. Söylediklerinin hiçbir tutamağı olmasa, insan bunlara kulak asmıyabilir.

16 Mart

Artık herşey beni çileden çıkarıyor. Bugün caddede bayan B..'ye rastladım. Onunla konuşmadan edemem. Onu bir kenara çekerek, o geceki davranışına içerlediğimi söyledim. Titrek bir sesle: "Werther," dedi, "siz beni bilirsiniz, o halimi buna yormamalıydınız. Salona girdiğim andan itibaren sizin için ne kadar üzüldüm bilseniz! Olup bitenleri daha önceden kestirmiştim. Size bunu kaç kere söylemek

istedim. Bayan S.. ve T..'nin kocalariyle birlikte, sizinle birarada bulunmaktansa toplantıyı terkedecekllerini, Kontun da onlarla bozuşmak istemiyeceğini biliyordum. Şimdi de bunun dedikodusu aldı yürüdü." Endişemi gizlemeye çalışarak, "demek öyle ha?" dedim; geçen gün Adelin'in bana söyledikleri kaynar su gibi damarlarımda dolaşıyordu. Sevimli kızcağız, gözleri yaşararak, "bilseniz ne kadar üzüldüm," dedi. Ben de kendimde değildim. Ayaklarına kapanacağım geldi. "Ne olur, anlatın!" diye haykırdım. Gözyaşları yanaklarından aşağıya süzülüyordu. Benden gizlemeksizin onları sildi. "Teyzemi tanırsınız," diye başladı, "o da oradaymış, bize bakıyormuş. Ah, bakamaz olaydı! Sizinle görüştüğüm için dünden beri işitmediğim kalmadı. Hakkınızda ne kadar küçük düşürücü sözler dinledim. Sizi istediğim gibi savunamadığım için ne kadar üzüldüm."

Ağzından çıkan her kelime kalbime bıçak gibi saplanıyordu. Bunları benden saklasaydı ne kadar büyük bir iyilik yapmış olacağını bilmiyordu. Arkamdan ne söylemişse hepsini birer birer anlattı. Burnum pek büyümüş. Kimseyi adam yerine koymuyormuşum. Buna benzer, eskiden beri söyleyip durdukları şeyler. Bütün bunları ondan işitmek, söylerken sesinin titrediğini duymak, beni perişan etmişti, Wilhelm. Çılgına dönmüştüm. Birisi karşıma çıksın, kılıcımı vücuduna saplasam, diyordum. Gözüm kan görse ferahlıyacağım sanıyordum. Belki yüz defa

kçağa el atıp, sıkışan kalbime soluk aldırmak istedim. Çatlayacak derecede koşturulunca daha kolay soluk almak için dişleriyle damarlarından birini koparan cins atlar olduğunu anlatırlar. Ben de çok zaman böyle oluyorum. Damarımın birini koparıp sonsuz hürriyete kavuşmak istiyorum.

24 Mart

Görevimden affımı saraydan istedim. Dileğimin kabul olunacağını umuyorum. Daha önceden size danışmadığım için affınızı dilerim. Buradan ayrılmam gerekti. Beni burada alıkoymak için neler söyliyeceğinizi biliyorum. Şimdi annemi buna razı etmeye çalışın. Ben kendimi hoşnut edemiyorum. Onu da hoşnut edemezsem kusurumu bağışlasın. Şüphesiz o, buna üzülecek. Oğlunun, yükselmek ve ileride elçi olmak yolunda attığı adımdan geri döndüğüne, yine gerisin geriye gittiğine incinecek. Ne isterseniz yapın, acaba bu işte nasıl kalabilir diye çareler bulmaya çalışın. Ama yararı yok. Ben gidiyorum. Nereye gittiğimi öğrenmek isterseniz. Burada Prens... adında biri var. Benden çok hoşlanıyor. Gideceğimi duyunca, ilkbaharı birlikte geçirmek üzere beni çiftliğine davet etti. Bana söz verdi, orada tamamen serbest olacakmışım. Birbirimizi belli bir noktaya

kadar anladığımız için şansımı denemek ve onunla gitmek istiyorum.

19 Nisan

Her iki mektubun için teşekkür ederim. Saraydan muvafakat beklediğim için cevap yazamadım. Annemin oraya başvurup işimi güçleştirmesinden korkuyordum. Saraydan cevap geldi, artık korkmuyorum. Bu cevabı bana nasıl istemiyerek verdiklerini, Bakanın bana neler yazdığını size anlatmak istemiyorum. Çünkü, bana yine öfkeleneceksiniz. Ayrılışım dolayısiyle Veliaht bana yirmibeş altın göndermiş. Bir de mektup yazmış ki, kendimi tutamadım, gözlerim yaşardı. Geçenlerde annemden istediğim paraya da ihtiyacım kalmadı.

5 Mayıs

Yarın buradan ayrılıyorum. Geçeceğim yoldan altı mil uzaklıktaki doğum yerimi de ziyaret etmek, mesut bir rüya gibi hatırladığım eski günleri anmak istiyorum. Annemin, babamın ölümünden sonra bu güzel ve sevimli yeri bırakarak sizin o sıkıntılı şehrinize kapanmak için giderken beni yanına alıp çıktığı o kapıdan geçmek istiyorum. Allahaısmarladık, Wilhelm! Yolculuğumu sana sonra anlatırım.

9 Mayıs

Doğduğum yere yaptığım ziyareti Hacca giden birinin duyguları içinde tamamladım. Hiç ummadığım duygular içindeydim. Şehire bir çeyrek saat uzaktaki büyük ıhlamur ağacının yanında arabadan indim. Arabacıya yola devam etmesini söyliyerek yürümeye başladım. Anılarımı iyice canlandırmak, onları damla damla tatmak istiyordum. Çocukluğumda gezintilerimin hedefi ve sınırı olan ıhlamur ağacının altında durdum. Şimdi herşey ne kadar bambaşkaydı! O zamanlar hiçbir şey bilmemenin mutluluğu içinde, gönlümü, sönük göğsümü dolduracak binbir zevki bulacağımı sandığım bilinmeyen dünyaya açılmak isterdim. Şimdi ise o dünyadan dönüyorum. Ah dostum, ne boşa çıkmış ümitlerle, ne yıkılmış plânlarla geliyorum. Küçüklüğümde isteklerimin hedefi olan dağlar karşımda duruyordu. Orada saatlerce oturur, sisten perdelerin ardından bana dostça bakan ormanların ve vadilerin içinde kaybolmak isterdim. Eve dönmek zamanı gelince bu sevimli yerden ne kadar zor ayrılırdım. Yavaş yavaş şehre yaklaştım. Tanıdığım bütün eski evleri ve bahçeleri selâmladım. Yenileri hoşuma gitmedi. Yeni olan hiçbir şeyi beğenmiedim. Kapıdan içeri girince kendi benliğimi yine buldum. Sözü uzatmıyayım, dostum. Ne kadar istesem duyduklarımı olduğu gibi

anlatamam. Pazar yerinde, eski evimizin hemen yanında bir ev tutmaya karar verdim. Oraya varınca baktım ki, çocuklukta yaşlı bir kadının bizi içine tıktığı okul, bir bakkal dükkânı olmuş. Bu daracık yerde geçirdiğim sıkıntıyı, döktüğüm gözyaşlarını, duyduğum üzüntü ve korkuları hatırladım. Attığım her adım şaşkınlığımı gösteriyordu. Mukaddes ülkeyi ziyaret eden hiçbir hacı, kutsal anılar uyandıran bu kadar çok yere rastlamamıştır. Kutsal duyguların altında böyle ezilmemiştir. Yürüdükçe yeni bir hâtıraya rastlıyordum. Irmak boyunca aşağı indim. Bir çiftliğin bulunduğu yere geldim. Eskiden bu yoldan çok geçmiştim. Orada çocuklarla suyun üstünde taş sektirme yarışı yapardık. Şimdi çok iyi hatırlıyorum: Bazen orada durup garip duygular içinde suların akışını seyrederdim. Suyun akıp gittiği yerlerin kimbilir ne kadar esrarlı olduğunu düşünürdüm. Hayal gücümün sınırları orada sona erdi. Ama ben, bununla yetinmez, durmadan uzaklara gider ve görülmeyen uzak yerlerin manzarası içinde kendimi kaybederdim. Bak dostum, atalarımız böyle dar bir çevre içinde yaşadıkları halde, ne kadar mesuttular! Duyguları ve anlatışları da ne kadar temizdi. Ulyss'in denizleri sonsuz, dünyayı uçsuz bucaksız sanması ne kadar gerçek, insanca, içten gelen, duygulu ve esrarlı bir şeydir. Şimdi bir okul çocuğu gibi, dünyanın yuvarlak olduğunu söylersem neye yarar? İnsanoğlunun, yaşamak ve so-

nında kalıbı dinlendirmek için pek küçük bir toprak parçasına ihtiyacı vardır.

Şimdi Prensin av köşkündeyim. Onunla iyi vakit geçiriyorum. Prens doğru ve temiz bir insan. Ama çevresini, hiç anlayamadığım garip insanlar çevirmiş. Bunların hepsine dalavereci diyemiyorsam da, namuslu insan da sayılmazlar. Bana karşı bazen iyi davranıyorlar ama, yine de onlara güvenemiyorum. Hoşuma gitmeyen bir şey de, Prensin sadece işittiklerinden ve okuduklarından söz etmesi; hem bunları, başkalarının kendisine telkin ettiği görüş açısından anlatıyor.

Bunun yanında, düşüncelerime ve bilgilerime değer veriyor ama, duygularımı umursamıyor. Oysa bana gurur veren tek şey bunlar. Herşeyin kaynağı, bütün gücü ve kuvveti, bütün sevinçleri ve acıları veren kalbtir. Benim bildiklerimi herkes bilir ama, bu kalb yalnız benimdir.

25 Mayıs

Bir tasarım vardı. Gerçekleşinceye kadar bunu size söylemek istemiyordum. Fakat artık vazgeçtiğim için onu size söyleyebilirim. Savaşa katılmak istiyordum; çoktandır bunu kafama koymuştum. O yüzden Prensin ardısıra buralara kadar geldim. Çünkü Prens.... ordusunda generaldir. Bir gezinti sırasında ona düşüncemi açtım. İsteğime karşı koydu.

İleri sürdüğü nedenleri kabul etmeseydim inatçılık etmiş olurdum.

11 Haziran

Ne dersen de, burada daha fazla kalamıyacağım. Ne yapayım burada? Vakit bir türlü geçmiyor. Prens bana elden geldiği kadar iyi muamele ediyor ama, ben gerçek yerimi bulmuş değilim. Aslında, ortak olan hiç bir şeyimiz yok. Akıllı bir insan olmakla beraber pek bayağı cinsten bir kafası var. Gelişigüzel yazılmış bir kitabı okuyormuşum gibi, artık onunla konuşmaktan zevk almıyorum. Daha sekiz gün burada kalacağım. Ondan sonra yine başıboş dolaşmaya başlıyacağım. Burada yaptığım en iyi iş resimlerim. Prens sanattan anlıyor. Birtakım saçma bilgilerin, bayağı terimlerin dar çerçevesi içinde sıkışıp kalmasa daha da iyi anlıyacak. Bazen onu yakın bir bilgiyle tabiata ve sanata yaklaştırdığım zaman sadece beylik bir sanat sözü söyliyerek kendini göstermeye çalışınca dişlerimi gıcırdatıyorum.

16 Haziran

Evet doğru, ben sadece bir gezginci, başıboş dolaşan bir kişiyim bu dünyada. Peki, siz benden başka türlü müsünüz?

18 Haziran

Nereye gitmek mi istiyorum? Aramızda kalsın, bunu yalnız sana söyliyeceğim. Daha on dört gün burada kalmak zorundayım. Ondan sonra da... madenlerini ziyaret etmek istiyorum. Ama asıl sorun bu değil; ben yalnız Lotte'ye yaklaşmaya çalışıyorum. Hepsi bu kadar. Şu kalbimin haline gülüyorum ve ne isterse yapıyorum.

29 Temmuz

Hayır, iyi olmuş. Herşey pek güzel olmuş. Ben onun kocası olsam... Ah, beni yaratan ulu Tanrım! Bu sonsuz mutluluğu bana bağışlasaydın, bütün ömrüm Sana dua etmekle geçerdi. Sana karşı gelmek istemiyorum; bu gözyaşlarımdan, yersiz arzularımdan dolayı beni affet! Evet, o benim eşim ha! Dünyanın bu en güzel varlığını kollarımın arasına alabilseydim! Albert, onun endamlı vücudunu sardıkça bütün vücudum ürperiyor, Wilhelm.

Acaba bunu söylesem mi? Niçin söylemiyeyim, Wilhelm? Lotte benim olsaydı, onunla olduğundan daha büyük bir saadet duyardı. Albert, o kalbin bütün arzularını karşılayabilecek bir kimse değildir. Bir çeşit duygu eksikliği ya da ne dersen de, bir eksiklik var onda. Güzel bir kitap okurken Lotte ile ikimizin kalbleri bir noktada birleşiyor, ama bu,

onun gönlünde bir uyarma yapmıyor. Bunun gibi daha yüzlerce olay vardır ki, duygularımız onunkilerin üstüne çıkar. Ama Wilhelm, onu bütün kalbiyle seviyor. Böyle bir sevgi neye değmez ki!..

Çekilmez bir adam geldi, mektubumu yarıda bıraktırdı. Gözyaşlarım kurudu. Aklım dağıldı. Allahaısmarladık, dostum!

4 Ağustos

Bu hale düşen dünyada yalnız ben değilim. Bütün insanlar ümitlerinde aldanmış, beklediklerini bulamamıştır. Ihlamur altında tanıdığım o iyi kalpli kadını ziyaret ettim. Büyük oğlu, sevinç çığlıkları ile bana doğru koştu, onun gürültüsü annesini de sürükledi. Kadın pek bitkin görünüyordu. Bana ilk sözü şu oldu: "Ah, benim saygıdeğer efendim, Hans'cığım öldü." Hans, çocukların en küçüğüydü. Sesimi çıkaramadım. "Kocam da," dedi, "İsviçre'den eli boş döndü. Bazı iyiliksever insanların yardımı olmasaymış dilenmek zorunda kalacakmış. Üstelik yolda hastalanmış da.." Ona bir şey söyliyemedim. Yalnız çocuğuna bir bağışta bulundum. Kadın, sepetinden birkaç elma almamı rica etti. Elmaları aldım ve bende acı bir hâtıra bırakan bu yerden uzaklaştım.

21 Ağustos

Bir anda benim için herşey değişiveriyor. Ba-

zen hayatın tatlı pırıltısı bana yine ışık saçmaya başlıyor ama, bu pek kısa sürüyor. Böyle hülyaya dalıp kendimi kaybettiğim zaman kafamda dolaşan o düşünceyi söküp atamıyorum. Albert ölse, nasıl olur diyorum. Evet, o zaman o senin olabilir. Bu düşüncenin peşine takılıp giderken önümde uçurumlar meydana geldiğini görünce titreyerek geriliyorum.

Şehirden dışarı çıkarken, vaktiyle Lotte'yi alıp dansa götürdüğümüz zaman ilk defa geçtiğim yoldan giderim. O zamanlar herşey ne kadar bambaşkaydı. Herşey, evet herşey geçip gitti artık. O zamanki duygularımın hepsi kayboldu, bir damlası bile kalmadı. Ben şimdi, gençliğinde yaptırdığı ve her türlü güzellikle donattığı yanıp yıkılmış şatosuna dönen ve bu şatoyu ölüm halindeyken büyük ümitlerle sevgili oğluna terkeden bir prense benziyorum.

3 Eylül

Bazen anlamıyorum, ben onu böyle çok, böyle içten sevdiğim, ondan başka hiçbir şeyi görmediğim ve bilmediğim halde nasıl oluyor da o, başkalarını seviyor, sevebiliyor!

4 Eylül

İşte böyle, Tabiat sonbahara doğru yönelince be-

nim de içimde ve çevremde herşey solmaya başlıyor. Ağaçların yaprakları dökülünce benim de kolum kanadım kırılıyor. Oraya ilk gidişimde tanıdığım bir köylü delikanlısını sana anlatmamış mıydım? Bu defa da Wahlheim'de onu sordum. İşinden kovulduğunu söylediler. Nereye gittiğini bilen de yoktu. Dün ona başka bir köyün yolunda rastladım. Kendisiyle konuştum. Bana başından geçenleri anlattı. Bunları şimdi sana anlatınca ne kadar üzüldüğümü kolayca anlarsın. Ama neye yarar bunlar? Beni üzen, hasta eden şeyleri neden kendime saklamıyorum? Neden seni de üzüyorum? Neden daima bana acımak ve beni azarlamak fırsatını veriyorum sana? Ne yapayım, bu da benim alınyazım.

Delikanlı önce belirsiz bir üzüntü içinde ve ürkekçe sorularıma cevap verdi. Ama aynı yolun yolcusu olduğumuzu anlayınca hemen açıldı. Kusurlarını açıkladı, başına gelenlerden yanıp yakıldı. Ne olurdu, dostum, söylediklerini sana olduğu gibi yazabilseydim; içini döktü, anlattı durdu. Anılarını tazelemek onu mesut ediyordu. Hanımına olan sevgisi günden güne artmış. Sonunda ne yaptığını, kendi deyimince, nereye başvuracağını bilemez hale gelmiş. Yemekten içmekten kesilmiş. Uyku uyuyamazmış. Soluk alamaz olmuş. Yapmaması gereken şeyleri yapıyormuş. Kendisine verilen işleri unutuyormuş. Sanki kötü ruhlar peşinden kovalıyormuş. Bir gün hanımının yukarı odalardan birinde olduğu-

nu görünce arkasından gitmiş. Daha doğrusu onun peşinden sürüklenmiş. Kadın, yalvarmalarına kulak asmayınca onu zorla yola getirmek istemiş. Bunu nasıl yapabildiğini kendisi de bilmiyor. Tanrı şahidimdir ki, şimdiye kadar ona karşı kötü niyet beslemedim; onunla evlenip birlikte yaşamaktan başka bir şey istemedim, diyor. Uzun uzadıya anlattıktan sonra duraklamaya başladı. Daha söyliyecekleri olduğu belliydi. Ama söylemek cesaretini gösteremiyordu. En sonunda, kadının bazen kendisine yüz verdiğini ve yakınlık gösterdiğini çekine çekine anlattı. Birkaç defa durakladı ve sonra bunu söylemekle onun namusunu lekelemek maksadını gütmediğini, onu eskisi gibi sevdiğini ve saydığını tekrar tekrar söyledi. Böyle şeyleri ağzına almak bile aklına gelmezken, kendisinin kötü ve düşüncesiz bir insan olmadığına beni inandırmak için bunları söylediğini anlattı. Sana her zaman söylediklerimi şimdi yine tekrar edeceğim, dostum. Onu sana gördüğüm gibi, gözümün önüne geldiği gibi anlatabilseydim. Onun alınyazısını paylaştığımı, paylaşmam gerektiğini duyabileceğin gibi sana herşeyi söyleyebilseydim. Ama bu kadarı yeter, çünkü alınyazımı ve beni de tanıyorsun. Beni bütün zavallıların, hele şu zavallının dert ortağı eden şeyi çok iyi biliyorsun.

Yazdıklarımı bir daha gözden geçirince hikâyenin sonunu unuttuğumu anladım. Gerçi bu kendiliğinden de kolayca anlaşılır ya!... Kadın, ona kar-

şı direnir. Bu sırada kadının kardeşi üstlerine gelir. Bu adam çoktandır ona kin besliyor, oradan ayrılmasını istiyormuş. Kızkardeşi evlenirse mirasının kendi çocuklarının elinden kaçacağından korkuyormuş. Çünkü kadın, çocuksuz olduğundan, mirası onun çocuklarına düşüyormuş. Bu olay üzerine adam onu kapı dışarı etmiş. Meseleyi de her yerde dedikodu konusu yapmış. Bu yüzden kadın, istese bile onu tekrar evine kabul edemiyecek hale gelmiş. Şimdi başka bir hizmetkâr tutmuş. Fakat kardeşi onu da çekemiyormuş. Kadının bu adamla evleneceği söyleniyormuş. Ama delikanlı buna meydan vermemeye kararlıymış.

Söylenenleri sana olduğu gibi, hiçbir şey eklemeden anlattım. Hattâ diyebilirim ki, benim anlatışım pek sönük bile oldu. Eskiden beri alıştığımız kelimeleri kullandığım için bütün inceliğiyle anlatamadım.

Bu sevgi, bu bağlılık, bu düşkünlük bir şairin uydurması değil. Cahil ve kaba dediğimiz insanların gönlünde bu duygular bütün kuvvetiyle ve temizliğiyle yaşıyor. Asıl biz aydınlar adamakıllı bozulmuşuz. Yalvarırım, bu olayı içten duyarak oku! Bugün bunu yazarken sâkinim. Görüyorsun, her zamanki gibi elim titremiyor, mürekkebi etrafa sıçratmıyorum. Oku, sevgili dostum, oku! Hem iyi bil ki, bu aynı zamanda dostunun da hikâyesidir. Benim de başıma gelen ve gelecek olan budur. Oysa ben, kendisiy-

le boy ölçüşmeye yanaşmadığım o zavallı delikanlının yarısı kadar cesur ve kararlı değilim.

5 Eylül

Lotte, işleri dolayısiyle köye giden kocasına yazdığı mektuba şöyle başlıyordu: "Dostum, biricik sevgilim, mümkün olduğu kadar çabuk gel, sabırsızlıkla seni bekliyorum." O sırada bir arkadaşı geldi, haber getirdi; bazı işleri yüzünden Albert hemen dönemiyecekmiş. Mektup bir kenarda kalmış, akşamleyin benim elime geçti. Mektubu okuyunca gülümsedim. Lotte niçin güldüğümü sordu. "Hayal ne tatlı bir şeydir," dedim, "bir an için, onun bana yazılmış olduğunu sandım." Sesini çıkarmadı. Canı sıkılmış gibiydi. Sustum.

6 Eylül

Lotte ile ilk defa dansettiğim vakit giydiğim mavi frakı çıkarmak bana epeyce zor geldi. Ama artık iyice eskimişti. Tıpkı onun gibi bir tane daha yaptırdım. Yakası ve şeriti de aynen öyle. Onun gibi bir de sarı yelek ve pantalon.

Ama ötekinin yerini tutmıyacak. Bilmiyorum, belki zaman geçtikçe bunun da değeri artar.

12 Eylül

Lotte, kocasını almaya gitmişti, birkaç gün yoktu. Bugün odasına gittim, beni karşıladı. Sevinçle elini öptüm.

Bir kanarya, aynanın önünden uçarak gelip omuzuna kondu. "Yeni bir arkadaşım," diyerek kuşu elinin üstüne koydu; "çocuklar için aldım. Bakınız, ne kadar güzel! Ekmek verdiğim vakit kanatlarını çırparak gelir, elimi gagalar. Bakın, beni nasıl da öpüyor!"

Dudaklarını uzatınca kuş, tattığı zevkin büyüklüğünü anlamış gibi o tatlı dudakların arasına gagasını sokuşturmaya çalıştı.

"Sizi de öpsün," diyerek kuşu bana uzattı. Küçük gaga, Lotte'nin dudaklarından benimkilere çevrildi. Kuşun gagalamaları tatlı bir nefes, sonsuz bir zevkin müjdecisi gibiydi.

"Kuşun öpücüğü pek de boşuna değil," dedim; "kendine yiyecek aradığı için kuru okşamalardan hoşnut olmuyor."

"Yiyeceğini benim ağzımdan da alıyor," dedi. Dudaklarının arasına aldığı birkaç ekmek kırıntısını kuşa uzattı. Bu dudaklarda masum bir sevginin bütün sevinci sonsuz bir tatlılık içinde gülümsüyordu.

Başımı çevirdim. O, bunu yapmamalıydı. Tan-

rısal bir masumiyetin ve mutluluğun bu türlü ifadeleriyle hayal gücümü ateşlememeli, hayata karşı duyduğum kaygısızlığın sürüklediği uykudan kalbimi uyandırmamalıydı. Ama neden olmasın? O bana çok güvenir. Onu ne kadar sevdiğimi bilir.

15 Eylül

Şu dünyada henüz değerini kaybetmiyen birkaç şeye karşı anlayışsız ve duygusuz olan insanların bulunması beni nerdeyse çıldırtacak. Lotte ile ..... papazını ziyarete gittiğimiz zaman, altında oturduğumuz ceviz ağaçlarını bilirsin. Tanrı bilir ya, bu güzel ağaçlar gönlüme daima en büyük huzuru vermiştir. Kilise meydanını ne kadar güzelleştiriyor ve serin tutuyorlardı. Dalları da ne kadar büyüktü! Yıllarca önce onları diken iyi kalpli din adamlarını hatırlatıyorlardı. Okulun öğretmeni, bize, dedesinden duyduğu bir adamın adını söylemişti. Çok cesur ve iyi bir insanmış. Bu ağaçların altında hep onu anarlardı. Şimdi bak, dün bu ağaçların kesildiğini söyeyince öğretmenin gözleri yaşardı. Evet, ağaçları kesmişler. Deli olacağım. Onlara ilk baltayı vuran iti elime geçirsem geberteceğim. Bahçemde böyle birkaç ağaç olsaydı da bunlardan biri ihtiyarlayıp göçseydi kederden kendi kendimi yerdim, ama şimdi durup seyretmekten başka bir şey elimden gelmiyor. Yalnız, sevgili dostum, mesele duygulu olmakta. Köy-

lülerin hepsi buna kızıyor. Sanıyorum, papazın karısı köye nasıl bir yara açtığını; yağında, yumurtasında ve buna benzer herşeyde teker teker duyacak. Bizim ihtiyar öldü, bu yeni papazın karısı; zayıf, hastalıklı bir yaratık. İnsan içine karışmamak için türlü bahaneler uydurur. Zaten kimse de dönüp ona bakmıyor ya! Bilgiç olmaya kapılmış bir kaçık bu kadın. Din kitaplarının içine gömülmüş, Hıristiyanlığın yeni ve ahlâkî bir devrimi konusunda çalışıyor, Lavater'in söylediklerine omuz silkiyor. Sağlığı perişan olduğu için, ona bu dünyada rahatlık yok. Benim ceviz ağaçlarımı böyle bir yaratık kesmiş. Görüyorsun, kendimde değilim. Düşün bir kere! Ağaçların yaprakları dökülünce yeri kirletir ve nemli yaparmış, ağaçlar güneş ışığına engel oluyormuş, cevizler olunca çocuklar taş atıyormuş da bu da onun sinirine dokunuyormuş. Kennikot, Semler ve Michaelis'i karşılaştırırken derin düşüncelere dalınca rahatsız oluyormuş. Köyde herkesin, başta ihtiyarların üzüntülü olduğunu görünce, "neden buna ses çıkarmadınız?" dedim. "Burada muhtarın sözüne kim karşı gelebilir?" diye cevap verdiler. Arada güzel bir şey de oldu. Karısının zevzekliği yüzünden bu kadarla yetinmeyen papazla muhtar, ağaçları aralarında paylaşmayı kararlaştırmışlar. Bunu duyan yönetim kurulu, onları sorguya çekmiş. Çünkü, ağaçların bulunduğu kilise meydanında kurulun da eskiden beri süregelen hak talepleri varmış.

Böylece kurul, ağaçları arttırma ile sattı. Şimdi ağaçlar yerde yatıyor. Ah, ben Prens olsaydım! Papazın karısını da, muhtarı da, kurulu da... Prens mi? Prens olsaydım, memleketimin ağaçları beni ne ilgilendirirdi!

10 Ekim

Yalnız onun kara gözlerini görsem bana yeter. Canımı sıkan bir şey var, Albert umduğu kadar mesut görünmüyor. Ben de onu daha mesut sanırdım. Ben... Onun yerinde.. Böyle kesik kesik konuşmayı sevmem ama, başka türlü anlatamıyorum. Bence, bunlar yeteri kadar anlaşılıyor.

12 Ekim

Ossian, gönlümde Homer'in yerini aldı. Beni öyle bir âleme sürüklüyor ki! Ayın pırıltıları arasından atalarımızın ruhlarını sisler içinde belirten bir fırtınanın estiği kırlarda dolaşıyorum. Dağlardan, ormandaki rüzgârın uğultusu içinde ruhların zayıf iniltisini, sevgilisinin yosun kaplı ve etrafını otlar bürüyen mezarı başında inim inim inleyen kızın fervatlarını işitiyorum. Oralarda ağır ağır yürüyen yaşlı şairi buluyorum. Geniş kırlarda atalarının ayak izlerini arıyor. Ama onların mezarını buluyor ve fırtınanın çalkaladığı denizde kaybolan sevimli akşam

yıldızına doğru inleyerek bakıyor. O sevimli pırıltının yiğitlerin yollarını aydınlattığı, ay ışığının zaferden dönen çelenklerle süslü gemilerine ışık saçtığı geçmiş zamanlar yiğitlerin ruhlarında yeniden canlanıyor. Alnındaki derin kederi okuyorum. Yalnız kalan bu son kahramanın bitkin halde mezara doğru eğildiğini görüyorum. Ölülerinin kaybolmaya yüz tutmuş gölgesinde yeni yeni ve yakıcı sevinçlerle kendine gelmeye çalışıyor. Soğuk toprağa, rüzgârın dalgalandırdığı uzun çimenlere doğru eğiliyor ve haykırıyor: "Beni en iyi zamanlarımdan tanıyan o yolcu gelecek ve; şair nerde, Fingal'in büyük oğlu nerde? diye soracak. Şimdi mezarımın üstünde dolaşıyor ve beni dünyada boşuna arıyor." Ah dostum! Asil bir savaşçının kılıcını alıp; ağır ağır ölüme götüren yakıcı acılardan yiğidimi kurtarmak, kurtuluşa kavuşan o yarı Tanrıya kendi ruhumu yollamak istiyorum.

19 Ekim

Ah, nedir bu boşluk! Göğsümde duyduğum bu korkunç boşluk! İkide bir kendi kendime, onu bir kere, yalnız bir kere bağrına basabilsen; bütün bu boşluk dolacak diyorum.

26 Ekim

Evet dostum, insanın hayatta bir varlıktan çok

az, ama pek az nasibi olduğunu gittikçe daha iyi anlıyorum. Lotte'ye bir arkadaşı gelmişti. Ben de bitişik odaya girip elime bir kitap aldım. Fakat okuyamadım. Kalemi alıp yazmaya başladım. İçerde alçak sesle konuştuklarını duydum. Birbirlerine manasız şeyler, şehirden havadisler anlatıyorlardı. Falanca evlenmiş; öteki hasta, çok hastaymış. Bir tanesi: "Kuru bir öksürüğe tutulmuş, yüzü bir deri bir kemik olmuş, ikide bir fenalık geçiriyor; yaşadığı hayat değil," diyordu. Lotte de, "N. N.'nin durumu da iyi değil," dedi. Öteki, "Her tarafı şişmiş," diye ekledi. Onlar konuşurken ben de hayalimde bu zavallıların yatakları yanında bulunuyordum. Onların nasıl istemiyerek hayata sırt çevirdiklerini görüyordum. Halbuki Wilhelm, bizim hanımlar tanımadıkları bir kimse ölüyormuş gibi kayıtsızca bundan sözediyorlardı. Etrafıma bakıp odaya göz gezdirince Lotte'nin elbiselerini, Albert'in kâğıtlarını, artık iyice alışık olduğum şu mobilyaları, hattâ bir de mürekkep şişesini görüyorum ve şöyle düşünüyorum: Senin bu evdeki yerin nedir? Herkes için herşeysin. Dostların sana değer veriyor. Onlara neşe ve sevinç getiriyorsun. Sanıyorsun ki, onlar sensiz olamazlar. Ama sen bir gitsen, bu çevreden uzaklaşsan, senin yokluğunu, bıraktığın boşluğu duyacaklar mı? Duyacaklarsa, bu ne kadar sürecek? İnsan hayatta geçici bir yolcudur. Kendi varlığına en çok inandığı, dostlarının hâtıralarında ve gönül-

lerinde en çok izler bıraktığını sandığı yerde bile kalplerden silinir ve izleri kaybolur. Hem de ne çabuk!

27 Ekim

Çok zaman göğsümü parçalamak, beynimi dağıtmak istiyorum; biz insanlar birbirimiz için ne kadar az şey yapabiliyoruz! İçimde sevgi, sevinç, sıcaklık ve coşkunluk yoksa, bunu bana kimse veremiyor. Kalbim mutluluk içinde olsa bile, karşımda soğuk ve cansız duran bir kimseyi mutlu edemiyorum.

27 Ekim akşamı

Çok şeylere sahibim. Ama onu düşünmek herşeyimi silip götürüyor. Nelerim var! Fakat onsuz herşey bana hiç oluyor.

30 Ekim

Belki yüz kere onun boynuna atılmamak için kendimi tuttum. Ulu Tanrı bilir, karşınızda bu kadar çok güzellikler görüp de onlara dokunamayışınız ne kadar zordur! Oysa dokunmak, tabiatın insana verdiği bir içgüdüdür. Çocuklar her gördüğü şeyi tutmak istemezler mi? Ya ben?

3 Kasım

Tanrı bilir ya, kaç defa yatağa yatarken bir daha hiç uyanmamayı istemiş ve hattâ bazen bunu ummuşumdur bile. Sabahleyin gözlerimi açıp güneşi tekrar görünce yine kederlenirim. Ne olur, bir kaçık olaydım; havaya, başka bir kişiye, yolunda gitmeyen bir işe kabahati yükleseydim. Belki o zaman bu çekilmez derdin yarısını üstümden atardım. Ne talihsizmişim! Bütün suçun yalnız bende olduğunu iyice anlıyorum. Ama neden suç olsun? Bir zamanlar bütün sevinçlerin kaynağı gibi, şimdi de bütün kederlerin kaynağının bende olması yetmez mi? Vaktiyle duygular içinde yüzen, her adımda kendine bir cennet yaratan, bütün dünyayı sevgi ile kucaklıyacak bir kalbi olan ben değil miydim? Bu kalp şimdi ölü. Artık coşmuyor o. Gözyaşlarım kurudu. Ferahlatıcı gözyaşlarımın artık tazelemediği duygular alnımı bir korku ifadesiyle buruşturuyor. Çok acı çekiyorum, çünkü hayatımın tek sevincini, çevremde yeni dünyalar yaratan, yüce ve canlandırıcı kuvveti kaybettim. Yok artık o. Penceremden uzaktaki tepelere bakınca sabah güneşinin sisleri deldiğini, uykulu yeşil çimenlerin üstüne ışık saçtığını, sevimli ırmağın yaprak dökmüş söğütlerin arasından kıvrıla kıvrıla bana doğru geldiğini görüyorum. Ama bu güzel tabiat cansız bir tablo gibi karşımda duru-

yor. Bütün bu güzellikler kalbimde bir damlacık mutluluk uyandırıp beynime gönderemiyor. Tanrının huzurunda kurumuş bir çeşme, delik bir kova gibi duruyorum. Kaç defa kendimi yerlere atıp, başının üstündeki göğün tunç gibi kaskatı durduğu ve toprağın susuzluktan çatladığı zamanlar yağmur isteyen bir çiftçi gibi Tanrıya bana gözyaşı vermesi için yalvardım.

Ama biliyorum ki, Tanrı yağmurunu ve güneşini bizim bu öfkeli yalvarışlarımızla vermez. Ama, şimdi hatırladıkça içimi kemiren o eski günler neden öyle tatlıydı? Tanrının rahmetini sabırla beklediğim, bana verdiği sevinci içten ve minnet dolu bir kalple duyduğum için mi?

8 Kasım

Her işde aşırı olduğum için bana darıldı. Ama ne sevimli bir darılış!.. Bazen bir bardaktan başlayıp şarap şişesini dibine kadar içmek gibi aşırılığım yüzünden, "Böyle yapmayın!" diyordu, "beni, Lotte'yi düşünün!" "Sizi düşünmek mi?" dedim; "bunu bana söylemek ihtiyacını mı duyuyorsunuz? Ben düşünsem de, düşünmesem de, siz daima benim içimdesiniz. Bugün, geçenlerde arabadan indiğimiz yerde oturuyordum..." Ortaya attığı konunun derinlerine dalmıyayım diye başka şeylerden söz etmeye başla-

dı. Ben artık kendimde değilim, dostum! Onun elinde oyuncağım.

15 Kasım

Teşekkür ederim. Wilhelm! Bana acıyorsun, candan öğütler veriyorsun. Ama yalvarırım, biraz sâkin ol! Bırak şu fırtınayı geçireyim! Bütün yorgunluğuma rağmen, daha dayanacak gücüm var. Dinsel inancımın sağlam olduğunu bilirsin. İnancın, mecalsiz kalanlara destek, susuzluktan cayır cayır yananların yüreğine su serpecek bir kaynak olduğunu anlıyorum. Ama, acaba bu herkese nasip olmuş mudur, olacak mıdır? Şu koca dünyaya bir göz at! Binlerce insanın bundan nasibini alamadığını göreceksin. Yine daha binlerce insan bundan yoksun kalacaktır. Peki, acaba bu, bana nasip olacak mı? Tanrının elçisi bile, onun kendisine bağışladıklarının daima yanında olacağını söylemiyor mu? Acaba ben Tanrının bağışladıklarından mıyım? Ya, kalbimin bana sezdirdiği gibi, Tanrı beni kendine alıkoymuşsa? Yalvarırım, beni yanlış anlama! Bu mâsum sözlerde bir alay kokusu arama! Senin önüne ruhumu olduğu gibi seriyorum. Yoksa hiç konuşmazdım. Benim gibi başkalarının da pek az bildiği konular üzerinde ağzımı bile açmak istemem. İnsanın alınyazısı, nasibini aldıktan sonra göçüp gitmekten başka nedir ki? Bu kadehten içilenler peygamberlerin bile acıdan yü-

zünü buruşturmuşken, ben niçin büyüklük satıp bundan tad aldığımı göstermeye kalkışayım? Söylemekten niçin çekineyim? Öyle korkunç anlar geçiriyorum ki, bütün varlığım olmak veya olmamak sırasında titriyor, geçmiş günler bir şimşek gibi geleceğin karanlık uçurumları üstünde parıldıyor; çevremde herşey batıyor, dünya benimle birlikte altüst oluyor. İyice çökmüş, takati kesilmiş ve durmadan uçuruma yuvarlanan bir kimsenin çaresizlik içinde çabalarken derin iniltiler halinde gelen sesi değil mi bu? "Tanrım! Tanrım! Bu kulunu niçin yüzüstü bıraktın?" Gökyüzünü bir bez gibi perde perde açan elin sahibi bile bunu söylemekten kurtulamamışken, ben niçin bundan utanayım, niçin çekineyim?

21 Kasım

Beni de, kendini de mahvedecek zehiri hazırladığını görmüyor, anlamıyor. Bana uzattığı ölüm zehirini büyük bir sevinçle bir bardakta yuvarlıyorum. Sık sık, hayır sık sık değil, arasıra bana yönelttiği tatlı bakışlar, elinde olmadan duygularımı benimsediğini gösterirken yüzünde okunan hoşnutluk, çektiğim acılardan dolayı alnında izler yapan acınmalar, nedir bütün bunlar?

Dün ayrılırken bana elini uzatarak, "Güle güle, sevgili Werther!" dedi. Sevgili Werther! İlk defa olarak bana böyle diyordu. Bu söz iliklerime kadar

işledi. Belki yüz defa kendi kendime bunu tekrar ettim. İçimden bunu söylenerek yatacağım sırada birden, "İyi geceler, sevgili Werther!" dedim. Sonra da kendime güldüm.

22 Kasım

"Onu bana ver!" diye Tanrıya yalvaramıyorum. Ama çok zaman onu benim sanıyorum. "O benim olsun!" diyemiyorum, çünkü o başkasının. Acılarımla alay ediyorum. Gönlümü kendi haline bıraksam, birbirine en aykırı duygular biraraya gelecek.

24 Kasım

Neler çektiğimi o da anlıyor. Bugün bana öyle bir baktı ki, bakışı kalbimin en derin yerine işledi. Onu odasında yalnız buldum. Bir şey söylemedim. O da yalnızca bana bakıyordu. Ondaki çekici güzelliği, yüzünde parlıyan ruh yüceliğini görmüyordum artık. Bütün bunlar gözümün önünde silinmişti. Çokdaha etkin bir bakışla beni büyülemişti. Bu bakış, candan bir acıma, tatlı bir ürperme ile doluydu. Niçin ayaklarına kapanmıyordum? Niçin boynuna atılıp bu bakışa binlerce öpücükle cevap vermiyordum? Çareyi piyanoya kaçmakta buldu. Hem çaldı, hem de hafif ve tatlı sesiyle güzel güzel söyledi. Dudak-

ları bana hiç böyle güzel görünmemişti. Sanki bu dudaklar, piyanodan çıkan tatlı sesleri emmek için iştahla aralanmıştı. Yalnız bu seslerin gizli yankısı o güzel ağızdan duyuluyor gibiydi. Ah, ne olur, sana bunları duyduğum gibi anlatabilseydim! Daha fazla dayanamadım. Başımı öne eğdim ve yemin ettim: Ey, üstünde meleklerin uçuştuğu dudaklar, size bir öpücük kondurmaya hiçbir zaman cüret etmiyeceğim. Ama, bunu istiyorum da... Fakat görüyor musun? Onu lekelemek kaygısı bir duvar gibi karşıma dikiliyor. Sonra bunun günahını çekmek de var. Günah mı?

26 Kasım

Bazen kendi kendime şöyle diyorum: Bu alınyazısı yalnız sana vergi. Senden başka herkes mesut. Hiç kimse böylesine acı çekmemiştir. Sonra eski bir şairi okuyorum ve kendi kalbimin içini görüyormuş gibi oluyorum. Derdim çok büyük. Benden önce bu kadar çok acı çeken olmuş mudur acaba?

30 Kasım

Anlıyorum, ben artık kendime gelemiyeceğim. Nereye gitsem, beni zıvanadan çıkaran bir olayla karşılaşıyorum. Bugün yine öyle oldu. Ah alınyazım! Ah şu insanlık!

Öğle üzeri dere kenarında geziyordum. Canım yemek istemiyordu. Her taraf ıssızdı. Dağdan soğuk ve rutubetli bir akşam rüzgârı üfürüyordu. Vâdinin üstüne koyu yağmur bulutları toplanıyordu. Uzaktan yeşil renkte ceketli birisini gördüm. Kayaların arasında dolaşıyor, yerden ot topluyordu. Yanına yaklaştım. Ayak seslerimi duyunca bana doğru döndü. Pek ilgi çekici bir yüz ifadesi vardı. Asıl dikkati çeken de bu ifadedeki sessiz kederlilik haliydi. Ama bu, onun yüzüne bir tatlılık veriyordu. Siyah saçları ikiye ayrılıp iğnelerle tutturulmuş, geri kalan kısmı da kalın bir örgü halinde omuzlarına sarkmıştı. Kıyafetinden fakir halli bir kimse olduğunu anladığım için, yaptığı işle ilgilenmemi hoş göreceğini sanarak ne aradığını sordum. Derin bir ah çekerek, "Çiçek arıyorum ama," diye cevap verdi, "bir tane bile bulamıyorum." Gülümsiyerek, "Şimdi çiçek mevsimi değil," dedim. Bana doğru yürüyerek, "Şimdi çiçekten bol bir şey yok," dedi. "Bizim bahçede güller ve iki çeşit hanımeli var. Birini bana babam verdi. Ayrıkotu gibi çoğalıyorlar. İki gündür çiçek arıyorum, ama bulamıyorum. Aramadığınız zaman ayağınıza dolaşırlar. Sarısı ayrı, mavisi, kırmızısı ayrı. Kantoron otunun güzel çiçeği olur. Şimdi hiçbirini bulamıyorum." Halinde bir gariplik sezdim ve bir yolunu bulup sordum: "Ne yapacaksınız bu çiçekleri?" Acayip ve titrek bir gülümseme yüz çizgilerini değiştirdi. Parmağını dudaklarının üstüne ko-

yup: "Kimse duymasın ama," dedi, "sevgilime bunlardan bir buket vâdettim." "Bak bu güzel," dedim. "Oo," diye devam etti, "onun başka şeye ihtiyacı yok, çok zengin." "Öyleyse bukete sevinecek," dedim. "Onun, mücevherleri ve bir tacı var. Bana hükümet, alacaklarımı ödeseydi, başka türlü bir insan olurdum. Zamanında benim de halim vaktim iyiydi. Şimdi ne elde kaldı, ne avuçta. Ben artık..." Gökyüzüne çevirdiği ıslak gözleri herşeyi anlatıyordu. "O vakitler mesuttunuz demek?" diye sordum. "Ah, o günleri çok arıyorum," dedi. "Öyle mutlu, öyle kaygısız, sudaki balık gibi tasasızdım." Bu sırada yolda yaşlı bir kadın göründü, "Heinrich!" diye bağırdı, "neredesin, Heinrich? Seni aramadığımız yer kalmadı. Yemeğe gel!" Kadına yaklaşarak: "Sizin oğlunuz mu?" diye sordum. "Evet efendim, benim zavallı oğlum o," diye cevap verdi. "Tanrı onu bana dert diye vermiş." Sordum: "Ne zamandan beri böyle?" "Altı aydan beri böyle sessiz bir hali var," dedi. Tanrıya şükür, şimdi biraz daha iyi. Önceleri bir yıl kadar iyice deliydi. Tımarhanede onu zincire bile vurdular. Şimdi kimseye zararı dokunmuyor. Kırallarla, imparatorlarla aklını bozmuş. Eskiden kendi halinde iyi bir insandı. Bana bakıyordu. Eli kalem tutuyordu. Günün birinde bilmem ne oldu, bir karasevdaya tutuldu. Üstüne şiddetli bir nöbet geldi, sonra da delirdi. Şimdi de gördüğünüz gibi. Ah, hepsini size anlatacak olsam..." Kadının sözünü kestim ve sordum: "Vaktiy-

le pek mesut, pek iyi olduğunu söylüyor. Ne zamandı bu?' Acıyan bir gülümseme ile: "Zavallı!" dedi, "bununla, kendini bilmediği günleri kastediyor. O günler hiç ağzından düşmez. Bu sırada tımarhanedeydi, aklını iyice kaybetmişti." Bu sözleri söylerken üstüme şimşek çakmış gibi oldu. Eline biraz para sıkıştırdım ve acele uzaklaştım.

Hızla yürüyerek şehre doğru giderken içimden şöyle diyordum: Bak, suda balık gibi kendinden habersiz yaşarken ne kadar mesutmuşsun! Ey ulu Tanrım! Önce akıl sahibi olup sonra onu kaybetmedikçe mesut olmamak insanların alınyazısı mı? Biçare deli, senin kederine de, içinde bulunduğun akıl perişanlığına da ne kadar imrendim bilsen! Ümitle dolu olarak sevgiline çiçek toplamaya gidiyorsun. Hem de kışın. Bulamadığına üzülüyorsun. Niçin bulamadığını anlamıyorsun. Ben ise, ümitsiz ve gayesiz dolaşıyorum ve geldiğim gibi geri dönüyorum. Hükümetten parayı alsaydım, neler yapardım diye düşünüyorsun. Zavallı yaratık, mesut olamayışının kusurunu başkalarına yüklüyorsun! Kederinin, yıkılan kalbinde, bozulan beyninde olduğunu bir türlü anlamıyorsun. Dünyanın bütün kıralları biraraya gelseler seni bundan kurtaramazlar.

Derdine derman bulmak için çok uzaklara giden bir hastanın bu yüzden hastalığı daha çok debreşirse, ölüm ağrıları çoğalırsa onun haline gülmeli mi? Ona gülen, belâsını bulsun! Bunalıp da ümidini k

since, derdini unutmak ve acılarından kurtulmak için peygamberin mezarına kadar gidenler var. Onlar, sarp yollarda her adım attıkça topukları yarılırken, içindeki yaraya birer damla merhem bulur, bir gün daha yürüdükçe sıkıntıları biraz daha azalır. Yumuşak yastıklar üzerinde oturan sizin gibi lâf ebeleri de buna saçmalık der. Ulu Tanrım! Gözyaşlarımı görüyorsun. İnsanı bu kadar âciz yarattığın halde, onun elinde olanı alan, Sana karşı beslediği birazcık inançtan bile yoksun bırakan kardeşler vermesen olmaz mıydı? Bir ot kökünden, bir asma dalından şifa beklemek Sana inanmak değil midir? Her saat muhtaç olduğumuz şifayı ve teselliyi çevremizde bulunan herşeye veren Sen değil misin? Varlığının derinliğine bir türlü varamadığım, ulu Tanrım! Ruhum Seninle dolu iken şimdi neden bana yüz çevirdin? Beni yanına çağır! Daha fazla bekletme! Dayanılmaz bir ateşle yanan ruhumun artık gücü kalmadı. Bir baba, hiç beklenmedik zamanda oğlu gelip de boynuna sarılsa ve: "Babacığım ben geldim! Arzun gereğince hayat yoluna daha fazla katlanmam gerekirken dayanamayıp yolu yarıda bıraktığım için bana kızma! Dünyanın hali her yerde bir. Bir yanda zahmet ve çalışma, öbür yanda mükâfat ve sevinç. Ama bunlardan bana ne? Ben ancak senin yanında rahat ederim. Acımı da, sevincimi de senin yanında bulmak isterim," dese ona kızabilir mi? Sen, sevgili ve ulu Tanrım, bu kulunu kapından kovar mısın?

1 Aralık

Wilhelm! Sana geçen mektubumda yazdığım mesut deli, bundan önce Lotte'nin babasının kâtibiymiş. O da Lotte'ye gönül vermiş. Önceleri bu sevdayı içinde saklamış, fakat sonra dayanamayıp açığa vurmuş. Bu yüzden de işinden çıkarılmış. Aklını kaçırmasının nedeni de buymuş. Bu hikâyenin beni ne kadar sarstığını şu kuru sözlerle bilmem sana anlatabiliyor muyum? Albert bana bunu tam bir soğukkanlılıkla anlattı. Sen de okurken onun gibi olacaksın belki.

4 Aralık

Yalvarırım sana, Wilhelm! Görüyorsun, işim bitik benim, daha fazla dayanamıyacağım. Bugün onun yanındaydım. Piyanoda değişik melodiler çalıyordu, ben de oracıkta oturuyordum. Ama ne çalıyor, herşeyi nasıl bu melodilerde dile getiriyordu. Küçük kızkardeşi dizimin üstünde bebeğini giydiriyordu. Gözlerim yaşardı. Öne doğru eğildim. Evlilik yüzüğü gözüme ilişti. Gözyaşlarım boşandı. Sonra birden o eski tatlı melodiye geçti. İçimde bir ferahlık duydum. Geçmiş günleri, bu şarkıyı dinlediğim zamanları, araya giren acı ayrılık günlerini, boşa çıkan ümitleri hatırladım. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum. Sıkıntıdan bunalır gibi oluyordum. Kendimi tutama-

yıp ona doğru ilerliyerek, "Allahaşkına," dedim, "bırakınız, yeter artık!" Durdu, dikkatle yüzüme baktı. İçime işleyen bir gülümseme ile, "Werther," dedi, "siz çok hastasınız. En sevdiğiniz yemekler bile sizi iğrendiriyor. Gidiniz! Yalvarırım, biraz dinlenin!" Sürüklenircesine yanından ayrıldım, Tanrım! Neler çektiğimi görüyorsun: Bunun da bir sonu var elbet.

6 Aralık

Bu hayal nasıl peşimi bırakmıyor! Uyanıkken olsun, uykuda olsun, içime hep o doluyor. Şimdi şurada gözlerimi kapasam, içimdeki görme gücünün toplandığı alnımda onun kara gözlerini görüyorum. Bunu sana anlatamam. Gözlerimi kapayınca hemen bu gözler karşıma dikiliyor. Bir deniz, bir uçurum gibi önümde ve içimde duruyorlar. Bütün benliğimi sarıyorlar.

İnsan ne anlaşılmaz bir varlık! En gerekli olduğu yerde bütün gücünden yoksun değil mi? Sevinçten başı dönmüş, acılar içine gömülmüş olsa da, yine dar bir çevre içinde kapalı değil midir? Sonsuzluklar içinde kaybolup gitmek isterken de dönüp dolaşıp yine o kör ve soğuk bilince gelmez mi?

MEKTUPLARI DERLEYENDEN OKUYUCUYA

Dastumuzun ilgi çekici son günlerine dair kendi eliyle yazdığı mektuplar elimizde olsaydı ne iyi olurdu! Onun bıraktığı mektuplar zincirini kendi açıklamalarımla koparmak zorunda kalmazdım.

Onun hikâyesini bilen kimselerin ağzından gerekli bilgileri toplamakta kusur etmedim. Bu iş pek kolay oldu. Anlatılanların hepsi en ufak noktasına kadar birbirini tutuyor. Yalnız, olaya adı karışan kimselerin karakterleri üzerindeki görüşler değişik, yargılar birbirine uymuyor.

Bunun dışında, binbir güçlükle öğrendiklerimizi titizlikle anlattık, ondan kalan mektupları dikkatle okuduk, en küçük bir kâğıt parçasını bile gözden kaçırmamaya çalıştık. Ama, olağanüstü kimselerle ilgili tek bir olayın bile bambaşka özellikte olan gerçek sebeplerini bulup çıkarmak epeyce zor bir iş.

Anlaşıldığına göre, Werther gün geçtikçe daha derin bir ümitsizliğe ve sıkıntıya düşmüştü. Gün oldu, bunun derinliği içinde boğuldu, bütün varlığı yavaş yavaş eridi. Ruhunun ahengi iyice bozulmuştu.

İçinde kaynayan bir ateş bütün varlığını alt üst ediyor, birbirine en zıt etkiler meydana getiriyordu. En sonunda bitkin bir hale düştü. Bundan kurtulmak için durmadan çırpınıyor, çırpındıkça bulduğu yeni çareler bu yükün altında omuzlarını biraz daha çökertiyordu. İçindeki sıkıntı, ruhunun geri kalan bütün gücünü, canlılığını, zekâsını yiyip bitiriyordu. Artık dertlinin biri olmuştu. Mutsuzluğu durmadan artıyordu. Mutsuzluğu arttıkça da yolunu şaşırıyordu. Albert'in dostları, uzun zaman beklediği saadete kavuşmuş olan temiz ve kendi halinde bir adamı ve bu saadeti devam ettirmek konusundaki davranışını Werther'in iyi yargılayamadığını, akşamları acılariyle başbaşa kalmak ve bütün zevklerden uzaklaşmak için kendini hergün biraz daha yiyip bitirdiğini ileri sürüyorlar. Bu kısa zamanda Albert hiç değişmemiş. Werther'i hep aynı şekilde sevmiş ve saymış. O yine hep eski Albert'miş. Lotte'yi herşeyden çok seviyormuş. Onunla gurur duyuyormuş. Herkesin onu en güzel bir kadın olarak kabul etmesinden hoşlanıyormuş. O güzelvarlığı en masum şekilde bile hiç kimse ile paylaşmak istemediği halde, ona karşı en ufak bir şüpheyi iğrenç bulan Albert'e kötü kişi denebilir miydi? Arkadaşları, Werther gelince Albert'in çok zaman karısının odasını terkettiğini söylüyorlar. Buna sebep, dostuna karşı bir kin ve nefret duyması değil, onun sıkılacağını anlamasıydı.

Bir gün Lotte'nin babası hastalanmış yatıyor-

du. Arabasını göndermiş, kızını istemişti. Güzel bir kış günüydü; ilk kar her yanı kalın bir örtü gibi kapiamıştı.

Werther ertesi sabah Lotte'nin ardından gitti. Eğer Albert Lotte'yi almaya gelmezse, onunla birlikte dönecekti.

Temiz kış havası onun kederini bir damla bile dindiremiyordu. Kalbi belirsiz bir yükün altında eziliyordu. Bütün üzüntüler içine mıhlanıp kalmıştı. Ruhunda, bir acıdan öteki acıya geçişten başka kıpırtı yoktu.

Durmadan böyle kendi nefsiyle boğuşurken, etrafındakilerin hali de ona üzüntülü ve anlaşılmaz gibi geliyordu. Albert'le karısının bozuştuğunu sanıyor, bu yüzden kendine kızıyor ve Albert'e karşı gizli bir hoşnutsuzluk duyuyordu.

Yolda giderken aklı hep bu konuya takılıyordu. Yavaşça, dişlerini gıcırdatarak, "Evet, evet," diyordu kendi kendine, "nerde o sıkı, dostça sevgi dolu, karşılıklı iyi ilişkiler, sağlam ve sarsılmaz bağlılık şimdi! Usanç ve ilgisizlikten başka ne kaldı! Albert'i birtakım cansıkıcı işler, eşsiz ve bulunmaz karısından daha çok ilgilendirmiyor mu? Saadetinin değerini ölçebiliyor mu? Lotte'nin üstünlüğünü biliyor mu? Biliyorsa, onu neden çıldırasıya sevmiyor? Çünkü Lotte nasılsa onun değil mi? Doğru, bunu çok iyi biliyorum. Bu düşünce kafama artık iyice yerleşti. Bu beni çıldırtacak, bir gün mezara yollayacak.

Peki, Albert'in bana olan dostluğuna ne demeli? Lotte'ye olan düşkünlüğümü kendi haklarının zedelenmesi saymıyor mu? Lotte'ye gösterdiğim ilgiyi hiç hoş görür mü? Biliyorum, anlıyorum, beni görmek istemiyor; buradan uzaklaşmamı arzuluyor, varlığım ona sıkıntı veriyor."

Hızlı hızlı giderken bazen yavaşlıyor, duruyor, geri dönecek gibi oluyordu. Ama gene de durmadan ileri doğru yürüyordu. Bu türlü düşünceler içinde, kendi kendine konuşurken istemiyerek sonunda av köşkünün önüne vardı.

İçeri girdi. İhtiyarla Lotte'nin orada olup olmadığını sordu. Evde bazı kıpırtılar vardı. Çocukların en büyüğü, Wahlheim'da bir cinayet işlendiğini, köylülerden birinin öldürüldüğünü söyledi. Bu onu daha fazla ilgilendirmedi. Odaya girdi. Lotte ihtiyarla konuşuyordu. İhtiyar yargıç, hastalığına bakmadan cinayet yerine gidip meseleyi incelemek istiyordu. Cinayeti kimin işlediği henüz anlaşılmamıştı. Adamın ölüsünü sabahleyin evinin önünde bulmuşlardı. Dediklerine göre, öldürülen adam, dul bir kadının uşağıymış. Kadın daha önce yanında başka birisini çalıştırıyormuş; geçimsizlik yüzünden kovmuş.

Werther bu sözleri işitince hızla yerinden fırladı. "Bu nasıl iş böyle" diye haykırdı; "hemen oraya gitmeliyim. Bir dakika bile duramam." Wahlheim'a koştu. İçinde bazı anılar canlandı. Birkaç

defa konuştuğu, pek değer verdiği o adamın cinayeti işlediğinden hiç şüphe etmiyordu.

Ölüyü köyün lokantasına koymuşlardı. Oraya giderken ıhlamur ağaçlarının arasından geçince titredi. Vaktiyle burasını ne kadar çok severdi. Üstünde komşu, çocuklarının oynadığı eşik kan lekeleri içindeydi. Sevgi ve bağlılık gibi en güzel iki duygu, öç almaya ve kan dökmeye çevrilmişti. Yapraksız büyük ağaçlar karla örtülüydü. Alçak kilise duvarını kaplayan çitler yaprağını dökmüştü. Çitlerin arasından karla örtülü mezar taşları görülüyordu.

Önünde bütün köylünün toplandığı lokantaya yaklaştığı sırada bir gürültü koptu. Uzaktan birkaç silâhlı adamın geldiği görülüyordu. Herkes, katilin yakalandığını söylüyordu. Werther dikkatle baktı Yanılmamıştı. Katil, o dul kadını çok seven uşaktı. Birkaç zaman önce gizli bir öfkeyle belirsiz bir ümitsizlik içinde dolaşırken ona rastlamıştı.

Werther ona doğru yürüyerek, "Ne yaptın sen, zavallı çocuk!" diye haykırdı. Suçlu, hiçbir şey söylemeden ona baktı. Susuyordu. En sonunda soğukkanlılıkla şöyle cevap verdi: "Ne o başkasının, ne de başkası onun olmayacak." Suçluyu lokantaya götürdüler. Werther de acele oradan uzaklaştı.

Bu olay ona çok dokunmuş, bütün varlığını alt üst etmişti. Bir an için kendi derdini, sıkıntısını unutmuştu. Şimdi yalnızca onu düşünüyordu. Onu kurtarmak arzusu bütün düşüncelerini bastırıyordu. O-

nun çok mutsuz olduğunu anlıyordu. Evet katildi ama, masumdu. Kendini onun yerine koyuyor, herkesi buna ikna edeceğine inanıyordu. Onu savunmak istiyordu. Söyleyebileceği en ateşli sözler dudaklarının ucuna geliyordu. Av köşküne doğru koştu. Yolda giderken, yargıcın karşısında söyleyeceklerini yavaşça mırıldanıyordu.

Evden içeri girince Albert'le karşılaştı. Buna biraz canı sıkıldı. Ama çabucak kendini toparladı ve ateşli sözlerle düşüncelerini yargıca anlattı. Yargıç birkaç defa başını salladı. Werther bütün gücüyle, heyecanla, ve tam bir incelikle suçlu bir insanı temize çıkarmak için neler gerekiyorsa hepsini sayıp döktüyse de, kolayca anlaşılacağı üzere, yargıç kılını bile kıpırdatmadı. Buna karşılık dostumuzun sözünü kesti, söylediklerini şiddetle reddetti; alçakça cinayet işleyen bir katili savunduğu için ona çıkıştı. Böyle düşünülürse kanunların hükümsüz kalacağını, devletin güvenliğinin bozulacağını, bu türlü işlerde hatır gönül bilip sorumluluk yüklenemiyeceğini, hiçbir zaman doğru yoldan ayrılmamak gerektiğini söyledi.

Werther bunlara kanmayıp, hiç olmazsa adamın kaçmasına göz yumması için yargıca yalvardı. Yargıç bunu da kabul etmedi. Bu arada söze karışan Albert, ihtiyarın tarafını tuttu. Werther, artık ümit kalmadığını anlayınca, derin bir acı içinde ey-

den çıkıp gitti. Yargıç birkaç defa arkasından: "Hayır, suçlu kurtarılamaz!" diye tekrarlamıştı.

Bu sözlerin onu ne kadar etkilediğini, kâğıtları arasında çıkan ve o gün yazıldığı anlaşılan şöyle bir pusuladan anlıyoruz:

"Seni kurtarmak imkânsız, zavallı suçlu. iyi anlıyorum, ikimizi de kimse kurtaramaz."

Werther'e en çok dokunan, suçlunun durumuna dair son olarak Albert'in yargıcın yanında söylediği sözler olmuştu. Çünkü Albert, Werther konuşurken kendisine de taş atıldığını sezer gibi olmuştu. Zaten iyice düşünürse bu iki kişinin haklı olduğunu anlardı. İçinden gelen bir ses bunu ona fısıldıyordu.

Bununla ilgili olarak, kâğıtları arasında bulduğumuz şu birkaç satır, Albert'le olan ilişkilerini açıklamaya yeter:

"Albert temizmiş, iyi kalpliymiş; bunları durmadan tekrarlamanın ne yararı var! Benim içim kan ağlıyor. Bu yüzden yargılarım insaflı olamaz."

Akşama doğru hava güzelleştiği ve buzlar erimeye başladığı için Lotte ile Albert eve yaya dönüyorlardı. Yolda giderken Lotte ikide bir dönüp arkasına bakıyor, Werther'in yokluğunu duyduğu anlaşılıyordu. Albert, Werther'den söz açtı, adalete karşı gelmesini beğenmediğini söyledi. Derken, sözü onun ümitsiz aşkına getirdi ve Werther'in oradan uzaklaştırılmasının doğru olacağını anlattı. "Bu bizim için de iyi olacak," dedi. "Senden rica ediyorum,

sana olan davranışını başka bir yöne çevirmeye, sık sık yaptığı ziyaretlerini azaltmasına çalış. Bu kadar sık gelmesi dedikoduya sebep oluyor. Bunlar kulağıma kadar geliyor." Lotte susuyordu. Albert bundan alındı. Bir daha onun yanında Werther'in sözünü etmedi. Lotte ondan söz açsa bile Albert duymamazlıktan gelir, sözü başka yöne çevirirdi.

Werther'in suçluyu kurtarmak için gösterdiği boşuna gayret, sönmekte olan bir lâmbanın son pırıltısıydı. Bu yüzden gittikçe acılar içine gömüldü, hiçbir iş yapmaz oldu. Adamın suçunu inkâr etmesi üzerine aleyhinde tanıklık yapmak için mahkemeye çağırılacağını da işitince büsbütün aklı başından gitti.

Şimdiye kadar geçen hareketli günlerinde rastladığı bütün terslikler, elçinin yanında çektiği sıkıntı, uğradığı başarısızlıklar, onu üzen olaylar kafasında durmadan canlanıyordu. Bütün bunlar onu faaliyetten kesmeye yetiyordu. Artık ümitlerinin hepsi sönmüştü. Kendisini, günlük hayattaki ufak tefek işleri yapamıyacak kadar dermansız buluyordu. Garip duygu ve düşüncelere, sonsuz bir karasevdaya kendini kaptırmıştı. Rahatını bozduğu o güzel ve sevgili yaratıkla olan keder verici ilişkisinin yeknesaklığı içinde, hiçbir amacı ve gayesi olmadan kendi kendini yiyip bitiriyordu. Böylece, hazin bir sona doğru gittikçe yaklaştı.

Aşağıya koyduğumuz birkaç mektubu, onun

şaşkınlığını, üzüntüsünü, geçirdiği fırtınalı günleri, duyduğu bezginliği en iyi şekilde anlatıyor.

12 Aralık

Sevgili Wilhelm! Biliyor musun, şimdi ne haldeyim? Kötü ruhların kovaladığı sanılan mutsuzların haline düştüm. Bazen bunun gibi oluyorum. Bu, korku değil, istek değil. Göğsümü parçalayacak gibi olan, boğazımı sıkan anlaşılmaz bir iç fırtınası bu. Ah! O zaman, karakışın azgınlığına bakmayıp geceleyin korkunç tipiler içine dalıyorum.

Dün gece yine böyle dışarı çıkmak zorunda kaldım. Birden karlar erimeye başlamıştı. Irmağın taştığını, bütün derelerin kabardığını, Wahlheim'dan aşağıya doğru sevgili vâdimin sular altında kaldığını söylediler. Gece yarısına doğru oraya koştum. Korkunç bir manzara ile karşılaştım. Bir kayanın üstünde durup ayışığında coşkun ırmağı, suların tarlaları, çayırları ve çitleri çiğnediğini, rüzgârın uğultusu içinde fırtınalı bir denizin geniş vâdiyi boydan boya kapladığını gördüm. Ara sıra ortalığa hafif bir karanlık çöküp ay tekrar bulutların ardından sıyrılınca eşsiz güzellikteki pırıltılar içinde dalgaların üst üste yığıldığını seyrediyordum. İçimde bir titreyiş ve sonra bir istek duydum. Kollarımı açmış, uçurumun kenarında duruyor, kendimi aşağıya atmak istiyordum. Bütün dertlerimi ve acılarımı suların

gömmek isteği içinde çırpınıyordum. Dalgaların içinde kaybolup gittiğimi düşünmek bana sevinç veriyordu. Ah! Bütün acılardan kurtulmak için ayağını yerden kesecek cesareti gösteremiyorsun. Anlıyorum, saatim henüz dolmamış. Ah Wilhelm! Bir kasırga gibi bulutları dağıtmak, dalgalara gem vurmak için varlığımı feda etmeyi ne kadar istiyorum bilsen! Bu mahpusa böyle bir şey nasip olmayacak mı acaba?

Sıcak bir günde yaptığımız gezintiden sonra Lotte ile gölgesinde dinlendiğimiz söğüt ağacının bulunduğu yere hüzünle baktım. Orasını da sular basmış, söğüt ağacı görünmüyor. Ya o çayırlar, av köşkünün çevresi kimbilir nasıl olmuştur, fırtına kameriyemizi nasıl yıkmıştır diye düşündüm, Wilhelm! Bir tutsağın rüyasında sürülen, çayırlar ve şerefli günler görmesi gibi, içimde geçmiş zamanın pırıltısı belirdi. Yerimden kıpırdamıyordum. Kendime kızmadım, çünkü ölüme koşmak cesaretini daima kendimde buluyorum. Keşke bunu yapsaydım. Şimdi burada, sonuna yaklaşmakta olan dertli günlerini birazcık daha uzatmak, derdini birazcık daha azaltmak için kırlarda çırpı toplayan, kapı kapı ekmek dilenen yaşlı bir kadına benziyorum."

14 Aralık

Nedir bu, dostum? Kendi kendimden korkuyo-

rum. Ona olan sevgim en yüce, en temiz, kardeşçe bir sevgi değil mi? İçimde ona karşı kötü bir arzu duydum mu? Yemin etmek istemiyorum. Ama nedir bu rüyalar! Böyle birbirine zıt duyguları yabancı etkilere yoranlar ne kadar haklıymış! Bu gece rüyamda.. Bunu söylemek beni titretiyor.. Onu kollarımın arasına aldım, bağrıma sımsıkı bastım; aşkı fısıldayan dudaklarını tükenmez öpücüklerle örttüm. Gözlerim, onun gözlerinin verdiği sarhoşluk içinde eridi. Ey Tanrım! Bu yakıcı zevkleri kalbimin bütün gücüyle şimdi de hatırlasam suç mu olur? Lotte! Lotte! Benim işim bitik artık. Duygularım karmakarışık oldu. Sekiz gündür hiçbir şey düşünemiyorum. Gözlerim yaşlarla dolu. Hiçbir yerde rahat değilim, her yer bir benim için. Hiçbir arzum, isteğim kalmadı. En iyisi göçüp gitmeliyim."

Bu sırada ve bu şartlar altında yaşamamak kararı Werther'in kalbinde gittikçe güç buldu. Lotte'nin yanına döndüğünden beri onun için son çare ve ümit bu olmuştu. Ama ölümün kucağına birden ve acele atılmayı düşünmüyordu. Bu son adımı tam bir inançla, son derece soğukkanlılıkla karar verdikten sonra atmak istiyordu.

Kâğıtlarının arasında tarih taşımayan bir pusula bulundu. Belki de bu Wilhelm'e yazdığı yarım kalmış bir mektuptu. Tereddütleri, kendi kendisiyle olan didişmesi bu mektuptan anlaşılır.

"Onun varlığı, kaderi, benim kaderimle olan ortaklığı, kuruyan beynimin son damlalarını da süzüyor.

Bütün sorun, perdeyi kaldırıp öbür tarafa geçmek. Peki, neden titremeli, neden tereddüt etmeli? Perdenin arkasında ne olduğu bilinmediği için mi? Bir daha geri dönülmediği için mi? Yoksa, bilmediğimiz şeyleri korkunç ve karanlık görmenin ruhumuzun bir özelliği olmasından mı?"

Werther bu üzüntülü düşüncelere gün geçtikçe kendini verdi. Kararı gittikçe pekleşti ve bozulmaz hale geldi. Dostuna yazdığı şu imalı mektup bunu gösteriyor:

20 Aralık

Amacımı bu kadar çabuk anladığın için teşekkür ederim, Wilhelm. Evet haklısın, benim için en iyisi buradan gitmek. Oraya dönmem konusunda yaptığın teklif pek hoşuma gitmedi. Yerler don, yollar iyi olduğu için uzunca bir gezinti yapmayı çok istiyorum. Beni almak üzere buraya gelmek istemene çok sevindim. Yalnız bana ondört gün daha izin ver! Son durum üzerine yazacağım mektubu bekle! Hiçbir meyvayı olgunlaşmadan koparmamak gerek. Ondört gün de epeyce zaman sayılır. Anneme söyle, oğlundan duasını esirgemesin, onu üzdüğüm

için beni affetsin. Sevinç borçlu olduğum kimseleri dertlendirmek de benim alınyazım. Allahaısmarladık sevgili dostum! Tanrıya emanet ol! Allahaısmarladık!"

Bu sırada Lotte'nin gönlünden neler geçtiğini, gerek kocasına, gerekse talihsiz dostuna karşı neler düşündüğünü araştıracak değiliz. Onun karakterini tanıdığımız için bu konuda bir fikir edinebiliriz. Ruhu temiz olan her kadın onun düşüncelerini anlıyabilir ve onun duyduklarını duyabilir.

Gerçek olan bir şey varsa, Lotte'nin her ne bahasına olursa olsun Werther'i uzaklaştırmaya kararlı olmasıydı. Bu işte biraz ağır davranması ona acımasından ileri geliyordu. Bunun Werther'e ne kadar ağır geleceğini belki de bunu hiç yapamıyacağını biliyordu... Ama artık işi ciddiyetle düşünmek gerekiyordu. Bu sorun üzerinde Lotte'nin şimdiye kadar daima sustuğu gibi, kocası da hiç ağzını açmıyordu. İşte bu yüzden Lotte de, kendi düşüncelerinin kocasının düşüncelerine uygun olduğunu fiilen ispat etmek istedi.

Werther arkadaşına son mektubunu Noelden önceki pazar günü yazmıştı. O günün akşamı Lotte'yi görmeye gidince onu yalnız buldu. Küçük kardeşleri için yılbaşı hediyesi olarak aldığı oyuncakları hazırlamaya çalışıyordu. Werther, çocukların bunlara ne kadar sevineceğini söyledi; hiç umulmayan yerden

bir kapının açılmasının ve mumlar, şekerlemeler, elmalarla süslü bir ağacın görünmesinin bizleri sonsuz sevinçlere götürdüğü zamanlardan söz etti. Lotte, "uslu durursanız, size de hediyeler var." dedi. "Bir küçük mum, buna benzer başka şeyler alırsınız." Bunları söylerken duyduğu sıkıntıyı tatlı bir gülümseme ile saklamaya çalışıyordu. Werther, "uslulukla neyi kastediyorsunuz" diye sordu. "Nasıl olmalıyım? Nasıl olabilirim? Sevgili Lotte!" Lotte, "perşembe akşamı Noel akşamıdır," dedi, "O gece, çocuklarla babam gelecekler. Gelince herkes hediyesini alacak. Siz de gelin! Ama bundan önce gelmeyin!" Werther şaşırmıştı. Lotte, "rica ediyorum," diye devam etti, "dediğim gibi olsun. Rahat etmem için bunu sizden rica ediyorum. Bu böyle olamaz, böyle sürüp gidemez." Werther gözlerini ondan ayırdı, odanın içinde aşağı yukarı gezinmeye başladı. Bir yandan da dişlerinin arasından, "bu böyle sürüp gidemez," şeklinde mırıltılar çıkarıyordu. Bu sözlerin onu ne kadar korkunç bir hale soktuğunu anlayan Lotte, birtakım sorularla düşüncelerini başka bir yöne sürüklemek istediyse de fayda etmedi. "Hayır, Lotte," diye haykırdı, "sizi bir daha görmeyeceğim." Lotte, "Niçin böyle söylüyorsunuz?" dedi; "siz bizi göreceksiniz ve görmelisiniz, Werther. Yalnız bu kadar coşkun olmayın! Ah, neden bu kadar ateşlisiniz? Neden böyle yaratılmışsınız? Bağlandığınız en ufak şeylere bile böyle karşı durulmaz bir düşkünlük gös-

teriyorsunuz." Werther'in elini tutarak, "size yalvarıyorum," diye devam etti, "bu coşkunluğu bırakın! Zekânız, bilginiz, yeteneklerıniz size türlü sevinçler verebilir. Kendinize sahip olun, size acımaktan başka bir şey yapamıyan şu kadına olan uğursuz bağlılığı söküp atın." Werther dişlerini gıcırdatarak karanlık düşünceler içinde ona baktı. Lotte tuttuğu elini henüz bırakmamıştı. "Bir an için olsun sükûnet bulun, Werther!" dedi. "Kendinizi aldattığınızı, bile bile mahvınıza doğru koştuğunuzu anlamıyor musunuz? Neden beni arzuluyorsunuz, Werther? Ben başkasına aidim. Ama neden yine de beni? Korkarım, bana sahip olmak arzusunun bizi bu kadar sarsması, bunun imkânsız oluşundan ileri geliyor." Werther, sert ve kızgın bir bakışla gözlerini Lotte'ye dikerek elini onun elinden çekti. "İyi," dedi, "çok iyi! Herhalde Albert'in sözü bu. Pek ustalıkla düşünülmüş bir şey." Lotte, "bunu herkes düşünebilir," diye cevap verdi. "Bu koca dünyada sizin gönlünüzü hoşnut edecek başka kız yok mu? Bunu bir deneyin, hele bir aramaya kalkışın, size yemin ederim aradığınız kızı hemen bulacaksınız. Çoktandır böyle kendi içinize kapanıp kalışınızdan dolayı hem sizin için, hem de kendimiz için üzülüyorum. Kendinizi toplayın, bir seyahata çıkın, üzüntüleriniz iyice dağılacak. Arayın, gönlünüze göre bir sevgili bulun, sonra yine buraya dönün. O zaman bize gerçek bir dostluğun mutluluğunu tattıracaksınız."

Werther acı bir gülümseme ile, "bu sözleri kitaplara basmalı, bütün terbiyecilere dağıtmalı." dedi. "Sevgili Lotte! Bana birazcık daha mühlet verin, o zaman herşey düzelecek." Lotte, "peki ama, Werther, noel akşamından önce gelmiyeceksiniz." Werther cevap vermek istediği sırada Albert içeri girdi. Ona soğuk bir selâm verdi. İki erkek yanyana ve sıkıntı içinde odanın içinde gezinmeye başladılar. Werther yakışık olmayan bir konu ortaya attı, ama arkası gelmedi. Albert de aynı şeyi yaptı. Sonra bazı işler için karısından bilgi istedi. Bunların henüz halledilmemiş olduğunu duyunca biraz söylendi. Bu sözlerdeki soğukluk ve sertlik Werther'in dikkatinden kaçmadı. Gitmek istiyordu, fakat gidemiyordu. Bu kararsızlık içinde saat sekize kadar bekledi. Durdukça sıkıntısı daha da artmıştı. Artık sofra hazırlanıyordu. Şapkasını ve bastonunu aldı. Albert yemeğe kalkmasını teklif etti. Fakat bunun yapmacık bir nezaketten başka bir şey olmadığını bildiği için soğuk bir tavırla teşekkür edip ayrıldı.

Evine geldiği zaman, kendisine ışık tutmak isteyen uşağının elinden lâmbayı aldı ve yalnız başına odaya girdi. İçerde hıçkıra hıçkıra ağladı, kendi kendine yüksek sesle konuştu; bir aşağı bir yukarı hızlı hızlı dolaştıktan sonra elbiselerini çıkarmadan kendini yatağın üstüne attı. Geceyarısına doğru, efendisinin çizmelerini çıkarmak üzere içeri giren hizmetçi onu bu halde buldu. Werther, çizmelerini

çıkarttı ve ertesi sabah kendisini çağırıncaya kadar içeri girmemesini uşağa tenbihledi.

27 Aralık pazartesi sabahı erkenden Lotte'ye aşağıdaki mektubu yazmaya başladı. Bu mektup ölümünden sonra yazı masasının üstünde mühürlü olarak bulunmuş ve Lotte'ye teslim edilmiş. Kısım kısım yazıldığı anlaşılan bu mektubu ben de burayc öylece alıyorum.

"Artık karar verildi, Lotte, ben öleceğim. Sana bunu, romantik bir heyecandan uzak soğukkanlılıkla, seni son defa olarak göreceğim günün sabahında yazıyorum. Sen bu satırları okurken, hayatının son anlarında bile seni görmekten üstün bir zevk tanımıyan bu huzursuz ve talihsiz adamın katılaşmış vücudunu mezarın soğuk toprağı çoktan örtmüş olacak. Korkunç bir gece geçirdim. Ama iyi de oldu. Kararım kesinleşti: Artık öleceğim.Dün akşam senden ayrılırken bir sinir buhranı içindeydim. Kalbim sıkıntı içinde çırpınıyor, ümitsiz ve sevinçsiz varlığım senin yanında yanıp kül oluyor gibiydi. Odamdan içeri girer girmez kendimden geçip dizçöktüm. Ulu Tanrım! O zaman acı gözyaşlarımda bana son teselliyi verdin. Beynimde binbir düşünce çarpıştıktan sonra onların bir tanesi sağlam ve sarsılmaz şekilde duruyordu. Artık öleceğim. Yatıp uyudum. Sabahleyin dinlenmiş olarak uyanınca bu kararı daha

sağlam ve daha kuvvetli bir şekilde yerinde buldum Artık öleceğim. Bu bir ümitsizlik değil. İşimin bittiğini, kendimi senin için kurban edeceğimi gösteren delil bu. Evet, Lotte! Bunu niçin gizliyeyim? Üçümüzden birinin ortadan kalkması gerek. Bu üçüncü ben olmak istiyorum. Ah, bir tanem! Bazen seni de, kocanı da, kendimi de öldürmek arzusu bu parçalanmış kalbimin içine ok gibi saplandı. Şimdi böylesi daha iyi. Güzel bir yaz akşamı tepeye çıkarsan, beni hatırla! O vâdiden her geçtiğimde zihnimin hep seninle meşgul olduğunu düşün! Sonra mezarlığa doğru dön, batmakta olan güneşin pırıltıları içinde mezarımın üstündeki otları rüzgârın nasıl salladığını seyret! Bu mektuba başladığım sırada sâkindim. Şimdi gözümün önünde herşey canlanınca bir çocuk gibi ağlamaya başladım."

Saat ona doğru Werther uşağı çağırdı. Bir taraftan giyinirken ona, birkaç gün için seyehate çıkacağım, elbiselerini temizlemesini ve herşeyi hazırlamasını söyledi. Ayrıca, alış veriş ettiği yerlerden hesaplarını istemesini, ödünç aldığı birkaç kitabı götürmesini, her hafta bağışta bulunduğu birkaç yoksula iki aylık sadakalarını dağıtmasını tenbih etti.

Yemeğini odasına getirtti. Yemekten sonra yarıca gitti ama, onu evde bulamadı. Dalgın bir halde bahçede dolaştı. Hep kararını güçlendirecek düşünceleri toparlamaya çalıştığı anlaşılıyordu.

Çocuklar onu rahat bırakmadılar. Arkasından koşuyorlar, ona doğru zıplıyorlar, yarın olunca ve ondan sonra bir gün daha geçince Lotte'ye gidip Noel hediyelerini alacaklarını anlattılar. Kendi hayal güçleri içinde ona birçok şeyler sayıp döktüler. Werther, "Yarın, öbür gün, bir gün daha," diyerek onları kucaklayıp öptü. Yanlarından ayrılmak istediği sırada en küçükleri kulağına eğilip, büyük kardeşlerinin yeni yılı kutlamak için güzel güzel şeyler yazdıklarını söyledi. Bunlardan biri babaları, biri Albert'le Lotte, biri de Bay Werther içindi. Yılbaşı günü sabahı bunları vereceklerdi. Bu onun içini parçaladı. Çocukların hepsine bir şey hediye etti. Sonra atına bindi, ihtiyara selâm bırakıp yaşlı gözlerle uzaklaştı.

Saat beşe doğru eve geldi. Hizmetçi kıza, ateşe iyi bakmasını, gece de sönmemesine çalışmasını söyledi. Uşağına da, kitapları ve çamaşırları bavula yerleştirmesini, elbiseleri denk yapmasını tenbih etti. Son mektubundaki şu satırları o zaman yazmış olacak.

"Şu halde beni beklemiyorsun. Sözünü dinleyip, Noel arefesinden önce seni göremiyeceğimi sanıyorsun. Ah Lotte! Ya bugün, ya hiçbir zaman. Noel akşamı bu mektubu elinde tutacak, titreyerek sevimli gözyaşlarınla ıslatacaksın. Böyle istiyorum, böyle

yapmam gerek. Kesin kararımı verdiğime ne kadar seviniyorum."

Lotte bu sırada zor bir duruma düştü. Werther'le son görüşmesinden sonra, ondan ayrılmanın ne kadar zor olacağını, onun kendisinden uzaklaşmasının Werther'e ne kadar acı geleceğini anlamıştı.

Bir ara Albert'in yanında, Werther'in Noel akşamından önce gelmiyeceğini söylemişti. Albert de bazı işleri için şehirde bir memuru görmeye gitmişti. Geceyi orada geçirecekti.

Lotte yapayalnızdı. Yanında kardeşlerinden kimse de yoktu. Etrafındakileriyle olan ilişkileri düşüncesine kendini bırakmıştı. Kocasına içten bağlıydı. Onun sevgisinden ve bağlılığından şüphesi yoktu. Kendisi de onu bütün kalbiyle seviyordu. Albert namuslu bir kadını hayatı boyunca mesut etmek için, ağırbaşlılığını ve doğruluğunu göklerden almış gibiydi. Lotte, hem kendisi ve hem de çocukları için onun daima nasıl bir destek olacağını anlıyordu, Beri yandan Werther de ona çok bağlanmış, tanıştıkları andan itibaren onunla çok iyi anlaşmışlardı. Uzun zamandan beri devam eden dostlukları, birlikte yaşadıkları birçok olaylar kalbinde silinmez izler bırakmıştı. Olağanüstü saydığı herşeyi ve duygularını onunla paylaşmaya alışmıştı. Ondan uzaklaşması, kalbinde doldurulması imkânsız bir boşluk meydana getirecekti. Ah, onu bir kardeş

edinmek mümkün olsaydı, ne kadar mutlu olacaktı. Kız arkadaşlarından biriyle onu evlendirebilseydi! Hiç olmazsa Albert'le aralarını düzeltmek mümkün olsaydı!

Kız arkadaşlarını birer birer zihninden geçirdi. Hepsinde bir kusur buldu. İçlerinde Werther'e uygun biri çıkmadı.

Bütün bu düşüncelerden sonra, kendine bile açıkça itiraf edemediği bir şeyi derinden derine sezdi; Werther'in kendinden başkasına vermemek, kalbinde gizli duran bir istekti. Ama içinden gelen bir ses, Werther'in onun olamıyacağını, olmaması gerektiğini söylüyordu. Her zaman temiz, güzel ve şen olan ruhuna, derin bir sızının ağırlığı çöktü, içindeki saadet ümitlerini birden söndürdü. Kalbini sıkıntı bastı, gözlerinin önünde koyu bir bulut belirdi.

Böylece saat altı buçuğa gelmişti. Merdivenden Werther'in ayak seslerinin geldiğini işitti. Onun yürüyüşünü, kendisini sorarken duyduğu sesini hemen tanımıştı. Kalbi nasıl da çarpıyordu. Werther'in gelişinin onda ilk defa bu kadar yürek çarpıntısı yaptığını söyleyebiliriz. Elinden gelseydi, kendisinin evde olmadığını birisiyle ona söyletecekti. Werther içeri girince, sitemle karışık bir telâş içinde, "sözünüzde durmadınız." dedi. Werther, "söz vermemiştim ki!" diye cevap verdi. Lotte, "hiç olmazsa ricalarını kabul etmeliydiniz," dedi; "iki tarafın huzuru için size yalvarmıştım."

Lotte, ne dediğini, ne yapacağını bilmiyordu. Werther'le yalnız kalmamak için iki arkadaşını çağırttı. Werther, getirdiği birkaç kitabı bıraktı. onların yerine başkalarını istedi. Lotte, çağırttığı arkadaşlarının kâh gelmesini, kâh gelmemesini istiyordu. O sırada hizmetçi geldi' her ikisinin de gelemiyecekleri için af dilediklerini bildirdi.

Hizmetçiyi elindeki işle birlikte bitişik odada oturtmayı düşündüyse de sonra bundan vazgeçti. Werther odanın içinde geziniyordu. Lotte piyanonun başına geçti. Bir dans havası çalmaya başladı. Ama bir türlü beceremiyordu. Kendini iyice toparlıyarak, kanapede her zamanki yerini almış olan Werther'in yanına yavaşça oturdu.

"Okuyacak bir şeyiniz yok mu?" dedi. Yoktu. Tekrar söze başlayarak. "şurda çekmecenin içinde Ossian'dan yaptığınız birkaç şarkının çevirisi var," dedi. "Şimdiye kadar bunları okumadım; çünkü onları sizden dinlemek ümidindeydim. Ama bu da bir türlü mümkün olmadı." Werther gülümsedi ve çeviriyi alıp geldi. Onlara el attığı zaman birden titredi. Kâğıtlara bakınca gözleri yaşla doldu. Yerine oturdu ve okumaya başladı.

Kararan gecenin yıldızı, batıdan güzel güzel pırıldıyorsun artık. Işıklı başını bulutun ardından kaldırıp tepenin üstünde yükseliyorsun. Yerde nereye bakıyorsun? Fırtınalar dindi artık. Uzaktan sellerin

homurtusu duyuluyor. Coşkun dalgalar kayadan kayaya atılıyor. Gece sineklerinin vızıltısı tarlaların üstüne çöküyor. Nereye bakıyorsun, tatlı ışık? Sen gülümseyip giderken, dalgalar sevinçle etrafını çeviriyor, güzel saçların onlarda yıkanıyor. Allahaısmarladık, sâkin ışık! Ossian'ın ruhundan gelen yüce ışık, durmadan parla!

Bu ışık onun gücünde parlıyor. Benden ayrılan dostlarımı görüyorum. Geçmiş günlerdeki gibi Lora'da toplanmışlar. Sisten bir sütun gibi Fingal çıkageliyor. Etrafını yiğitleri çevirmişler. Bakın! İşte şarkıyı söyleyenler; Kır saçlı Ullin, koca Ryno, sevimli şarkıcı Alpin. Ya sen, tatlı tatlı söyleyen Minona! Selma'daki eğlenceli günlerden beri ne kadar değişmişsiniz, dostlarım! Orada, ilkbahar rüzgârı ile yavaşça fısıldaşan otların tepelerde birbirine eğilişi gibi, şarkının yüceliğini duymaya çalışmıştık.

O sırada Minona bütün güzelliğiyle ortaya çıktı. Bakışları yere çevrilmiş, gözleri yaşla doluydu. Tepeden esen hafif rüzgârda saçları ağır ağır dalgalanıyordu. Sevimli sesini yükseltince, yiğitlerin yüreğini keder kapladı. Çünkü onlar da Salgar'ın mezarını, beyaz saçlı Colma'nın karanlık evini çok görmüşlerdi. Dağın tepesinde kalan Colma güzel sesiyle söylüyordu. Salgar geleceğine söz verdi. Ama artık gece her yana çöküyordu. Orda, tepenin üstünde tek başına duran Colma'nın sesini dinleyin.

COLMA

Artık gece vakti. Yalnızım, bu fırtınalı tepede kendimi kaybettim. Rüzgâr dağların arasında uğulduyor. Irmak kayalardan aşağıya ulur gibi dökülüyor. Beni yağmurdan koruyacak bir kulübe yok. Bu fırtınalı tepede terkedilmişim.

Ey ay, çık bulutların ardından! Parlayın, gecenin yıldızları! Sevgilimin bulunduğu yere beni götürecek bir ışık verin! Avdan aldığı yaralar içinde orda yatıyor şimdi. Oku boşanmış, yanıbaşında duruyor. Köpekleri çevrelerinde koklaşıyor. Bense kuduran ırmağın ortasındaki kayada yapayalnız oturmak zorundayım. Fırtına ile ırmak uğulduyor, sevgilimin sesini işitiyorum.

Benim Salgar'ım niçin hâlâ bekliyor? Verdiği sözü unuttu mu? Şurda kaya ile ağaç, şu çağıldayan ırmak! Ortalık kararırken burda olacağına söz vermiştin. Ah, Salgar'ım yolunu şaşırıp nerelere gitti? Kibirli babamla kardeşimi terkedip ben de seninle birlikte kaçmak istiyordum. Soylarımız çoktandır birbirine düşman. Ama biz birbirimizin düşmanı değiliz, Salgar!

Birazcık sus, rüzgâr! Birazcık dur, ırmak! Sesim vadide duyulsun, yolcum işitsin onu. Salgar! Benim! Bu ses benim. İşte ağaçla kaya! Salgar! Sevgilim! Burdayım! Niçin hâlâ gelmekte gecikiyorsun?

Bak, ay parlıyor, vadideki sular ışık saçıyor, karanlık kayalar tepeye doğru yükseliyor. Ama ben onu yükseklerde görmüyorum. Köpekleri gelişini haber vermiyor. Ben burada yalnız kalmak zorundayım.

Kim şu aşağıda duranlar? Sevgilim mi? Kardeşim mi? Konuşun dostlarım! Cevap vermiyorlar. Nasıl korkular içindeyim! Ah, ölmüş onlar. Kılıçları kavgadan kan olmuş. Ah kardeşim, benim kardeşim, Salgar'ımı niçin öldürdün? Ah Salgar'ım, kardeşimi niçin öldürdün. İkinizi de ne kadar severdim! Sen o tepede, binlerce kişinin içinde çok güzeldin. Savaş çok korkunçtu. Cevap verin bana! Sesimi dinleyin, sevgililerim! Ama ah, onlar sustu artık, bir daha hiç konuşmayacaklar. Sineleri toprak gibi soğuk.

Ölülerin ruhları! Kayalardan, fırtınalı tepelerden bana seslenin! Konuşun! Konuşun da, korkmayayım. Şimdi nereye çekildiniz? Hangi dağın mağarasında sizi bulayım? Rüzgâr bana bir fısıltı bile getirmiyor, esen fırtınada bir cevap bulamıyorum.

Acılar içinde burda duruyorum, gözyaşları dökerek sabahı bekliyorum. Mezarı kazın, ölülerin dostları! Ama ben gelinceye kadar örtmeyin onu! Canım bir rüya gibi çekiliyor. Daha nasıl kalabilirim ki! Dostlarımla birlikte burada, uğultulu kayaların arasından akan ırmağın kenarında kalmak istiyorum. Gece tepenin üstüne çöküp, rüzgâr ovaya inince, ruhum rüzgârın içinde olsun, dostlarımın ölümüne ağlasın! Avcı kulübesinde beni dinliyor, sesimden

korkuyor ve onu sèviyor. Benim sesim dostlarım için güzel olmalı. Çünkü her ikisini de ne kadar çok seviyordum!

Bu senin çarkındı, Minona! Torman'ın utangaç kızı! Gözyaşlarımız Colma için akıyor, kalplerimiz üzüntü dolu.

Ullin harp'ı ile ortaya çıktı, bize Alpin'in şarkısını çaldı. Alpin'in sesi sevimliydi, Ryno'nun ruhu kıvılcım saçıyordu. Ama onlar artık o daracık yerdeydiler. Sesleri Selma'da çınlıyordu. Bir gün Ullin avdan dönüyordu. Yiğitler daha sağdı. Tepede onların savaş şarkısının çınladığını duydu. Şarkı hoştu ama, gamlıydı. Yiğitlerin başı Morar'ın başından geçenlere yanıp yakılıyorlardı. Onun ruhu Fingal'in ruhu, kılıcı Oskar'ın kılıcı gibiydi. Ama öldü. Babası derdine yanıyordu. Kızkardeşinin, yaman Morar'ın kızkardeşi Minona'nın gözleri yaşla doluydu.

Ullin'in şarkısını duyunca, batıda fırtına çıkacağını sezen ve güzel başını bulutların içine saklayan ay gibi geriledi. Ben de Ullin ile birlikte harpta ıztırap şarkısını çaldım.

RYNO

Rüzgâr ile yağmur dindi. Öğle sıcağı bastırdı. Bulutlar dağılıyor. Güneş ara sıra tepeyi ışıklandırıyor. Dağdan inen ırmak vâdide kırmızı renkler için-

de akıp gidiyor. Senin fısıltın çok hoş, Irmak! Ama duyduğum ses daha hoş. Bu Alpin'in sesi. Ölüler için türkü yakıyor o. Başı ihtiyarlıktan bükük, gözleri ağlamaktan kızarmış. Alpin, üstün şarkıcı, o ıssız tepede neden yalnızsın? Uzak sahillerdeki dalgalar gibi, ormandaki rüzgâr gibi neden inliyorsun?

ALPİN

Gözyaşlarım ölüler için, türküm mezarda yatanlar için, Ryno! Tepede endamlı bir halin var, kırların çocuklarının en güzelisin. Ama sen de Morar gibi öleceksin. Senin de mezarının başına ağlayacaklar. Dağlar seni unutacak. Okun meydana atılacak.

Dağdaki geyik gibi atik, gökteki yıldızlar gibi ateşliydin, Morar! Öfken fırtınaya benzerdi. Savaşta kılıcın şimşekler gibi parıldardı. Sesin, yağmurdan sonra ormanda uğuldayan seller, uzak tepelerden gelen gökgürültüsü gibiydi. Öfkesinin alevleri, önünden kaçanları yakıp kül ederdi. Savaştan dönerken de yüzü ne kadar yumuşaktı! Fırtınadan sonra açan güneşe, sessiz gecede parlayan aya benzerdi. Sinen, rüzgâr dindikten sonra yatışan deniz gibi sâkindi.

Şimdi oturduğun yer daracık, yuvan kapkaranlık. Mezarını ölçtüm, üç adım. Oysa sen ne büyüktün! Tek hâtıran, başları yosunlu dört taş. Yap-

rakları dökülmüş bir ağaç, rüzgârda hışırdayan uzun otlar avcıya koca Morar'ın mezarını gösteriyor. Sana ağlayacak bir ana, aşkın gözyaşlarını dökecek bir sevgili yok. Seni doğuran göçüp gitmiş, Morglan'ın kızı ölmüş.

Kim bu bastonlu adam? Saçları ak pak olmuş, gözleri ağlamaktan kızarmış bu ihtiyar kim? O senin baban, Morar! Bu babanın senden başka oğlu yok. O senin savaştaki ününü duymuş. Düşmanları darmadağın ettiğini işitmiş. Morar'ın şanını şöhretini biliyor. Ah, onun yaralarından bile hiçbir iz yok mu? Ağla, Morar'ın babası, ağla! Ama oğlun senin sesini duymuyor. Ölülerin uykusu derin. Onların topraktan yastıkları çok alçaklarda. Senin sesine aldırmıyor o. Senin haykırışın onu uyandırmıyor. Ah, ne zaman mezarda sabah olacak? Bu uyuyan kişiye ne zaman "uyan artık!" denebilecek?

Allahaısmarladık, insanların en yücesi, kırların fatihi! Bu kırlar seni bir daha hiç görmeyecek, ıssız ormanlar zırhlarının parıltısı ile aydınlanmayacak. Geriye bir tek oğul bırakmadın ama, bu şarkı senin adını yaşatacak. Gelecek günler adını işitecek, ölen Morar'ı daima duyacak.

Yiğitlerin derdi büyüktü. En iç paralayıcı, Armin'in iniltileriydi. Bu ona oğlunun ölümünü hatırlattı. Aklı gençlik günlerine gitti. Türlü seslerle çınlayan Galmal'ın komutanı Carmor yiğidin yanında duruyordu. "Armin niçin inleyerek ağlıyor?" dedi.

"Ağlanacak ne var? Gönülleri ezen ve coşturan bir şarkı duyulmuyor mu? Gölden vadiye doğru yayılan tatlı bir sis gibi bu sesler. Gonca çiçekler dolduruyor bu ıslaklığı. Güneş yine alabildiğine parlıyor. Sis dağıldı. Göllerle çevrili Gorma'nın hâkimi Armin, neden bu kadar dertlisin?"

"Evet, dertliyim ben. Acılarım sebepsiz değil. Carmor, sen oğlunu, genç kızını kaybetmedin. Yiğit Colgar, kızların en güzeli Anhira yaşıyor. Yuvanın filizleri büyüyor, Carmor! Ama Armin, soyunun en sonuncusu. Döşeğin kapkaranlık, Daura! Mezarda boğucu bir uyku içindesin. Ne zaman uyanıp şarkılarını söyleyecek, tatlı sesini duyuracaksın? Es, güz rüzgârı! Es, bu karanlık yerler üzerinde! Gürleyin ormandaki dereler! Uluyun meşelik tepede, fırtınalar! Gezin dağınık bulutlar arasında, ay! Göster ara sıra soluk yüzünü! Çocuklarımın, yaman Arindal'ın, sevgili Daura'nın öldüğü korkunç geceyi hatırlat bana!

Daura, kızım benim, güzelim sen. Fura tepelerindeki ay gibi güzel, yağan kar gibi beyaz, ılık ılık püfürdeyen rüzgâr gibi tatlıydın. Arindal! Okun kuvvetli, savaş meydanında mızrağın yamandı. Bakışların dalgalar üstündeki sis, kalkanın fırtına anındaki ateş bulutu gibiydi.

Savaşta ün kazanan Armar geldi, Daura'nın aşkını istedi. Daura ona uzun zaman karşı koyamadı. Dostları onlar için iyi şeyler umuyordu.

Odgal'ın oğlu Erath öfkelendi. Çünkü kardeşini Armar öldürmüştü. Bir geminin kaptanı olarak geldi. Teknesi dalgaların üstünde ne güzeldi! Artık şakakları ağarmıştı. Düşünceli bir yüzü vardı. "Kızların en güzeli, Armin'in sevgili kızı," dedi, "şurda denizin ortasındaki kayalıkta duruyor. Kırmızı yemişli ağaçların bulunduğu yerde Armar Daura'yı bekliyor. Onun sevgisini bildirmek için dalgalı denizi aştım.

Daura onun peşinden gitti ve Armar'ı çağırdı. Sesine kayalardan başka cevap veren olmadı. "Armar! Sevgilim! Neden bana acı çektiriyorsun? Dinle, Arnath'ın oğlu! Dinle! Seni çağıran Daura'dır."

Hain Erath, gülerek ovalara kaçtı. Daura sesini yükseltti, babasını, kardeşini çağırdı: "Arindal! Armin! Daura'yı kurtarmıyacak mısınız?"

Sesi denizin üstüne yayıldı. Oğlum Arindal tepeden aşağı indi. Avdan eliboş dönüyordu. Okları kemerinde sallanıyordu. Yayı elindeydi. Etrafında beş kara köpek vardı. Cesur Erath'ı sahilde gördü. Onu yakalayıp bir meşeye bağladı. Tutsağın iniltileri duyuluyordu.

Arindal, Daura'yı alıp götürmek için kayığıyla dalgaları aştı. Armar öfkeden köpürmüş geldi. Gri yelekli okunu batırdı. Ok çınladı ve senin kalbine gömüldü, Arindal! Sevgili oğlum! Hain Erath'ın yerine sen öldün. Kayık kayalara erişti, orada battı. O

da öldü. Ayaklarının ucuna kardeşinin kanı döküldü, Daura! Senin acın ne derindi!

Dalgalar kayığı parçaladı. Armar, Daura'yı kurtarmak ve ölmek için sulara gömüldü. Dalgaların üstüne dağdan bir rüzgâr esti. Armar gömüldü, bir daha çıkmadı.

Dalgaların yıkadığı kayalarda sadece kızımın inleyişlerini duydum. Haykırışları pek acıydı. Ama babası onu kurtaramadı. Bütün gece sahilde bekledim. Ayın zayıf pırıltıları içinde onu seyrettim. Bütün gece onun haykırışlarını dinledim. Rüzgâr sertti. Dağın yamacını yağmur durmadan dövüyordu. Sabah olmadan sesi kısıldı. Kayalardaki otlar arasında akşam rüzgârının fısıldayışı gibi söndü. Acılarla dolu olarak öldü. Armin'i yalnız bıraktı. Savaş gücüm kayboldu. Kızlara karşı gururum yıkıldı.

Dağlarda fırtına başlayıp, batıda dalgalar yükselince suların uğuldadığı kıyıda oturuyorum, korkunç kayaları seyrediyorum. Batmakta olan ayda bazen çocuklarımın ruhlarını görüyorum. Kederli bir halde belli belirsiz birlikte dolaşıyorlar."

Lotte'nin gözlerinden sel gibi yaşlar boşandı. Bu yaşlar, sıkıntılı kalbine biraz ferahlık verdi. Werther okumaya devam edemedi. Kâğıdı bir kenara fırlatıp Lotte'nin elini tuttu. Bu eli acı gözyaşlariyle ıslattı. Lotte öbür eline dayanmış, mendiliyle gözlerini kapatmıştı. İkisi de sonsuz bir coşkunluk içindeydi.

Bu kahramanların alınyazısında kendi acıları birlikte duyuyorlardı. Gözyaşları birbirine karışıyordu. Werther'in dudakları ve gözleri Lotte'nin kolundan ayrılmıyordu. Onu ateşler içinde bırakıyordu. Lotte titriyordu. Uzaklaşmak istedi. Fakat duyduğu acılar bütün vücudunu uyuşturmuştu. Üstünde kurşun gibi bir ağırlık vardı. Kendine gelmek için derin derin soluyordu. Okumaya devam etmesi için hıçkırarak ve acıklı bir sesle ona yalvarıyordu. Werther titriyordu. Göğsü parçalanacak gibiydi. Kağıdı yerden aldı, kesik kesik okumaya başladı.

"Niçin beni uyandırıyorsun, ilkbahar rüzgârı? Yüzümü okşıyarak diyorsun ki: Sana inci gibi çiğ taneleri taşıyorum. Ama benim solmak zamanını yakın. Yapraklarımı dökecek fırtına nerdeyse çıkacak. Yarın o yolcu gelecek. O beni güzelliğin içinde görmüştü. Gelecek, her yerde beni arıyacak, fakat bulamıyacak."

Bu sözler Werther'e bütün gücüyle dokundu. Ümitsizlik içinde Lotte'nin dizlerine kapandı. Ellerini tuttu, yüzüne sürdü. Niyetlediği korkunç şeyi Lotte sanki sezer gibi olmuştu. Aklı yerinden oynadı. Werther'in ellerini sımsıkı tuttu, göğsüne bastırdı. Şefkatle ona doğru eğildi. Ateşli yanaklar birbirine değdi. Önlerinden yer gök silindi. Werther kolunu onun vücuduna doladı, onu göğsüne sımsıkı bastır-

dı. Lotte'nin titreyen ve bir şeyler söylemek ister gibi kıpırdayan dudaklarını çılgın öpücüklere boğdu. Lotte, kendini ondan ayırarak boğuk bir sesle "Werther!" diye haykırdı. "Werther!" Kuvvetten kesilmiş eliyle göğsünü onun göğsünden ayırmaya çalışıyordu. En temiz duygular içinde sesini yükselterek tekrar, "Werther!" diye haykırdı. Werther bu sese karşı koyamadı. Onu bırakıp, kendini çılgınca ayaklarının önüne attı. Lotte onun kolları arasından kurtulduktan sonra, perişanlık içinde ve sevgi ile karışık bir öfkeden titreyerek, "bu artık sonuncu, Werther! Beni bir daha görmeyeceksiniz." dedi. Onu şefkat dolu bir bakışla süzdükten sonra bitişik odaya koştu, kapıyı kapattı. Werther, onu tutmak istermiş gibi arkasından kollarını uzattı. Fakat tutmaya cesaret edemedi. Başını kanapeye dayayıp yere uzandı. Yarım saat kadar böyle kaldı. Sonra bir gürültü ile kendine geldi. Bu, sofrayı hazırlamak üzere gelen hizmetçi kızın gürültüsüydü. Werther odada gezinmeye başladı. İçerde yalnız kalınca bitişik odanın kapısına yaklaştı. Hafif bir sesle haykırdı: "Lotte! Lotte! tek bir sözüm daha var. Bir Allahaısmarladık diyeceğim." Lotte cevap vermedi. Werther bekledi, yalvardı, yine bekledi. Sonra, "elveda Lotte! Ebediyen elveda!" diyerek oradan ayrıldı.

Şehrin kapısına vardı. Onun böyle geç gelmesine alışık olan bekçiler ses çıkarmadan onu bıraktılar.

Sulu bir kar yağıyordu. Saat onbire doğru eve geldi.

İçeri girince hizmetçi, efendisinin şapkasız olduğunu farketti. Bunu sormaya cesaret edemedi. Üstünü soyarken, sırsıklam olduğunu gördü. Çok sonra, şapkayı dağın yamacında vadiye doğru bakan kayanın üstünde buldular. Karanlık ve yağmurlu bir gecede Werther'in düşmeden buraya kadar nasıl tırmandığı anlaşılamadı.

Yatağına yattı, uzun süre uyudu. Ertesi sabah uşağı kahvesini getirdiği zaman onu yazarken buldu. Lotte için başladığı mektuba şu satırları yazıyordu:

"İşte son defa olarak gözlerimi açıyorum. Bu gözler güneşi bir daha görmeyecek. Şimdi sis ve bulut onları kapattı. Evet, yas tut, ey tabiat! Oğlun, dostun, sevgilin artık ölüyor. Lotte! Bu, eşi olmayan bir duygudur. Ondan sonrası karanlık bir rüyadır. Demek istiyorum ki, bu benim son sabahımdır. Evet, sondur. Bunun yerine söyleyecek başka bir söz bulamıyorum, Lotte! Şimdi bütün gücümle ayakta değil miyim? Halbuki yarın toprağın içine uzatılmış bir ceset olacağım. Ölmek!... Bunun anlamı ne? Görüyor musun, ölümü konuşurken rüya görüyoruz. Birçok kimselerin ölürken yanında bulundum. Ama insanların anlayış gücü pek dar. Hayatın başlangıcı ile sonunu sezemiyorlar. Şimdi hem bana, hem sana! Evet, sana sevgilim! Biraz sonra ayrılık, sonsuz bir

ayrılık mı? Hayır, Lotte, hayır! Ben nasıl yok olabilirim? Sen nasıl yok olabilirsin? Biz varız ya! Yok olmak! Bu ne demek? Bu da boş bir söz. Benim için anlamsız. Ölüm, Lotte! Soğuk toprağa, daracık ve karanlık bir yere girmek! Vaktiyle bir kadın arkadaşım vardı. Yokluk içinde geçen gençliğimin tek tesellisiydi. Öldü. Cenazesinin arkasından gittim. Mezarın yanında durdum. Tabutu aşağıya indirirken ipler gıcırdıyordu. Sonra ilk toprağı kürekle atınca tabutun korkudan boğuk bir çığlık çıkardığını duyar gibi oldum. Bu ses gittikçe kayboldu, sonunda topraklar tabutu örttü. Mezarın yanı başına yığıldım. İçim yanıp kavruluyor, parçalanıyordu. Bana ne olduğunu ve ne olacağını bilmiyordum. Ölüm! Mezar! Bu sözlerden bir şey anlamıyorum.

Ah, beni affet, yalvarırım, affet! Dün akşam.. Ah, o benim hayatımın son anı olmalıydı. Ey, güzel melek! Ömrümde ilk, evet ilk olarak içimi sonsuz bir sevinç duygusu doldurmuştu. O beni seviyor! O beni seviyor! diyordum içimden. Dudaklarından akan o aşk ateşi dudaklarımı hâlâ yakıyor. O bambaşka, ürpermeyi içimde hâlâ duyuyorum. Affet beni! Suçumu bağışla!

Ah, beni sevdiğini biliyordum. Anlam dolu o ilk bakışlarından, ilk el sıkışlarından anlıyordum bunu. Ama senden uzaklaşınca, Albert'i yanında gördükçe yine içimi kemiren şüphelere düşerdim.

O sıkıcı toplantıda bulunduğumuz zaman bana

tek bir söz söyleyemiyor, hattâ elini bile uzatamıyordun. O gün bana verdiğin çiçekleri hatırlıyor musun? Ah, gece yarısına kadar bu çiçeklerin önünde diz çöküp oturdum. Onlar bana, senin aşkının birer damgası gibiydi. Ama ne yazık, dinsel inancı olan bir kimseye göklerin bütün cömertliğiyle yüceliğin işareti olarak verilmiş ilâhi duyguların onun ruhundan yavaş yavaş silinmesi gibi, bu izler kaybolup gitti.

Dünyada herşey geçicidir. Ama hiçbir sonsuzluk, dün akşam dudaklarından tattığım ve her an içimde duyduğum yakıcı zevki söndüremez. Beni seviyor! Bu kollar onu sardı. Bu dudaklar, o dudakların üstünde titredi. Bu ağız o ağıza değdi. O benimdir. Sen benimsin. Evet, Lotte, ebediyen benimsin!

Albert kocan olmuş, ne çıkar? Koca! O, yalnız bu dünya için. Ben de seni sevmekle, seni onun kollarından kendi kollarıma almak istemekle günah işledimse, o da bu dünya için. Günah mı? Varsın olsun. Ben de bunun için kendimi cezalandırıyorum. Ben bu günahın yüce tadını tattım. Bu ilâcı ve hayat gücünü doya doya içime doldurdum. İşte o andan itibaren sen benim oldun. Benimsin, Lotte! Ben senden önce gidiyorum. Babama, senin olan o babaya gidiyorum. Ona gidip derdimi anlatacağım. Sen gelinceye kadar o beni teselli edecek. Sonra orada uçarak seni karşılayacağım. Seni kucaklayacağım. Tanrının

huzurunda seninle kucaklaşıp sonsuzluğa kadar öyle kalacağız.

Rüya görmüyorum, sayıklamıyorum. Şimdi mezarın kıyısında herşeyi daha iyi görüyorum. Birbirimize kavuşacağız. Tekrar buluşacağız. Anneni göreceğiz. Ben onu daha önce göreceğim, onu bulacağım. Ona bütün içimi dökeceğim. Annen! Senin benzerin o!"

Werther, saat onbire doğru uşağına Albert'in dönüp dönmediğini sordu. Uşak, Albert'in atını geçerken gördüğünü söyledi. Bunun üzerine uşağın eline bir pusula sıkıştırdı. Pusulada şunlar yazılıydı :

"Yapacağım bir yolculuk için bana tabancalarınızı ödünç vermenizi rica ediyorum. Allahaısmarladık!"

Lotte o gece pek az uyuyabildi. Korktuğu başına gelmişti. Hem de, hiç düşünemediği şekilde gelmişti. Damarlarında temiz temiz, usul usul dolaşan kanı şimdi bir ateştir almıştı. Türlü türlü duygular yüce kalbini parçalıyordu. Göğsünde duyduğu ateş, Werther'in kucaklamalarından mı ileri geliyordu? Yoksa onun haşarılığına karşı duyulan bir öfke miydi? Acaba onun şimdiki haliyle, daha önceki lekesiz mâsumiyet ve kendi kendine sonsuz güven dolu yaşayışını karşılaştırdığı için mi böyle titizleniyordu. Şimdi kocasının karşısına nasıl çıkacaktı? Werther' le arasında geçenleri nasıl anlatacaktı? Bunu söyle-

mek hiç mesele olmadığı halde şimdi kendi kendine itiraf etmekten bile çekiniyordu. Çoktan beridir bu konuda kocasiyle konuşmuyorlardı. Şimdi ilk konuşan kendisi mi olacaktı? Yersiz bir zamanda kocasına beklenmiyen bir haber mi verecekti? Sadece Werther'in geldiğini söylemenin onun üzerinde hoş olmıyan bir etki yapacağından korkarken, şimdi bir de mesele böyle beklenmedik bir kötü sonuca varmıştı. Kocasının herşeyi olduğu gibi görerek işin bu kadarla kaldığına inanacağını umabilir miydi? Hem acaba, içindeki bütün duyguları kocasının olduğu gibi okumasını istiyor muydu? Bunun yanında, şimdiye kadar pırıl pırıl bir cam gibi gizlisiz göründüğü, hiçbir duygusunu saklamadığı ve saklamıyacağı kocasına karşı ikiyüzlülük edebilir miydi? Bütün bu düşünceler ona üzüntü veriyor ve onu içinden çıkılmaz bir duruma sokuyordu. Aklı dönüp dolaşıp Werther'e takılıyordu. Artık onu kaybetmişti. Ama ondan bir türlü vazgeçemiyordu. Ne yazık, onu terketmek zorundaydı. Werther, onu kaybettikten sonra herşeyini kaybetmiş demekti.

Şimdi bu halinde pek açığa vuramıyorsa da, Albert'le Werther arasındaki anlaşmazlığın sorumluluğunu kendinde buluyordu. Bu anlayışlı ve iyi kalpli iki insan, yaratılışlarındaki ayrılık sebebiyle birbirlerine karşı yüreklerini kapamış, her biri kendisinin doğru, ötekinin yanlış olduğunu düşünmeye başlamıştı. Birbirleriyle olan ilişkileri bozulmuş, a-

ralarındaki soğukluk öylesine derinleşmişti ki, herşeyin karıştığı bu nazik anda düğümü çözmek imkânsız hale gelmişti. Aralarında bir dostluk meydana gelse de onları birbirine yaklaştırsa, birbirlerine karşı sevgi duyguları uyansa da yürekleri birbirine açılsaydı, o zaman belki dostumuzu kurtarmak mümkün olurdu.

Bütün bunlara başka bir güçlük daha eklenmişti. Mektuplarından anladığımız gibi, Werther, bu dünyayı terketmek arzusunu hiçbir zaman gizlememişti. Bu yüzden Albert onunla sık sık çekişirdi. Bazen Lotte ile kocası arasında da bunun sözü edilirdi. Albert, böyle şeylerden tiksindiği için, bunun lâfı edildikçe, yaratılışında olmayan bir hırçınlık gösterirdi. Böyle bir niyetin ciddiyetinden şüphe etmek için sebepler olduğunu söylerdi. Hattâ işi alaya bile dökerdi. Buna inanmadığını Lotte'ye söylerdi. O korkunç manzara gözünün önünde canlanınca bu sözler Lotte'yi teselli ederdi. Ama öbür yandan, şimdi ona acı veren kaygılarını kocasına yine bu yüzden anlatamıyordu.

Albert geldiği zaman Lotte onu büyük bir telâşla karşıladı. Kocasının canı sıkkındı. İşlerini halledememişti. Ziyaret ettiği memur mızmız ve anlayışsız bir adamdı. Yolların fenalığı da sıkıntısını daha çok arttırmıştı.

Albert, yeni bir şey olup olmadığını sordu. Lotte aceleci bir tavırla, Warther'in dün akşam geldi-

ğini söyledi. Bu defa Albert, mektup yok mu diye sordu. Odasında bir mektupla paketler olduğu cevabını aldı. Odasına gitti. Lotte yalnız kaldı. Sevdiği ve saydığı adamın varlığı Lotte'nin yüreğine ferahlık vermişti. Onun temiz kalpliliğini, sevgisini ve yüceliğini düşünürken sinirleri yatışmıştı. Onun peşinden gitmek için gizli bir istek duydu. İşini eline alıp, her zaman yaptığı gibi onun odasına gitti. Albert paketleri açıyor ve mektupları okuyordu. Bazısında hoşuna gitmeyen şeyler olduğu anlaşılıyordu. Lotte ona birşeyler sordu ve kısa cevaplar aldı. Albert masasına geçip yazmaya başladı.

Hiçbir şey konuşmadan bir saat kadar birlikte oturdular. Lotte'nin sıkıntısı gittikçe artıyordu. İçindeki bu sıkıntıyı kocasına açmak istiyordu. Ama en neşeli halinde de olsa bunu ona anlatmanın ne kadar zor olduğunu biliyordu. İçindekini gizlemeye, gözyaşlarını tutmaya çalıştıkça yüreğindeki sızı daha da derinleşiyordu.

Werther'in uşağı görününce Lotte'nin yüreği yerinden oynadı. Uşak Albert'e pusulayı verdi. Albert soğuk bir tavırla karısına dönerek, "şuna tabancaları ver!" dedi. Sonra da uşağa, "efendine iyi yolculuklar dilediğimi söyle!" dedi. Lotte'yi sanki yıldırım çarpmış gibi oldu. Titreyerek ayağa kalktı. Neye uğradığını bilmiyordu. Yavaşça duvara yaklaştı. Titreyen eliyle silâhı aldı. Tozunu sildi. Vermekte tereddüt ediyordu. Albert soran bakışlarla onu zorlama-

saydı kimbilir daha ne kadar duraklayacaktı. Bir tek söz söylemeden korkunç silâhı uşağa uzattı. Uşak dışarı çıkınca işini alıp odasına gitti. Derin bir şaşkınlık içindeydi. Korkunç şeyler olacağını seziyordu. Kocasının ayaklarına kapanıp, ona herşeyi sayıp dökmek, dün akşam olup bitenleri, suçunu ve içine doğanları anlatmak istedi. Sonra bundan yine vazgeçti. Hiç olmazsa kocasını Werther'le konuşmaya yollayabileceğini umuyordu. Sofra hazırlanmıştı. Bir şey istemek için gelmiş olan komşu kadın hemen gitmek istediği halde onu alakoydu. Bu yüzden, yemekteki konuşmalar çekilmez derecede soğuk olmadı. Zoraki bir şeyler konuşuldu ve mesele unutulur gibi oldu.

Uşak tabancaları Werther'e getirdi. Bunları ona Lotte'nin verdiğini duyunca Werther heyecanla atıldı, tabancaları uşağın elinden aldı. Biraz ekmekle şarap getirtti. Uşağına gidip yemeğini yemesini söyledi. Sonra oturdu, yazmaya başladı.

"Bunlar bana senin elinden geldi. Tozlarını sen silmişsin. Onları öpmeye doyamıyorum. Ellerin değmiş onlara. Sen, ey göklerin meleği, benim kararımı uygun buluyorsun! Sen, Lotte, bu silâhları bana elinle veriyorsun! Ölümü bana senin sunmanı isterdim. İşte, isteğim oldu. Uşağımı sorguya çektim. Silâhları verirken titremişsin, elveda dememişsin. Yazık! Ne yazık! Bir selâm yollasaydın! Beni sana ebe-

diyen bağlıyan o dakikalardan sonra kalbini bana kapayacak mıydın? Dudaklarımdaki iz yüzyıllar geçse silinemez, Lotte! Biliyorum, senin için yanan bu kalbi ayaklarınla itemezsin."

Yemekten sonra uşağına herşeyi denk yapmasını söyledi. Kâğıtlarını yırttıktan sonra dışarı çıktı, ufak tefek borçlarını ödedi. Sonra eve döndü. Yağan yağmura bakmadan yine dışarı çıktı. Kontun bahçelerine kadar uzandı. Oralarda dolaştı. Akşam olurken eve geldi. O zaman şunları yazdı:

"Son defa olarak tarlaları, ormanları, gök yüzünü seyrettim, Wilhelm! Sana da elveda! Beni affet, sevgili anneciğim! Onu teselli et, Wilhelm! Tanrı sizi korusun! İşlerimin hepsi yolunda. Allahaısmarladık! Yine görüşeceğiz, hem daha mutlu olarak!"

"Sana karşı nankörlük ettim, Albert. Beni affet! Evinin huzurunu bozdum. Aranıza ayrılık soktum. Allahaısmarladık! Bunların hepsine son veriyorum. Ben öldükten sonra mutlu olmanızı diliyorum. Albert! Albert! O meleği mesut et! Tanrı hiçbir lûtfunu sizden esirgemesin!"

O gece uzun zaman kâğıtlarını karıştırdı. Birçoklarını yırttı, ateşe attı. Bazılarını paketledi ve üstlerine Wilhelm'in adresini yazdı. Bunların birçokla-

rını gördüm; kısa sözlerden, parça parça dağınık düşüncelerden ibaretti. Saat onda ateşe odun attıktan sonra bir şişe şarap getirtti. Daha sonra uşağını yatmaya yolladı. Uşağın odası, her evin hizmetçisinin yatak odası gibi, evin arkasında ve epeyce uzaktaydı. Uşak, ertesi sabah erkenden hazır olabilmek için soyunmadan yattı.

Çünkü efendisi, posta beygirlerinin saat altıdan önce kapının önünde olacağının söylemişti.

Saat onbirden sonra

Etrafım derin bir sessizlik içinde. İçim durgun. Bana şu son dakikalarımda bu ateşi, bu gücü verdiğin için sana şükrediyorum Tanrım!

Pencereye yaklaşıyorum, sevgilim, fırtınalı ve dağınık bulutların arasında birkaç yıldız görüyorum. Hayır, siz hiçbir zaman düşmiyeceksiniz. Sonsuzluk sizi ve beni göğsünde taşıyor. Büyük ayı ve küçük ayı denilen yıldız kümelerini, yıldızların bu en güzellerini görüyorum. Geceleyin senden ayrıldığım ve evinin kapısından çıktığım zaman bu yıldızlar yine karşımdaydı. Birçok kereler onları kendimden geçerek seyrettim, kollarımı havaya kaldırarak içimi dolduran mutluluğun şahidi ve âbidesi saydım. Ah Lotte seni bana hatırlatmıyan bir şey var mı ki!. Çevrem seninle kuşatılmış değil mi? Bir çocuk gibi, mukaddes ellerinin değdiği birçok değersiz şeyleri bile açgözlülükle yakalamaz mıydım?

O değerli resmini yine sana bırakıyorum, Lotte! Rica ediyorum, onu özenle sakla! Onu binlerce defa öptüm. Eve her girişimde ve çıkışımda onu binlerce defa selâmladım.

Babana bir kâğıt yazıp cesedime sahip çıkmasını istedim. Mezarlığın arka tarafında, kıra bakan köşesinde iki ıhlamur ağacı var; oraya gömülmek istiyorum. O benim için bunu yapar. Bu onun elinden gelir. Sen de bunu ondan rica et! Sofu hristiyanların, benim gibi bir zavallının yanında gömülü olmalarını istemiyorum. Beni bir yol kenarına veya ıssız bir vadiye gömmenizi, bir rahip veya hahamın oradan geçerken istavroz çıkararak geçip gitmesini, bir samaritin bir damla gözyaşı dökmesini arzu ederdim

Bak, Lotte! Bana ölümün sarhoşluğunu tattıracak olan o soğuk ve korkunç kadehi elim titremeden alıyorum. Onu bana sen uzatıyorsun, ben de alırken hiç duraklamıyorum. Hayatımın bütün istekleri ve ümitleri böylece yerine geldi. Ölümün çelikten kapısını vurmak öylesine titretici ve çetin ki!

Senin için ölmek, senin yolunda kurban olmak benim için ne muhluluk, Lotte! Ben ölünce huzurunu ve yaşama sevincini yeniden kazanacağını bilsem ölüme daha cesaretle, daha çok sevinçle koşardım. Ama ne yazık, sevdikleri için kanını akıtmak, ölümü ile dostlarına daha mesut bir hayat sağlamak pek az kimseye nasip olmuştur.

Bu elbiselerle gömülmek istiyorum, Lotte. Çün-

kü onlarla senin elin değdi; mukaddes oldu onlar. Bunu babana da rica ettim. Ruhum tabutun üstünde dolaşacak. Ceplerimi araştırmasınlar. Seni kardeşlerinin arasında ilk gördüğüm vakit göğsünde taşıdığın o soluk kırmızı fiyango... Onları benim için bin defa öp, talihsiz dostlarının başına gelenleri onlara anlat! Ah, sevgili çocuklar! Hepsi gözümün önünde, etrafımda dolaşıyorlar. Bilsen sana ne kadar bağlanmıştım. İlk gördüğüm andan beri yanından ayrılamıyacağımı anlamıştım. Onları bana doğum günümde hediye etmiştin. Sana ait olan herşeyi nasıl içimde saklıyordum! Ama ne yazık, o yolun beni buralara kadar getireceğini düşünmedim. Sakin ol, Lotte! Yalvarırım sakin ol!

Silâhlar dolu. Saat onikiyi vuruyor. Alınyazısı bu, önüne geçilmez. Lotte! Elveda, Lotte! Elveda!"

Komşulardan biri barutun alevini görmüş, tabancanın sesini işitmişti. Ama arkadan başka bir ses çıkmadığı için gerisini araştırmamıştı.

Sabahleyin saat altıda uşak elinde fenerle içeri girdi. Efendisi yerde yatıyordu. Yanıbaşında tabanca vardı ve kanlar içindeydi. Bağırdı, onu sarstı, hiçbir cevap alamadı. Yalnız Werther'in boğazından bir hırıltı geliyordu. Hemen doktora, sonra da Albert'e koştu. Lotte kapının çıngırağını duyunca bütün vücudu titremeye başladı. Kocasını uyan-

dırdı. Kalktılar. Uşak hıçkırarak olup bitenleri anlattı. Lotte, Albert'in önünde düşüp bayıldı.

Doktor geldiği zaman zavallı Werther'i yerde ümitsiz bir halde buldu. Nabzı atıyordu. Ama bütün organları felce uğramıştı. Sağ gözünün üstünden başına ateş etmiş, beyni dışarı akmıştı. Boş yere kolundan kan aldılar. Kan akıyor, o hâlâ daha soluyordu.

Koltuğun arkalığındaki kan lekelerinden, yazı masasının önünde otururken kendini vurduğu anlaşılıyordu. Sonra yere yığılmış, can havliyle çabalarken koltuğun çevresinde yuvarlanmıştı. Sonunda bitkin bir halde pencerenin yanında sırtüstü yatıp kalmıştı. İyice giyinikti, çizmeleri ayağındaydı. Üstünde mavi bir frak, sarı bir yelek vardı.

Önce evdekiler, sonra komşular, bütün şehir ayaklandı. Albert koştu geldi. Werther'i yatağa yatırmışlar, alnına bir sargı bağlamışlardı. Yüzü, bir ölününki gibi sapsarıydı. Hiçbir yeri kıpırdamıyordu. Yalnız ciğerleri, bazan zayıf, bazan kuvvetlice korkunç şekilde hırıldıyordu. Artık son nefesine gelmişti.

Şaraptan yalnız bir bardak içmişti. Yazı masasının üstünde "Emilia Galotti" açık duruyordu.

Albert'in şaşkınlığını, Lotte'nin kederini anlatamıyacağım.

İhtiyar yargıç haberi duyunca koşarak geldi. Can çekişen Werther'i sıcak gözyaşları dökerek öp-

tü. Onun peşinden de büyük oğulları geldiler, sonsuz acılar içinde yatağın yanında yere kapanarak Werther'in ellerini ve yüzünü öptüler. Onu en çok sevmiş olan en büyük oğul, son nefesine kadar yüzünü onun yüzünden ayırmadı. Sonunda delikanlıyı ondan zorla ayırdılar. Öğleyin saat onikide son nefesini verdi. Yargıcın orada bulunması ve herşeye göz kulak olması karışıklığı önledi. Geceleyin saat onbire doğru vasiyet ettiği yere onu gömdüler. Cenazenin arkasından ihtiyar yargıçla oğulları gittiler. Albert bunu yapamadı. Lotte'nin durumundan kaygılanıyordu. Cenazeyi gündelikçiler taşıdı. Hiçbir din adamı cenazenin yanında bulunmadı.

SON

Alman edebiyatının en büyük adı kuşkusuz Goethe'dir. Goethe'nin büyük ününü oluşturan yapıtlar arasında en başta Faust'la Verter gelir. Bu dâhi yazarın «Genç Werther'in Acıları» adını verdiği roman, zamanında o kadar derin bir etki yaratmıştır ki, bu romanı okuduktan sonra birçok genç kendini öldürmüştür. Bugün çok şükür Werther yüzünden kendini öldürene artık rastlanmıyor ama bu romantik hikâyeyi zevkle, ilgi ile okuyanların sayısı hiç de azalmıyor. İşte bu yüzdendir ki serilerimiz arasında Goethe'den eser seçerken ilk aklımıza gelen Werther oldu.